

U. 20.

B
9(4)16

DUBL NOD.

Peteris Leelais

un

Widzeme leelâ seemetneeku karâ.

Ar atškatu uš mušfu dšimtenes
likteni ņenakos tautu zibninos.

Sarakstijis R. R. Austins

Rigâ, 1910.

Apgahdajis Ķabrlis Behrsinšch, Terbatas eelâ Nr. 14.

M. ru. ef = 764.

COM JGUB

L. V. S.
№ In. 170532

F 2119
600
a

28

Drufats „Latvijas“ drufatavā, Rīgā, Paulutschi eelā 15.

1. Rapehž muhſu dſimtene palika par zibnas abbolu zitu tautu ſtarpâ?

Behrojot muhſu dſimtenes ſenatos laiſus, mums it newilot friht azis tas apſtahlis, ka Baltija pahrzeetuſi loti daudz pahmainau, gan aſinainu karu paſchu mahjâs, gan ar kaiminu tautâm, peede-rejuſi te weenai walſtij, te — otrai, lihđſ beidsot atraduſi meera paſpahri Kreewijas warâ. Wiſpirms pahr latweeſchu un leiſchu nowadeem publejâs ſawu waru iſplahtit maſakee kreewu knaſi, kas mita latwju un leiſchu robeſchu tuwumâ. 13. gadu ſimteni Baltijas peeſraſtes lihbjî un latweeſchi atſina Polozkas knaſus un maſkaja wineem ſinamas nodewas. Turpretim ſemgaleeſchi, leiſchi un igauni atſita kreewus aſinainâs kaujâs. Un wehlaſ it ihpaſchi leiſchi uſbruka kreewu maſakâm walſtinaâm, eenemdami tâs ar eerotſchu waru. 13. gadu-ſimteni katoku biſkapi un ordenis ſahļ Baltijas peeſraſtē nodibinat ſawu waru, eenemdami gan ar labu, gan waru papreeſch lihbjju, pehž tam latwju, kuhru, igauni un ſemgatu nowadus. Biſkapu un ordena wara nebuht nebeidsja eeſchejos un ahrejos karus: biſkapi zihnijâs ar ordeni, aizinadami palihgâ pat leiſchus, leelaſos ordena un kriſtigâs wahžu kulturas eenaidneekuſ. Katoku baſnizai un ordenam neiſdewâs nodibinat paſtahwigu walſti, kas apſargatu meeru un kauſchu labklaſhibu. Ordenis paſtahwigi zihnijâs ar leiſcheem, zensdamees tos kâ paganus kriſtit un dabut ſawâ warâ. Ehajos gadu-ſimtenus ilgus zihninos leiſchu un potu tautas ſaklaujas warenâs walſtis, kas tautu kaujâ pee Lanenbergas (1410. g.) ſalauſch ordena waru. Ordena wara Baltijâ turejâs gan kaſdu laiku, lihđſ Jahna Breeſmigâ kara pulki galigi ſatreez ordeni. Weena dala no Liwonijas ordena ſemem nahļ potu, otra — ſweedru warâ. No ta laika muhſu dſimtene teef par zihnas lauku ſtarp trijâm kaiminu leelwalſtim, Poliju, Kreewiju un Sweedriju. Pehž ilgeem un aſinainem kareem wehl tikai 18. gadu-ſimtena ſahfumâ Peteris Leelais atnem ſweedreem Wiſsemi un Igaunſemi un 18. g. ſ. beigâs Katrina II. peeweeno Kreewijai Kurſemi.

Tā wispahrigos wilzeenos apzēredami muhšu dšimtenes wehsturi, redsam, ka Baltijas listenis wifai raibs, wifai ſchaubigs un nenoteifs. Katrs stiprakais kaimiņſch ſanem wina ſawā warā, uſſpeesch tai ſawu kulturu, walſtis kahtibu, pa dalai tizibu un walodu. Kapehž muhšu dšimtenei tautu ſtarpā peefrituſe tahda ſehrdeenites loma, kaſ ſchaubās un lofās kā needra pirmā wehja puhmā? Kapehž muhšu wehſtures teka tiſ nelihdſena, tiſ lihſumaina? Kapehž muhšu dšimtene, kaſ peedſihwojuſi tiſ daudſ laimes un poſtu, uſwaru un paſaudejumu, kaſ tiſ daudſ ſtrahdajuſi un zihnijufeſ, naw ſpehjuſi ſawu listeni paturet paſchas rofās? Muhſu ſentſchi ſpehja gan uſzelt ſtaltas pilſehtas, warenus zee-toſſchmus, iſart ſemi kruſtam un ſchkehrſam nolihſt muhſcha meſchus, wina prata ſtrahdat, zihnitees, no kaimiņeem aiſguht un mahzitees, wina ahtri ſahka peegreestees kriſtigai tizibai, bet wiſi ſchahdi puhlini nepalihdſeja wineem it nebuht nodibinat paſtahwigu walſti. Pirms mehſ iſdibinajam muhšu wehſtures raibumu zehlonus, mums janem apzēret Baltijas ſemes un tautu apſtahkli.

Uſmetot ween azis uſ Baltijas karti, tuhlin nojauſcham, ka muhšu dšimtenes ſtahwoflis loti nenodroſchinats. Plahnā, pahris ſimtu werſtis platā ſloſſnitē wina ſteepjas gar Baltijas juhras peekraſti no Somu juhras lihſcha lihdi Karalautſcheem. Labs deenas un naſts jahjeens un mehſ jau atrodamees ſweſchu tautu robeſchās. Neſkaitamas upes eeſahkas Kreemos un Leiſchos. Wajag tiſ ſehſtees laiwās, gan jau uhdens atwiſinas it weegli ſweſchus laupitajus un ſirotajus pee muhšu paſchu nama durwim. Baltijas tautinu robeſchas neſargaja ne augſti kalni, nedſ nepahrejami purwi un meſchi, kahdus ſaſtopam uſ leiſchu nn poſu robeſchām. Purwi un meſchi ir gan ſenatnē leelaki bijuſchi, bet latwji tur, kā kroniſts ſtahſta, neſpehjuſchi lahgā ne no laupitajeem paſlehptees.

Seme Widſemē un Kurſemes ſeemeldata neaugliga. Ta neſpehja muhšu ſentſchus ſaiſtit weentop. Tehws gan labpraht redſeja behrunus ſew tuwumā, lai buhtu breeſmu brihdi palihgi pee rofās. Ar to noluhfu winſch zehla ſehtu augſtā kalnā, taiſidams to wairaf waj maſaf apzeetinātā weetā.

Tautas dſeefmas beeſchi ween apdſeed tahdas apzeetinas ſehtas. Dſenotees mahjai pakaf, bahlelini peejahj pee leela zeema.

... Zahjam wehl simtu juhdsu,
Zau wisuti (mahsas) pabiruschi.
Ujjahjam a ugstu kalnu,
Geraugam leelu zeemu;
Wisapfahrt fuplas leepas,
Utlehgàm wahrte flehgti... 13.646.

Peewestâ tautas djeefmâ gan bahlini islihgt ar tautescheem,
t. ir fweeschneefem, kas mahsu laupijusch. Zitot gadijumos karsch
tuhlin kahjâs.

Zahjat, mani bahlelini,
Ne zelina waizadami:
Kalinâ tautu leela fehla,
Lejâ jala birstelite. 13.603.

Karu maht, karu maht,
Zel karu kahjâs,
Upmeti lehgeri
Tautinu lejâ. 13.604.

Walsts wara un lifums muhsu jentschus tai laikâ wehl ne-
fargaja. Wineem nahzas pascheem sewi aissfargatees. Semkopis,
lopkopis bij tai paschâ laikâ kara wihrs, kas aisstahweja ar eero-
tscheem rokâ samu mantu un dsihwibu. Uri tirgotajs nedrihtsteja
laistees tahlâ zelâ bes apbrunota spehta. Sajuka robeschas, tuhlin
us eschâm zihna. Un latweetis dseed, ka labaki lai winam galwu
nem, nekâ tehwu semi. Isnahk kahdreif juzeklis meschos ar bischu
fofeem — auleem, ar tatscheem upês, ar siwju bagateem eseru un
juhreas lihstcheem, wisus tahdus strihdus ischkir wairaf eerotschi.
Ja kaiminu tautu dehls nolaupta otrâm tautâm meitu, winam
dsenas pakal wisa apwainotâs tautas draudse (fr. дружина).
So leelaka kahdâm tautâm draudse, jo stipraks tâs kareiwju pul-
zinsch, jo labaki wina spehj aissfargat sawas robeschas un teesibas.

Muhsu jentschu pirmatnejâ satwersmes weeniba bij tauta,
leelaka waj masaka gimenes un ašins radineeku
šaweeniba. Wehlašos 17. gadu-šimtena rakstos beeschi fastopam
wahrdu „tauta“ leetotu gimenes nošihmê, peemehram: gašpa-
šchana no augstas tautas-dšimuma. Turpretim runajot
par fweeschineeku un eenaidneeku, beeschi ween leeto wahrdu tau-
teetis, apšihmedami ar to fweeschas un naidigas gimenes lozekli.
No ta waram špreest, ka wisi eedšihwotaji bij šadalijuschees masâs

gimenes, radu un draugu šaveenibās, kuras atradās beeschi ar zītām naidā un farā. Tomehr nebuht naw jadomā, fā to tihšcham ar nodomu pazildina daschi wehsturneeki, it fā muhsu šentschi buhtu dšihwojuschi nebeidjamos faros. Buhdami pehz dabas un dšihwes eefahrtojuma meermihligi jemes un lopu kopeji, latwji un lihbjji ištjurejas koti laipni un weesmihligi pret pašchu laudim un pat šwešchneefem. Karšch, atreebiba un usbrukumi notika pehz noteikteem pahrfahpumeem un aišsfahrumeem.

13. gadu-šimtenī un ari agrati muhsu šentschi atšina privato ihpašchumu, weenlihdj kustamo, fā nekustamo. Kurešch nolihda wezofschna mešchu un eetaišjja tihrumus, tam šinams jemes gabals peedereja ar wišām ehkām uš behrnu behrneem. Kad wahzeeschi atnahza uš Baltiju, wini ar leelako ušmanibu ištjurejas pret latwju un lihbjju privato jemes ihpašchumu. Rigas pilšehtas robeščhās wišeem lihbjjeem atstahja winu laufus un tihrumus. Ja brunineeki kahdreij atnehma eedšimtajeeem tihrumus un aulus, wirsbihšfaps pawehleja nolaupito atdot atpafal un šaudejumus atlihdšinat. Rā wina pawehles teescham išpilditas, leezina wehl lihdsj pehdejam laifam ušglabajušchās kwihšes par ordena eemakfato atlihdšinajuma šumu. Ari pats wirsbihšfaps pirka semi no lihbjjeem tai weetai, furā nodomaja Rigas pilšehtu ušzelt.

Wehl jo škaidrafu leezibu par latwju un lihbjju privato ihpašchumu dod leezibu wišwezakā lenu grahmata, kas išdota panihkufschajeem lihbjju un latwju wiršaišcheem Maneginteneem. Manegintenu pils Šdowe Mahlpils apgabalā jau 1207. gada rudenī teef šaufta par šenlaifu pili (apud antiquum castrum). Jadomā, ka wina leelos faros nopostita uu atstahja. Škaištais pilskalns wehl tagad redšams Mahlpils muiščas robeščhās. Manegintenu jemes ihpašchumi naw bijušchi nekahdi leelee: no wehlafo laifu peesihmēm lehnu grahmatās redšam ka wineem peederejušchi aramas jemes tīfai diwi ahrfli. Pee aramās jemes peesfaitamas kahdas peezas, šeščas falas (rosas, augštas weetas purwos) tuwejās upites (Sloufe) robeščhās). Tāš laifos labibu šehja tīfai pašchu wajadšibām un pahredoščhanai nolehma šakerto šwehru ahdas, medu un wakfu. Dapehz pee maseem tihromeem peedereja plaščas drawas, mešchi un šwejas.

Wozos rafftos wehl peemineti latwju wirfaischu Kameka, Tahlwalda ihpafchumi, furi buhs bijufchi leelafi, ka peemineto Manegintenu diwi arfli. Wisus famus ihpafchumus apstrahdaja gimenes galwa ar faweem peederigeem, kalpeem, wergeem, fehrdeeneem un bahrineem. Gimenes tehws bij wifu pawehlsneeks un fungs. Wineem peedereja faine, tihrumi, lopi un auki. Beefchi ween tirgojotees waj laupot winfch eeguwa dauds fudraba un feltä. Tehwam peedereja ari eerotfchi, furus atlahwa nefat weenigi brihweem gimenes lozefkeem, d r a u d j e s lozefkeem. Gimenes wezafais wareja fodit famus peederigos un wehrgus ar meefas un nahwes fodu, wareja speest pee wifceem darbeem, wareja pahrdot meitas wergos zitäm tautäm. Bet winam wajadseja aiffargat gimenes lozefkus no pahrestibam, fagahdat teem teefu un taifnibu, gehrbt winus un istizinat, aiffstahwet teefas preefchä, atreebt winu afinis, waj ari famafat un islihdinat winu pahrfapunnus un noseegunnus.

Behz tehwa nahwes femi un waru manto dehli, newis meitas. Meitas dabon tikai puhru un winäm jaet tahlu tautinä. Par wifu darbu fehtä un laufä winas dabon wilnu, linus, no fureem ar mahtes waj wezafas radineezes palihdfibu darina daschadas rotas, ada zindus, sekas, pufchto fagfchas un aufch wilaines. Tehws waj brahlis nopehrf wehl gredfemus, faktas un un fihlu waj fudraba wainagu. Brahlm ix teefiba mahfu eemihf preht lihgawu. Tahdu ismihtu mahfu fauz par at d o f c h i n u un wina paleef par kalponi (werdfeni) lihgawas gimene. Brahlis perf, nolauwa waj iffaro few lihgawu, furu wezafee fauz par wedeklu, mahfas par — mahrfchu. Ja jaunai lihgawai naw leela puhra, ftipru balelinu, fas winu aiffstahw un islihdina ar tautäm, padara to tautäm lihdfigu, wina ari teef wihra wezafceem, wezafceem brahfeem, deewereem par kalponi un werdfeni.

No ta waram fpreest, ra fwefchneeku, bahremu, fehrdeemu, guhfteku stahwoflis tautu fehtä nebij nefahds teizamais. Sehrdeeneem un bahreneem, kam truhfa radu un peederigo aiffstahwibas, wajadseja eet fwefchä fehtä wergot un kalpot. Pats wahrds f a l p s zehlees no freewu „холопъ“ un nofihmē wergu, fas fungam peeder lihdfigi femfopibas rihfeem un lopeem. Kalpus eeguwa par naudü waj faguhftija farä. Freewu wezos dokumentos par fehrdeeneem fauz femfopjus, fas peerafstitti pee muifchäm un flostereem. Leifchu

walodâ par „behrnu“ dehwê kalpu (l. bernas-kalps). Tahlat Kurjemê meitu leeto kalpones nosihmê, peemehram, šalihgt meitu, atlaist meitu, ganu meita. Turpretim Widsemê wiſus mahjas apfalpotajus, puifchus un kalpus dehwê par dehleeſcheem, peemehram, dehleeſchi ween mahjâs, dehleeſchi jau pirti. No ta waram nojauſt, ka wezos laifos latwji ſaprata mineto radneezibu zitadi: dehls un meita wareja noſihmet kalpu un kalponi. Tapehz pehz wezwezeem paradumeem muhſu, kâ ari zitu tautu behrni ſauz tehwu un mahti lihdsigi kalpeem un kalponem par wezakeem, par augſtakeem, pawehlneekem, preeſchneekem un fungeem.

Schahds iſſkaidrojums ſaſkan loti brangi ar pirmo kroniſtu ſinâm par latwju un lihbjû wezakeem, furus tee dehwê par junioreem waj aelſteſten. Wiſâs weetâs, kad latwji un lihbjû rihfojas karâ eet waj meeru deret, tos wada wezakee, pirmee, augſtakee un fehnini. Dee jemes piku waj wiſmaſ apzeetinatu zeemu ihpaſchneeki, bagatneeki, ar labeem eerotſcheem apbrunoti ſemako ſchkiru waldneeki un kalpinataji. Da bij jemes ihpaſchneeku un fareinju ſchkira, kura ar ſobinu rokâ apſargaja ſawus ihpaſchumus, zeetas pilis un ſehtas, turedami paklauſibâ ſemakoſ lautinus, kalpus, wehrgus, ſehrdeenus, bahrenus, wiſus gruhdeenus un dublu bridejus.

Bagatneeku ſenturu un nabadſigo kalpu ſtarpâ paſtahweja ſihws un nemitigs naidſ. Tautas dſeeſmas uſglabajuſchas ſehrdeemu, bahrenu un wiſu dublu brideju ſchehlabas. Wiſwairaf tee gauſchas par ſiteeneem, bahrgem wahrdeem, plahnû apgehrbu un leeku kumofu. Deem nebij nekahdas intereſes aiſſtahwet ar eerotſcheem ſawus apſpeedejus. Wineem nebij eerotſchu brihw nehſat. Ja eenaidneekſ eebruka ſemê, tad tam ſtahjâs wiſpirms pretim bagatneeki ſenturi, tâ dehwetee wezakee. Bagatakee un warenakee iſmekleja ſtahwas peeſtaſtes, uſzehla tur pilis ar augſteem walneem grahwjeem, ofola ſtumburu augſtâm ſehtâm. Wiſ apzeetinajumeem ſtahweja ehſas ar iſluhku torneem, flehtis ar labibu, dſirnavas, fur labibu malt. Pils ſehtas widû afa, fur apſehſtee ſmehla uſhdeni. Hrofot ſentſchu pilskalmus, tagad atrod wehl uſ walneem apdegufcho ſtabu atleekas, eerotſchus, walnus, grahwjus, daſchâ weetâ (Terwetene) wehl apdegufchus graudus weſeleem lahſtu dub-

reeneem. Par aifbirufchâm akâm laudis ſtahſta wehl ſcho baltu deenu wiſadas teifas, peemehram: ja akâ eelaiſchot pihli, wina iſpeldot tuwejâ eſerâ waj upê.

Schahdu pilſkalnu Latwijâ waram ap trihſſimti faſtakitit. Sewiſchki daudſ maſu pilſkalnu Kurſemê un Wiſſemes latwju datâ. Tiſſo parahdijâs eenaidneeku ſirotaji, leelaſâ eemihneeku daſa ar mantu dewâs uſ zeeſtâm pilim. Sirotaji ilgi neufdroſchinajas pilis eelenft, bet nahza uſ ſinamu apgabalu zaur purweem un meſcheem, lai nepamaniti uſbruktu nafts laikâ duſoſcheem zee-meem. No meega truhfufchees nelainigee lautini behdſa uſ meſcheem . . . Kuru wiſreeti ar eerotſcheem nokehra, to noſahwa. Daſchus wiſjaiſchus un bagatneekus mozija, lai uſrahda apſlehptos dahrgumus. Dâ igauri iſzepa dſilwu pee lehnas uguns, Bewerinas Tahlwaldi, topeh3 ka no ſawa ſudraba eſot tikaſi datu uſrahdijis.

Tikaſi tahdu fara gaitu ſirotaji tureja par iſdewuſchos, kad toſ nepamanija. Kad eedſihwotaji bij ſabehgufchi pilis un meſchôs panehmufchi mantas lihds, tad nahzâs apzeetinajumus eenemt ar joni. Peh3 ſihwas un negantas zihnas ſirotaji waj nu pili eenehma, waj ahtri aiſlaidâs, pirms apſinotee apfahrtejo nowadu fara pulki winus neapnem un neiſnihzina. Leelaſo teeſu ſirotaji pilim nemaſ neufbruka, tapeh3 ka daſchi ſimti kareiwju ſpehja wairaf deenas aiſſtahwet neleelâs ſenâs latwju, kuhru un lihbjû pilis. Peemehram, no Kurſemes pilſkalneem leelaſais ir Zeezerê, kaſ 7200 kw. ſoku plaſchſ, maſakais — Diſrâs, kaſ apnem tikaſi 1040 kw. ſokus. Daudſi no pilſkalneem bijuſchi loti wahji apzeetinati: zeems ar zeeſtu ſehtu, — ta wiſa pils. Daſcheem pilſkalneem norakti franti, nolihdſinati pauguri weenâ, otrâ weetâ waj wiſaplahrt apmeſti walni. Ap leelaſeem pilſkalneem latwju un lihbjû nowaddôs bij apmeſti walni un iſrakti grahwji; ap daſchâm pilim, kâ peemehram, ap Terwetenes, Mattules, Greeſes wairafahrtigi walni un grahwji. Stipri apzeetinatas bij daſchas no leelaſâm Libijas un Latgales pilim, peemehram, Bewerinas pils, Raupo leelâ pils Kubefeſê (Krimunâs).

Wiſpahri nemot wezafee pilſkalni bij maſi: daſchus deſmit ſokus kruſtam un ſchkehrſam. Tee kâ raditi preeſch paſlehpſchanâs uſ ihſu brihdi, kad draud ſirotaju uſbrufums. Dâ muhſu ſentſchi,

uf augssteem pitu walneem ſtahwedami, ſkatijās, ka ſivotaji no zeetjemes un juhras beeschi ween iſklichda pa ſemi, dedſinaja zeemus, gubſtija laudis, noſaudami wihrus un aiſweſdami werdſibā ſee-was, jauneklus un behrnus. Behz ſchahdām breeſmu deenām ſeedoſchi nowadi pahrwehrtās par pelnu fopām. Muhsu ſentſcheem eenaidneefi nahza no wiſām puſem: no zeetjemes igauni, lihbjī, leiſchi, kreewi; pahr juhru nahza ſweedri, dahni, wiſadi juhras laupitaji, duhschigi wiſingi. Meluhgti un neaizinati tee nahza kà leiſchi uf ahtreem ſirgeem, iſleetodami ſeemu pahrfaluſchoſ purwus, eſarus un upes, waj brauza ſchurp ar ſpahrnōtām laiwām, eebrauza pa upem dſiti ſemē gan tirgodamees, gan laupidami, gan abus darbus reiſē daridami.

No ta waram ſpreeſt, ka ſenōs laiſōs muhsu ſentſcheem nahzās ar leelām puhlēm ſemi aiſſtahwet, tapehz ka eenaidneeku bij pahraf daudj un neweens neſpehja pateiſt, kad un no kureenes tee nahſs. Bilis, kaſ bij jo beeschi iſkaiſitas pa wiſu ſemi, ſpehja wiſaiſchus un bajarus uf daſchām deenām paſargat ar wiſeem lopeem un laudim. Sirotajeem zelā wareja zelt kahduſ zeetoſch-nus grib: wini pahrgalwigi lauſās ſemē eelſchā, eedami wiſeem apzeetinajumeem garam. Ja wineem aiſſtahja zelā preeſchā, tee kawās uf dſihwibu un nahwi. Par ſchām zihnām daudj ſin wehſtit wezas kreewu kronikas, ſkandinaweefchu teiſas un ſenakee Baltijas kroniſti.

Kapehz muhsu ſentſchi neſpehja aiſſargat ſawu ſemi un nodibinat walſti, tur meklejami wairaf eemeſti. Neaugligā un purwainā ſeme atlahwa nodibinat tika neleelas tautu organiſazijas, kuras weena otru beeschi apfaroja un netika nekahdā galā. Dabas robeſchām, augssteem kalneem, leeleem purweem un meſcheem truhſtrot, ſemi apmekleja laupitaji, un eelaufās jaunās tautas. Uf maſās Baltijas peekraſtes floſſnites atrodam juku jukām daſchadas tautinas un ziltis, gan atleekas no germaneem uf ſalām, ſweedrus, gan mongolu tautas, igaunus, kaſ dalās daſchadās ziltis, lihbjus un kuhrus, latweeſchus, wendus, leiſchus. Waj nu no ſchām tautu tautām un zilſchu ziltim bij weegli ſaklaut weenibu, kaſ ſpehtu greeſt kruhti un eerotſchus pret neſkaitameem eenaidneefeem? Kad igauni un latweeſchi bij ſadalijuſchees beeschi ween naidigās ziltis, kaſ weena otru pee reiſes iſlaupija, kà lai toſ ſalihdſina un ſaweeno ar ſweſchtauteeſcheem, kareiwigeem lihbjem un kuhreem?

Winaš wareja gan šapulzinat fara gaitās pret šveedreem un dahneem, jo tee zereja uš bagatu laupijumu, bet newiš uš meera darbeem. Ja nūms jautā, kapehž muhšu semitē no wezeem laifeem notikufčas tikdaudš zihnas, tad jaatbild, ka tajōš nemeerigōš fareiwigōš laikōš Baltija, kas atrodās tirdšneezibas zeku malā, peewilka no zeetjemes un juhreas pušes nekaitamas tautas, furām šakfalbitās dšimtenes maštautinas nešpehja stahdit pretim nekahdu špehku.

2. Balteeschu fatikfme ar reetrumeem un austrumeem pirms 13. gadu šimtena.

Ruheu, lihbjū, latwju un igauņu šatikfme ar austrumu un reetrumu tautām pirms 13. g. š. bij daudš dšihwaka, nekā wehlašōš gadu šimtendōš. Baltija atradās leelo pašaules tirgus zeku malā. Weens zekšch gahja zaur Nowgorodu un Somu juhreas lihzi, otrs — zaur Pleškawu un Bernawu un treschais — zaur Polozku un Daugawas grihwu. Par šcho šeno šatikfmi nemin wairš ne stahšts, ne mihla: tikai wežās pašaudetās arabju, bizantineschu, wehlaš wahžu, šakšchu naudas leezina par šeno tirdšneezibu. Pee šchās tirdšneezibas buhš ari peedalijufchās Baltijas tautinas. Teeschu ašrahdijumu, kā tas notizis, mums gan truhšt; tik wehlaš kuhri, lihbjū, latweeschū un igauņi bij duhšchigi juhreas brauzeji. Ja wini juhri laidās, tad tirgojās waj laupija. Šif dšiki latwju dabā šenā juhneeku dšēja, to waram nojaušt, tautas dšeesmas lašidami. Pat šchuhpuli mahtei stahdijees preekščā nahkamais juhreas brauzejš :

Schuhpo mani mahmulina,
Ne ilgami tu schuhposi;
Schuhpos mani juhreas witni
Kakšitāi laiwinā.

Mahte auda sehgeliti,
Tehws darija laiwinu.
Nu es eeschu juhriņā.
Ar šcemeli karotees:
Šcemelam baltas putas,
Man ir balta sehgelite. (Sprogis, 8.)

Metees, juhra, kaudidē,
Sedsees baltu wilaniti:
Tif lihdsens mans zelinis,
Kā notrihta galodina. (Spr., 9.)

Es newaru ceraudsit
Tos juhrinas witnus:
Tur bij mans mihlais tehws,
Tur mans mihlais bahlelinjch.

Tā dseed pehz ilgeem gadu fimteneem kofneseeschi, no fureem Sprogis noklausijees minetās dseešmas. Tahli jahras brauzeeni muhfu sentšcheem nebuhs šwešchi bijušchi. Mums naw jabrihmas, kad lašam wezās kronikās, ka kuhri, igauņi, lihbjī un šlahwi peedalijušchees jau 9. gadu fimtenī sweedru un dahnu karōs, turedami gan weena, gan otra karala puši. Dewitā gadu fimtena otrā pušē sweedri dewušchees eekarot Kuhru (Chori) semi, eenehmuschī Apuliju pehz šihwām kaujām. Desmitā gadu fimtena šahkumā wikingi išlaupijušchi Igaunsemi (Revalia) un Sahmu šalu. Tā wehsta išlandeeschu teikas. Olašs Frigwešjons brauzis uš Nowgorodu pee knasa Wladimira, bet zelā kritis rofā igauņu juhras laupitajeem, pahrdots par tautu kuili un šwahrteem kahdam igauņam. Kahdu no wezakeem beedreem, kurešch darbam nederejis, tuhlin nokahwuschī. Karalis ar jaunakeem beedreem šechšus gadus mozijušchees guhštibā, lihds kahds wina tautetis, no igauņeem Wladimira wahrdā nodoklus eedšihdams, naw šchos uššihmejis un išpirzis. Lai gan teikā weena, otra weeta nešafkan ar wehštures gada škaitleem, tomehr wišnotahš wina labi attehlo šenos laikus un paradumus.

Olašs Swehtais, norwegeeschu karalis, išpostija 1008. gadā Gotlandes šalu un peespeeda gotus mašfat nodoklus. Naškamā gadā wiņšch eekarōja Sahmu šalu. Olašs apmekleja Kreewiju 1019. un 1029. gaddōs. Wiņšch gahjis no Nowgorodas zaur Igaunsemi ar mašu pulku, 200 wihreem, uštaišjis peekraštē fugus un aišbrauzis meklet Norwegijas troni.

No tahda zelojuma waram nojaušt, ka igauņi tai laikā štipri bijušchees no Jaroslawā, ka naw aištikuschī wina šuhtito kareiwju pulzim.

Kad Sweedrijā waldija jušas un šlahbanums, Baltijas peekrašti apdraudeja dahni. Dahnu karalis Kanuts (1076. g.) jaunās

deenâs laupijis schmudu un igaunu nowadus. Wehlaſ tizis karala godâ, wiaſch puhlejees tur iſplahtit kriſtigu tizibu, netif meklet preeku kauju dimdonâ un zenſtees pehz leela laupijuma. Wehlaſkos gaduſimtenos kuhri un igauni, eemahzijuſchees no ſkandinaweeſchu ſirotajeem zihnitees, neſlinoja, bet uſmelleja toſ paſchu mahjâs. Weenpadſmitâ un diwpadſmitâ gaduſimteni dahneem beeſchi meen bij jarihko ſlotes pret kuhru un igaunu juhras laupitajeem. Dahnu karalis Waldemars I. ſakauj igaunu juhras laupitajus pee Olandas ſalas 1170. gadâ. Wina pehznahzejs Kanuts VI. ſarihkoja laupijchanas noluhkâ leelu ſloti uſ igaunu nowadeem, bet igauni aiſſteidjâs karalim preeſchâ, eebruſa wina paſcha robeschâs un peeſpeeda karali, neſa neiſdarijuſchu, greeſtees ſteidjigi atpaſaſ. Uri ſweedri 12. gaduſimteni wairaffahrt iſlaupija daſchâs weetas Baltijas peeſraſtê un atgreeſâs ar leelu laupijumu. Sinamâ mehrâ kuhru ſeme palifa ſem ſweedru eeſpaيدا. Kad wehlaſkos laikos kuhri peenemdami kriſtigu tizibu no bihſkapa Balduina no Ulnas, noſlehdja lihgunnu ar katoſu garidsneeziſu, wini praſija, lai ſemi atſwabina no ſweedru waras, lai wineem nebuhtu diwi kungi.

Uri tumejee kreemu knaſi puhlejâs ſew eeguht Baltijas tauſinas. Skandinaweeſchu teiſtas ſtahta, ka knaſs Wladimir ſuhtijis ſawus kareiwjus waht nodoklus no igauneem. Droſchâs wehſturikſas ſinas uſglabajuſchâs par Wladimira dehlu Jaroflawu, kuſch 1030. gadâ gahja kara gaitâ no Nowgorodas uſ igauneem, cefaroja toſ un dibinaja Terpatas weeta zeetokſni — Jurjewu. Igauni maſſaja nodoklus ar ihgnu prahtu. Knaſa weetneeks Nowgoroda Oſtromir ſuſbruſa wineem, bet ſihwâ kaujâ krita pats ar kareiwjeem. Wehlaſ gan knaſs Iſjaſlaw ſuwahrejis igaunus un pat ſahmſaleeſchus, bet uſ ihu brihdi. Sahmſaleeſchi ſadumpojâs, eenehma Terpatu un uſbruſa Pleſkawai. Nowgorodeeſchi un pleſkaweſchi ſtahjâs igaunu ſpehkeem pretim. Kroniſts ſtahta, ka kreemu kritis tuhſtots, bet igaunu — beſ ſkaita. No ta laika apluſa kreemu knaſu kara gaitas uſ igauneem.

Weenpadſmitâ gaduſimtena ſahkumâ Polozkas knaſs, gahja ar leelu kara ſpehku uſ Semgaliju. Semgali gan bij, jadomâ, leeguſchees nodoklus maſſat. Uſknâ kaujâ krita knaſs, wiſi bajari un 9000 kareiwji. Polozkas knaſeem wajaſdeja atſazitees no Semgales. Tomehr wineem iſdewâs ſawâ warâ dabuht latgaleeſchus

un lihbjus tagadejâ Widjemes deewidus datâ. Kreemu nowadu knaseem peedereja zeetas pilis Gersikâ un Kofnesê, no furâm tee pahrwaldija lihbeeschu un latweeschu nowadus lihdi juhmalai.

Gan daschi drofchîrdigi un usnehmigi Nowgorodas knasi daudj reis usbruka igauneem, bet neegeuwa nekahdu paleefamu panahkumu. Beidsot, 12. padu-simtena beigâs (1176. g.) igawni jutâs tif spehzigi, ka usbruka Plefkawai, zeredami to eeguhf jawâ warâ.

No schâm retâm un nepilnigâm kronistu sinâm un teifâm waram nojauhf, ka fenatnê muhsu semiti peemeflejuschas leelas zihnas. Gan drofchîrdigee fentschi islaupija sweschas semes un tahdâ kahrtâ atâizinja sweschtautu atreebejus, gan ari tirtotaji isnehfaja sinas par semes un eemihneetu bagatibu. Par kuhru semi stahstija, ka tur daudj selta un brangu sirgu. No igauneem kreemu knasi pa reisei nehmuhschi pahris tuhfstoschu mahrzimu judraba. Swehru ahdu, medus un wasku muhsu fentscheem netruhka. Laba pelna peewelf usnehmigo tirtotaju, kaut ari buhtu jaetet nesinamâ un bihstamâ malâ. Schi tirdsneeziiba ilga daudj gadu simtemus, pirms wehl pee mums sahka isplahittees kristiga tiziba. Teika stahsta, ka Egils Sklagrimesons un wina brahlis 925. gadâ abraukuschi Kursenê. Pusmehnesi meerigi notirgojuschees, wini sahka laupit. Tahdu peemehru waram peewest daschu labu.

Kunu afmins wehsta, ka karala Swena Estridsona laikâ (1047 — 1078.) kahds tirtotajs, kas beeschi braukajis uf Semgales ostu, karala usmudinats uszehlis basnizu. Waram gan eedomatees, kas ta bij par basnizu. Protams, ka eedsimtee neka nespehja tur mantot. Wairaf gan wina nodereja pascheem tirtotajeem. Ahtrumâ zelta, wina tif pat ahtri aigahja postâ.

Pats peewestais gadijums leezina, ka pirmee kristigas tizibas isplahitaji bijuschi tirtotaji. Kewis warenee juhreas laupitaji wifingi ar sobinu un uguni, bet meerigs tirtotajs, isplahtidams laudis derigas prezes, atnesa pirmos kristigas tizibas jehgumus. Wifingi bij wareni karotaji, kaut ari kristigi, firdis weenmehre pagani, kuru amats nemuhscham nesagahjâs ar kristigas tizibas prasijumeem. Tirtotaju nostahsti buhs usmudinajuschi garidjneekus un misjonarus.

Bremenes wirsbiskaps Adalberts (1045 — 1075), loti godfahrigs zilweks buhdams, nodomaja seemelos dibinat weselu patriarchatu un tapeh3 sahka suhtit mišionarus pee someem, igauneem un kuhreem. Somus jau isdewās peegreest kristigai tizibai, bet pee kuhreem nedrihšteja biskapu suhtit, bet eerahdija winam sehdekli Birkā (Sweedrijā), lai no tureenes suhtitu mišionarus us tuwejo kuhru semes kraštu. Pati Gotlandes šala, no kureenes kristiga tiziba Baltijā sahka isplahtitees, wehl tif 12. gadu-šimtena widū palika kristiga. Tapeh3 ari kristiga tiziba no reetrumeem isplahtijās wišai lehni. Pirmais Bremenes mišiones biskaps, ne-neeka neišdarijis, atdewa atpafat šawu šikli wirsbiskapam Adalbertam.

Tif pat lehni kristiga tiziba isplahtijās no austrumeem tos nowados, kuri atradās kreemu knašu warā. Kreemu knaši neweenu nespeeda pee kristibas, ned3 zehla basnizas. Kristiga tiziba te isplahtijās tirgotaju šatiksme. Latgali un Lihbiju newar tolait wehl par kristigām semēm šauft. Kad pee wineem atnah3a pirmee katolu mišionari, tad wehl daščas ziltis jautaja deeweem, waj kristibu peenemt no kreeweem waj latineem. Šihlejums krita latineem par labu un latwju zilts peenehma katolu tizibu, protams, ahriigi ween.

Lihd3 13. gadu-šimtenim wišas zihnas ar austrumeem un reetrumeem neweda nekahdā galā. Igauni un semgali uštureja politiško brihwibu un paganu tizibu, latgali un lihbj3 nah3a wišnotahli kreemu knašu warā, kuhri šahweja wahrda peh3 sem šweedru eespaideem. Ne šweedru karali, ne kreemu knaši nespehja nefa darit preešč semes, tirgotaju un semkopju droščibas. Sedšimtee atpirkās weenigi no wimu fara gaitām, kas tika isrihkotas peekrašti laupit. Tai laikā eedšimtee sahka pamāšam eepašhtees ar kristigām tautām un šanehma no tām daščus eespaidus.

3. Biskapi un brunineeki nodibina šawu waru Baltijā 13. g. š.

Diwpadšmitā gadu-šimtena widū wah3i eeguhst pahšwaru wendu semes juhmālā un wini šagrabh3 šawās rokās tirdšneezibu Baltijas juhrā. Drih3 ween wini nem pahšwaru Gotlandes galwenā

pilsehtâ — Wiſbi un teef par ihſteem tirdsneeziſbas wirſitajeem uſ auſtrumeem. Wiſiu rofâs atrodas leeli kapitali uu aiſ muguras kultiwetas un bagatas zeetſemes atbalſts, kas ſpehſ juhreeneekeem juhtit talkâ neſſkaitamus palihga pulkus. Preeſſch Wahzijas ſeemeleem juhra bij wajadſiga, kâ ſpirgts gaiſs, jo ſpehſziga, tiſſo no kwiſtigâs kulturâs pahrnemtâ tauta ſpreedâs uſ wiſâm puſem, meſledama brihwus zehus uſ zeetſemes un juhraſ puſi. Ari apfahrtejâm maſaſ attihſiitâm tautâm tirgotaju ſtarpneeziſba bij loti wajadſiga. Tirgotaji atweda wineem nepeezeſchamas leetas, kâ ſahli, wadmalu, dſeſſi, eerotſchus, rotas leetas, ſahſot no judraba ſaktâm un beidſot ar ſtiſla ſihlêm, labakus ſirgus, labakas ſehſlas, eerahdidami pat ſemfopibas panehmeenus. Gotlandes un Lûbekas tirgotaji eeguwa ſeno pruhſchu, leiſchu, kuhru, ſemgaku, lihbjû, igauwu un freewu ſemês leelu jo leelu eeſpaidu.

Apluhſojot pirmo tirgotaju liſtenus auſtrumos, redſam, ka beſ wineem eedſimtajeem nahzas loti gruhti iſtiſt. Lihbjû wezafi bijâs no katolu biſſkapeem, ſinadami, ka katolu baſniza ſaſchaurinâs wiſiu teeſibas un uſmetiſees teem par kungeem. Daſchi no ſanaſtiſſkapeem lihbjû wezakeem niſhtin niſhda katolu preeſterus, bet pret tirgotajeem bij neſpehſzigi, jo tee tuhlin peeſukuloja naidigos lihbjû wezafos. No ta waram nojauſt, ka lihbjû labpraht buhtu aiſdſinufchi katolu preeſterus, bet paturejuſchi tirgotajus, kaut buhtu ſpehjuſchi weenus no otreem ſchſirt. Ari ſchamaiſchi, kad ordenis uſzehla Karalautſchu pili, ſihwi zihnijâs ap to, lai wiſius neno-greestu pawiſam no juhraſ un nekawetu eeweſt eerotſchus un zitas leetas. Tâpat Nowgorodas un Pleſkawas freewi beeſchi ween kildojâs ar wahzu tirgotajeem, bet pehſ ihſa laika atkal iſlihga. Beſ ſawu raſchojumû iſmainas ne auſtrumi, nedſ reetumi neſpehja dſihwot. Uſ ſeha dſihwâ tirdsneeziſbas nerwa, kuru nekahds tautibas un tizibas naidſ neſpehja nomehrdet, dibinajâs auſtrumû un reetrumû ſatiffme. Kam nahza rofâs Baltijas juhraſ tirdsneeziſbas zeli, tam atwehrâs plaſchi ſemes gabali, kur nodibinat ſawu waru un kolonizaziju. Wakara Siropas kulturâs neſeſs uſ auſtrumeem bij wahzu tirgotajſ. Pa wiſa pehdâm gahja katolu baſniza, muhku un brumineeku ordenis. Tapehſ ari katolu baſniza teezâs iſplahtit ſawu waru lihds wiſtahlakâm tirgotaju kolonijâm, lihds Nowgorodai, Pleſkawai un Poloſkai, lai gan taſ wiſai neiſdewâs.

Drihs padsmitā gadu-šimteni zihna dehl Baltijas nem pawisam zitadu wirseenu. Pateesibā zihnas ih stā nosih mē noteef Igaunijas un Semgales dehl, jo zitas kà peemehram lihbjū, latgaleeschu un kuhru semes peeweenoja deesgan ahtri un weegli Rīgai un katoku biskapeem. Vihdstekus zihnai ar igauņeem eet zihna ar kreeweem, tāpat kà lihdstekus zihnai ar semgaleem noteef zihnas ar leišcheem.

Pirmais lihbjū apustulis bij muhks Meinhardš, dedšigs kristīgā mihlestibā, lehnprahtigs Kristus mahzibas un preezas fludinatajs. Wiaam palihdseja iļweizigs muhks Diterichš, kurfch fludinaja Turaidas lihbjeeem. Wišpahriigi tirgotaju, kristīgo lauschu un preesteru eespaids bij deesgan stiprs: Meinhardš daschus kristīja, peegreesa kristīgai mahzibai wareno lihbjū wiršaiti Raupu, kas atstahja dšilu eespaidu uš wišeem lihbjū un latwju nowadeem. Pamasam šahka Šschkilē zeltees pirmā kristīgā draudse. Meinhardš ataizinjaja namdarus un tee ušzehla Šschkilē muhra pili un bajnizu; wehlaš ar Salaspilī ušzehla apzeetinajumu. Tā pamasam peeauga kristīgā un tirgotaju partija lihbjū šarpā. Kad Meinhardš šahka prašit desmito teesu, fanatīškeem lihbjū wezakeem schēta katoku preesteru wara par stipru, wini zehla pret eenahzejeem dumpi, draudeja tos nokaut un išdšiht no semes. Daschreij Meinharda šahwoklis tika bihštams, tapehž ka katoku preesteru partija bij wehl wahja. Tomehr daschi no kristīgeem lihbjeeem zeeti turejās pee šaweem preestereem un diwi no wineem, palaišdamees uš šaweem radeem un draugeem, aišgahja dumpineeku nodomus istaujāt, bet tika nokauti. Ari Raupo pašaudeja aiš kristīgas tizibas šawu pili un nowadu. Naidīgā paganu partija eenehna wina pili, konšīzēja mantu, tihrumus, lopus un išlaupija bišchu aukus. Biskapa Alberta waldibas eesahfumā pat Weesturis no Semgales mefleja wahzu draudšibu un palihdšibu pret leišchu šrotajeem. 1205. gadā wahzi un semgali šahahwa pee Kopascheem Smelgata šrotaju pulku, no kura krita 1200 wihru. Raupo, atbrauzis no zelojuma uš Romu, pats wadija šwehtzetotaju un šawu peešriteju pulku, eedams atneemt šaweem pretineešeem Kubeseles pili. Weesturis gahja ar otru pulku uš Dabrela pili.

Šhšteni janem wehrā wehl tas apstahllis, ka latgaleeschu nefad nepabalštija dumpigos lihbjus un ari aizināti nenahza uš

winu ſapulzēm. Tāpēhž wežā paganu partija itin drihš tifa ſa-
laufsta, wiſa Libija un Latgale nahza katolu biſkapa warā. No ta
laika igauņi un ſemgali palika par wahžu, latwju un lihbju ee-
naidneekēm, kamehr freewu knaſi wiſadi pabalſtija igauņus un
leiſchi — ſemgalius. Taſluwalda dehls Ruſins (tehwu igauņi
winam dſihwu iſzepa) tifa leelais igauņi ſahwejs. Ar ſwehtzelo-
taju palihdſibu teem labaki weizas paweiſt duhſchigos igauņus.
Ari pee Meſchotnes pils latwju un lihbju bij puſe no wiſa 8000
wihru leelā aplenzeju ſarc ſpehta. Latwji un lihbji atrada atnah-
kuſchōs ſakſchōs ſtiprus beedrus un palihguſ. Tāpēhž wini ari
drihš ween peebeedrojās atnahzejeem, palihdſedami aptarot neatka-
rigās igauņi un latwju ziltis, ar ſurām daſchdeen atradās wežā
eenaidā. Kopā ſarodami un laupidami, jaunee beedri dewās uſ
weenu rofu ari pret ziteem ahrejeem eenaidneekēm. 1221. gadā
Riġas pilſoni un tirġoni noſlehđſa lihġumu, jeb zeeti norunaja ar
lihbjeem un latwjeem Turaidā, ſa wini ar wiſeem ſpeheem ture-
ſees pretim damu ſaraka praſibām un ari ziteem pretineekēm.

1210. gadā wiſā Baltijas peeſraſtē ižehlās leela zilſchu ſa-
weeniba pret Riġu un tās ſabeedrotām lihbju un latwju ſemēm.
Minetā gadā kuhri teeſcham uſbruka Riġai ar ſawu floti, bet tifa
atſiſti. 1215. gadā atnahza warenee juhras laupitaji ſahmfaleeſchi,
no ſureem ridſeneekēm ari ijdewās atġainatees. Uſ Riġas ap-
ſahrtņi atflihda baumas, ſa wiſas igauņi ziltis taiſotees uſ ſaru
pret Riġu. Lai labaki aiſſargatos, wajadſeja eenaidneekus uſme-
klet paſchu ſemē. Gandrihš peežpadſmit ġadus ilġa aſinainas zil-
nas, lihđſ pahraweja droſchſirdigos un neatkarigos igauņus,
ſureem wiſur palihđſeja freewi.

Widſemē ġalweenee wahžu eenaidneeki bij freewi. Lai ġan
Polozkas knaſs pats reiſ peelaidis Meinhardu ſludināt lihbjeem
latinu (katolu) tižibu, tomehr wina pehžnahzeji, lai neſaudetu no-
doſkus no lihbju un latwju ziltim, jutās peespeeſti eeġauktees biſkapa
Alberta riġzibā. 1209. gadā Polozkas knaſs ſabeedrojās ar lihb-
jeem un aplenza wahžus Salaspili. Neſa nepadarijuſcham winam
nahzās ġreeſtees atpaſa. Polozkas knaſs palika aiſween biſtams
eenaidneekſ jaunai Riġas kolonijai. Koſneſes un ġerſikas nowadu
knaſi nahza drihš ſem Riġas biſkapa eeſpaideem. Koſneſes knaſs

pat apfahwa wahzu amatneefus un brumineefus, kas winam doti, lai apzeetinatu labaki jawu pili.

1206. gadā mehš redsam Polozkā sadumpojušchos Salaspils wezako Ato un biskapa Alberta sūhtni. Ato usmudina knaju nahst lihbeem palihgā. Biskapa sūhtnis atkal isdibina ar nopirktu bajaran palihdsību knasa nodomus. No zeretās Polozkās knaju palihdsības maš ween kas isnahza. Ato dumpi nokahwa, uszehla gar Daugawmalu zeetas pilis. Kad lihbjī palika meerigi 13. gadu simtēna šahmā, kreewi israhdiņa daudš stiprafu pretestību, wišadi pabalstidami ar eerotšcheem un palihga pulkeem igauņus. Pirms wehl wahzi nebij šahfūšchi igauņus apkarot, Nowgorodas knašs Mstislaws eenehma 1210. gadā igauņu zeetofni Odenpe un ušlifa teem 400 marfu šwehradū nodewu.

1217. gadā Nowgorodas un Pleškawas knaši ar leelu špehfu atnahza uš Igauniju, isšūhtija šinēšchus uš wišeem Igaunijas apgabaleem, no kureem eeradās palihga pulki. Kreewu un šahmšaleešchu kopšpehšs šasneedsa 20,000 wihru stiprumu. Selenkūšchi Odenpe zeetofni, kreewi, pehš 17 deenu ilgās zihņas atnehma wahzeem apzeetinajumu un wišu igauņu šemi. Biskaps Alberts atradās bištamā šahwofli un tapehš aizinaja palihgā danu karali.

1218. un 1219. gadās kreewi atkal ar leelu kara špehfu eebruka igauņu nowadās. Bet tai laikā katolu biskapeem un ordenim atnahza palihgā danu karalis Woldemars. Ari šweedru karalis eefahka kara darbus Igaunijas šeelēds. Tagad zihņas Igaunijā teef loti raibas. Keetrumu un austrumu preešchštahwi zihnijās kruhti pret kruhti. Sakšchi, dani, šweedri, kreewi publejās katrs noraut no igauņu nowadeem šahdu dalu. Biskaps Alberts bij atzinajis šew nekšaitamus konfurentus.

1221. gadā nowgorodeešchi (12000 škaitā) eebruka atkal Widšemē un latgalu šemē diwi nedēlas gaidija uš leišcheem, ar kureem bij norunatās šopejas kara gaitās. Šaweenojušchees ar leišcheem, kreewi islaupija wišu Turaidas un Žehšu apšahrti. 1222. gadā igauņi sadumpojās pret dahneem, uštaišija metamās eelenzeja mašchinas, eenehma pilis, aišdšina un apfahwa wišus danus un wahzus. Maš ween palaišdamees uš šaweem špehkeem, igauņi atzinaja uš Terbatu un zītām pilim kreewus no Pleškawas un

Nowgorodas, atdodami teem daku no laupijuma, ko nonehmuschi wahzeem. Wini atkrita no kristigās tizibas, peenehma atkal paganu laifu seewas un nomašgaja ar šlotām no sewis un mahjām uhdens kristibu. Wini nošuhrtija šuhtraus uš Rigu, ka gribot turet ar ridseneekeem meeru, bet ridseneeki nebuht nešnauda. Wini isrihfoja šawus, lihbjū un latwju fara špehkus laupit, eenehma daščas pilis. Saņemtos igaunus wehl palaida, bet kreewus turpat pakahra. Sakalas wiršaišchi šabijās un aissuhrtija šuhtraus ar bagatām dahwanām uš Susdaku pee kreewu leelknaša. Susdataš leelknašs pošas pats un ušaižinaja lihds šawu brahli Nowgorodas knašu. Winašč atnahza uš Žgauniju ar 20,000 leelu kareiwju špehku. Kreewi atstahja garnisonus Terbatā un Odenpē un tšhetrus mehneschus welti apsehda Keweli. Neka neišdarījusehi, wini atgreesjās mahjās.

1223. gaoā gadijās preekšč ridseneekeem loti laimigs notikums: wareno danu karali Woldemaru šanehma Schwerinas grafs un eeslodšija kahdā šakšču pili. Tas bij leels špehreens daneem Baltijas apwidōs. Wahzi tagad šahka wišōs igaunu nowadōs eerihfotees par galweneem noteizejeem un išdalija semi pamatigaki šawā starpā. Wini pawehleja kreewu garnisoneem atstahst Terbatu un žitas pilis. Kad kreewi negribeja šlaušit, biškaps Alberts apsehda Terbatu, eenehma un kreewu garnisonus apfahwa. Terbatas garnisons šastahweja no 200 kreeweem un 1000 igauneem. Tai laikā leels wahzu, latwju, lihbjū un igaunu fara špehks aišgahja pahrlēdu uš Šahmsalu un eenehma droščširdigo juhras laupitaju pilis un apzeetinajumus.

Pahris gadus pehž tam nomira Rigas biškaps Alberts, kas ar warenu roku bij wadijis wišus eekarosčanas darbus. Nodrosčinajušchees un apzeetinajušchees igaunu nowadōs, katolu biškapi un brunineeki nebuht nedomaja mešt meeru. Winau azis wehšjās uš tuwafeem igaunu apgabaleem, aiš Narwas upes, uš Pleškaru un pat Nowgorodu. Pahwestu loti štipri nodarbinaja domas, kā waretu eeguht daku no Kreewijas seemeleem šawā warā un to peegreest atkal katolu tizibai. Kad dašči godšahrigi biškapi un wafali, kas uš šawu roku mehginaja eekarot igaunus nowgorodeešču dakā, lihdsja pahwestu nahkt palihgā, tas peešuhrtija bullas šlostereem, ušmudinadams žihtigi aižinat krussta karotajus no wišām

semem uf Widsenti pret freeweem. Pahwests pamudinaja ari sweedrus eesahft kara darbus pret nowgorodeescheem. Wisus freewu eenaidneefus pamudinaja wehl tas apstahllis, fa wineem bij usbruzis eenaidneefs — breefmigs tataru chans Watijs.

Nowgoroda wehl nebij labi atpuhtufees no tataru breefmam, kad winai usbrufa Birgers. Nowgoroda waldija droeschfirdigs knafs Alekanders, kas sihwā kaujā uf Newas krasteem (1240. g.) sakahwa sweedrus un atfita tos atpakal. Dajchus mehnefchus wehlat leels brunineefu kara sfehfs eenehma freewu robeſchas zeetofschmus un, nedelā eelenzis paschu Pleſtawu, eenehma ar wahzeem draudſigās partijas palihdſibu wezo freewu apzeetina-jumu. Wahzeem naidigā partija aishelga uf Nowgorodu. Tagad wezā un lepnā Nowgoroda eeraudſija ſewi breefmās un ſuhtija pehz Alekandra Newſka, furu aij bailēm pehz ſlawenās uſwaras bij padſinufchi.

Alekanders Newſkis drihji nowehrſa wiſas behdas. Winſch atrahma wahzeem papreeſch maſos zeetofschmus, pehz tam iſdſina winus no Pleſkawas. 1242. gadā ſeemu winſch iſgahja pretim leelam ordena kara ſpehſam. Genaidneeki ſatikās uf Beipus eſera ledus, fur notifa breefmiga kauja. Wahzi tika galigi ſakauti. Wineem wajadſeja atſazitees no wiſam wezām freewu semem, no auſtruma Latgalijas, tagadejās Witebſkas latweeſchu daſas. Pehz eewehrojāmās kaujas katolu biſkapu un brunineeka warai tika wilktas robeſchas: wineem wajadſeja palift meerā ar tagadejās Widsemes un Igaunijas robeſchām. Ne wahzi, nedj freewi gau ihſteni nebij meerā, dajchdeen wehl mehginaja zihnitees, bet ſchām zihnām nebij nekahdu leelu ſeku. Wehl 1285. gadā pleſkaweeſchi atſuhtija uf Tahlawu 40 nodoklu peedſimejus, praſidami no latgaſteem, kas lihds 1224. gadam bij Pleſkawas knaſam maſſajufchi nodewas, lai tee neaſmuruſtu kopsch 60 gadeem nowahrtā likto peenahſumu. Bet Roſites pils brunineeki eeredmus apſahwa kā laupitajus un ſivotajus.

Deenwidōs biſkapeem un ordenam radās ziti ſihwi eenaidneeki — ſemgaki un leiſchi. Brunineeki, ſwehtzelotaji un ſabeedrotās maſtautinas zihnijās ar teem wiſu 13. gadu ſimteni. Neatſarigeem un lepnee ſemgaki, kas eepreeſchejā gadu ſimteni ar freeweem bij iſzihnijufchi leelas zihnās, ar apbrihnojumu ſih-

stumu un droščjivdibu apfargaja famus bagatos tihrumus un leelos ganamos pulkus. Wina widu loti leelu lomu špehleja bagatee tautu preeščneeku „wezafee“ un wina peederige, kas ilgus gadu šintenus bij mahzijschees ar eerotscheem rihkotees. Domehr wahzu brunineeki nehmās kahrtigi wina semi postit no tuwejam pilim, wiršidamees ašween tahlafi. Papreešč wina eenehma kuhru semi un uszehla zeetas pilis.

Brunineeki pamasam lausās uš deenwideem. Tur wina atrada stipru pretestibu šchemaišču zilti, kuri smagi šafahwa ordeni pee Saules 1236. gadā. Wiši brunineeki palifa uš kaujas lauka. Biskapa Alberta (ap 1204. g.) nodibinatā brunineeku šchekhpneschu brahliba (ordenis) draudeja išputet Kuhru un šemgaku šemes pahraehma dumpja leesmas. Šchai bihštamā laikā šchekhpneschu ordenis šaweenojās ar wahzu ordeni, kas no polu karata bij ataižinats karā pret pruhscheem. Tagad ordenis dabuja jaunus špekhus. Wišč drošmigi rihšojās pret nomgorodeescheem un plešlaweescheem, nospeeda dumpi kuhru šeme, šahka eekarot no jauna Semgali. 1260. gadā pee Durbes leišči ordenim šagatarwoja jaunu katastrofu: uš kaujas lauka palifa leelakā dala brunineeku un wina wara tifa aprobeschota. Deenwidōs ordenim wajadsēja peetit ar apmehrām tagadejās Kurjemes robeščām.

13. gadu šintena zihnas aiškrustoja kreeweem un leišcheem išeju uš juhru un atšpeeda tos no tirdšneezibas zelem, kas weenigi špehj tautām šagahdat meerigu un rošmigu attihštibas gaitu. No juhras atšpeestās tautas nefad nepalifs meerā ar šawu šahwolli. Wiši leelee ordena un šwehtzelotaju pušlini, wišas išleetās ašinis eeguwa katolu bašnizai un pahwestam šchauru peekraštes šlošniti, kas ordena špehkeem bij gruhti apfargajama. Tapehž ne biskapi, nedš ordenis newareja žeret uš ilgu meeru pastahwigu, meerigu attihštibu, bet wajadsēja ar baščām gaidit nahkamos listenus un zihnas.

4. Jabna Breesmigā un zitu Maskawas zaru zihnas Baltijas peekraštē. Ordena gals.

Trišpadšmitā gadu šinteni kreewu walšts nahza šepju tautu warā. Papreešč (1237. g.) tatari eekarwoja Kreewijas šeemesus, wehšaf (1240. g.) — deenwidus. Kreewu nowadu knašeem truhša

weenprah̄tibas; weenu pilsehtu pehz otras tataru eenehma, nodedsinaja, eedsihwotajus apkahwa un aishweda guh̄tibâ. Divsim̄t un tshetrdesmit gadus Kreewija atradâs tataru warâ. Tai laikâ kreewu knasi iv nedomaja sawu eespaidu isplatit us wafareem: labi, ja shehja robeschas aissargat no ordena usbrufumeem.

Uri wisâ eefshejâ attih̄stibâ Kreewija palika stipri atpakaf. Wina nespehja tif ahtri saweenot wisus kreewu apgabalus par weenu, stipru nazionalu walsti. Gruhtôs tataru laikôs Kreewijas reetruma data krita leishu rokâs un wehlat tifai ar leelâm puhlem pehz gadu simteneem ilgâm zihnâm un ihsteni wehl tifai 18. gadu beigâs, polu walstij sabrukhot, Kreewijas reetrumi ar Leetawu peeweenojâs kreewu keisar̄u walstij.

Tai laikâ us Kreewijas reh̄kinu plauka un ijplehtâs Polija un Leetawa. Minetâs walstis ar labâm seh̄mēm usnehma zih̄nu ar wahzu ordeni Bruhschôs. Kad Polija un Leetawa saweenojâs weenâ walsti, wahzu ordena stahwoflis jo deenas tifa bih̄stamaks. Swehtzelotaju un krus̄ta karotaju bari nepapildinaja wairs ordena brunineeku rindas; ari naudas pabalstus no walstis wairs nefah̄dus newareja sagaidit. Kad ordenim nahzâs fewi aiss̄tahwet ar eerotscheem rokâ us fara lauka, tad tautu kaujâ pee Tannenbergas (1410. g.) wina wara tifa galigi salausta. Ordenis gan pehz tam wehl atshilba, bet draudošchas waras winam trukta. Pehz fah̄deem sim̄ts gadeem winsh̄ch pamajam ijd̄šisa: wahzu ordena jemes pahrgahja weena waldneeka rokâs un tam wajadjeja padotees sem polu waras.

Tah̄ds pats listenis sagaidija wahzu ordena nojari Baltijâ. Kreewu nazionalai walstij pamajam peeaugot austrumos, fenai Baltijas fatwešmei radâs nahwigs eenaidneeks. Sah̄tot no 14. gadusim̄tena Mas̄kawas knasu starpâ gadijâs loti usnehmigi un šparigi waldneeki, kas ar wiseem lih̄dsekteem, gan ar naudu un waru, gan wiltus politiku paleelinaja sawu nowadu. Wehl gruh̄tos tataru waldibas laikôs Mas̄kawas knasi prata few par labu d̄siht walstis krahschanas un stiprinashchanas politiku. Uri pašchi tataru chani pabalstija Mas̄kawas knasus zihnâ ar masakeem nowadu knaseem.

Ordena wadoni ar ſchauſmām nowehroja, ka auſtrumōs drau-
doſchi auga leela nazionala walſts. Beezpadefmitā gadu-ſūnteni,
Jahna III. laiſā Maſkawas zars - iſſteepa roſas pehz leelās un
warenās Nowgorodās. Genaidneeks jau atnahzīs lihds paſcham
ſleegſnim. Tapehz ordenis gahja Nowgorodai palihgā, noſlehgdam
ar wimu 1471. gadā lihgumu. Protams, ka ordenis neſpehja
leelai ſeemelu tirgotaju republikai lihdsēt. Tai paſchā gadā Jahnis
III. paſeminaja lepno Nowgorodu un draudedams atſuhtija
20000 wihru ſtipru fara ſpehfu pret Igaunſemes robeſchām.
Schoreiſ zars tīfai ordeni un biſkapus eebeedeja, palīdams mecrā
ar to apſolijumu, ka brunineeki pilnīgi atſakotees no Pleſkawas,
atļaujot freeweem brihwi tirgotees wiſā Wīdſemē.

Meers neſpehja nekahdā ſinā nodibinatees. Daſchus gadus
wehlaſi freemi eebruka Wīdſemes daſā, laupidami, poſtidami un
dedſinadami. Wīdſemneeki atbildeja ar tahdām pat fara gaitām.
1481. gadā pleſkaweeſchi, ar leelnaſa Jahna III. palihdſību laida
20000 wihru ſtipru ſirotaju pulku pret Terpatu un Mluſni. Wini
pahrluhdinaja wiſu ſemi lihds juhmalai, uſwareja, iſpoſtija un
nodedſinaja daudz pīlu. Sirotaju pehdas uſrahdija zeemu drupas
un eemihneeku lihki. Tos laiſos ſchahda ſiroſchana bij parasta
leeta. Ordēna meiſters neſpehja ne ſemi aiſſargat, ne uſbrukumu
atreebt, bet weenigi noſlehgta jaunu pameeru (1483. g.)

Maſkawas leelnaſam Jahnam prahts nebuht neneſās uſ
meera darbeem. Pretim Narwai uſ upes otra kraſta, kurſch at-
radās nowgorodeeſchu daſā, leelnaſs nodomaja zelt warenu zee-
toſſni. 1492. gadā ſeptimu nedelu laiſā leelnaſa amatneeki kā
burtin uſbuhra warenu pīli. Deminas aſis ſlejhās gaiſā beeſee
muhri un torni. Liſko muhri bij uſmuhreti, wiſi ſtrahdneeki un
amatneeki aiſſgahja, no kureenes nahkuſchi, un atſtahja pīli bej
kahdeem aſſargatajeem. Katreš wareja turp aiſſtaigat un aſſſtatit.
Neweens neſchahbijās, ka jaunā pīls apdraudēs Narwu.

Lai gan nowgorodeeſchi un pleſkaweeſchi tai laiſā ſalihga
meeru uſ deſmit gadeem, tomehr leelnaſa eeredni ſtipri ween
ſpaldija wahzu tirgotajus Nowgorodā. 1494. gada rudeni kareiwji
eelausās wahzu tirgotaju pīlſehtas daſā, to eenehma un iſnihzinaja.
Wiſi 48 tirgotaji krita guhſtibā un wimu mantas nahza eerednu
roſās. Tahds waras darbs atſtahja uſ wīdſemneekēem dſitu

eespaidu: wiſeem leelafeem turgotajeem gahja ſudumâ manta un gimenes lozekki. Naſhtotnê beſ ſchaubâm bij ſagaidams ilgs un wiſai biſhtams karſch.

Schaî druhmâ un baigâ laiſa ordena meſtra godâ nahza Walters Plettenbergs, kam bij lemts leelu lomu ſpehlet wiſâ tahlafâ Widſemes liſttena gaitâ. Plettenbergs redſeja, ka ordena ſpehſi naw wehl gatawi karâ eet un tapeh3 laiſu wilzinadams eefahka weſt ſarunas ar tahlo Maſkawas knaju. Sarunu gaita tezeja loti neweizigi un gurdeni. Par to ſtarpu kreemi eefahka kara darbus igauu dakâ: laupija robeſchu zeemus, dedſinaja ehſas un dſina projam laudis un lopus. Redſedams, ka ar ſarunâm nekahdâ lahga galâ netiſs, Plettenbergs ſaſauza ſemes preeſchſtahwju ſapulzi Walkâ (1498. g.). Tur ſanahza biſkapi, brunineeki un leelako pilſehtu preeſchſtahwji. Neeuenam negri-bejâs ne karâ eet, nedſ naudas dot. Pilſehtas, atſauſdamâs uſ wezâm privilegijâm, leedſâs pawiſam neſt naudas upurus. Noſpreeda uſ ſemi uſliſt kara nodokli; katram igauu apdſihwotam zeemam un latwju arklam nahzâs maſſat weenu marku. Ja eenaidneeks eebrufa ſemê, tad nolehma wiſus laudis karâ raidit.

Kamehr ordena meſtrſ Plettenbergs iſrihſtoja ar leelâm puhlem ſawus palihguſ un iſraſtija mahzitus kara kalpus, pagahja wairaf gadu. Ari beedrus un palihguſ no kaimiau walſtim nebij eeprehjams ſadabut. Beidſot leiſchu leelknafſ apſolija 5000 kara kalpu, uſ kureem tomehr nedrihſteja liſt pahraf leelu ſwaru. Tâ Plettenbergs ſtahjâs kara laukâ pats ar ſaweem ſpehkeem. Winam bij iſdewees ſadſiht 4000 jahtneeku un 2000 kara kalpu un 80000 latwju un igauu, weſumneekus ſkaitot lihdi.

Tiſko robeſchas pahrgahjis, ordena ſpehſs uſduhrâs uſ kahdu kreemu nodaku, atſweeda to atpakal, dedſinadams un poſtidams gahja uſ Oſtrowu, kur leiſchu kareiwjeem wajaſeja eerastees. Leiſchu neſagaidijis, Plettenbergs neudroſchinajâs ilgati apſehti zeeto pili un manijâs atpakal uſ mahjâm. Kara ſpehâ iſplahtijâs niſna wehdergula. Ari pats meſtrſ palifa ſlims. Kareiwji iſklihda faterſ uſ ſawu malu.

Tahds brihdis kreeweem nahza ka gaidits. Pirmâ nowembri miſſigs kara ſpehſs pahrgahja pee Aluſſnes robeſchas, iſklihda pa wiſu Terpatas apgabalu, aiſgahja tahlaf lihdi Zehſim un Weiſen-

steinu, wiſu nopoſtidams lihdſ paſcheem pamateem. Plettenbergs welti iſluhdſjās palihguſ no pruhſchu leelmeftra, no Polozkaſ un Wilnaſ komendanteem. Kamehr ordena meifterſ pulzinaja ſawuſ kara ſpehkuſ, kreewi aiſwilkāſ atpakat, panemdami lihdſ 40000 guhſteku.

Nahkamā 1502. gada ſahkumā kreewi no jauna ſiroja Wiſſemē. Ur leelām moſām Plettenbergs ſapulzinaja ſareiwjuſ. Beidſot auguſta mehneſi wiſſſ ordena ſpehkuſ eebraſka Pleſtawāſ daſā. Pee Smolinaſ ordena ſpehkuſ eeguwa taħdu uſwaru, ka drihſ pehſ tam Maſkawāſ leelnaſſ noſlehdiſa ar ordeni pameeru uſ ſeſcheem gadeem. Bet taſ bij ſliktſ meers. Kamehr ordeniſ turejāſ kopā ar leiſcheem, Maſkawāſ leelnaſu nahwigeem eenaidneefeeem, laħga meeru newareja zeret. Uſ Kreewijaſ un Wiſſſemeſ robeſchām paſtahwigi notika maſaſ ſadurſmeſ, nemeeri, ſchkelſchanāſ, kuraſ gudram un taħkredſigam ordena meſtram neapſolija laħga meeru. Jo wairaf kreewi un wahzi dereja meeruſ, jo wairaf tee ſkuhpiſtija kruſtuſ uſ meeru runadami, jo gaiſchaki wareja nojauſt, ka meers ſtarp abeem eenaidneefeeem naw uſ wiſſeem laiſeem. Plettenbergam un wiſſa tuwateem pehzneefeeem iſdewāſ Wiſſſemei ſagahdat meeru wehl tiſai peeſdeſmit gaduſ.

Sliktſ meers waldija lihdſ zara Zahna Breeſmigā laiſeem. Lihdſ tam laiſkam kreewu zareem ſaiſtija rokaſ ſtepu laupitaju tautāſ, tataru, kaſ paſtah.oiġi apdraudeja walſtſ deenwiduſ robeſchāſ un daſchreiſ ſarihkoja uſbruſumūſ paſchaj zaru galwaſ pilſeħtai — Maſkawai. Taħdſ uſnehmiguſ un droſmiguſ waldneekſ, kaħdſ bij Zahniſ IV., wiſſſirniſ eeneħma Kaſanaſ un Aſtrachanaſ tataru walſtinaſ. Zaruſ bij wehl gluſchi jaunſ gadoſ, kaħd wiſſam iſdewāſ wiſſnotahſ nodroſchinat robeſchāſ uſ auſtrumeem. Zahnam IV. atlika wehl weenſ leelſ eenaidneekſ deenwiduſ un taſ bij Krimaſ chanaſ. Zaruſ padomdeweji uſmudinaja wiſſu eefarot ſcho wezwezo maſkaweeſchu eenaidneeku. Zahniſ IV. atrada to par neeſpehjamu: Krima pahraſ taħli, atſchirta no Kreewijaſ ar neapdſiwoteem un tuſſneſchaineem ſtepu apgabaleem. Krimaſ chanaſ wehl turku ſultana pawalſtneekſ. Ur turkeem un tatareem Zahniſ IV. neuſdroſchinajāſ reiſe eet kara lauſā mehroteeſ. Wiſſſch puhlejāſ deenwiduſ robeſchāſ noſtiprinat ar zeetoffſchneem uu ſuħtija kaſaku pulkuſ laupit chana robeſchāſ.

Chans ar weifleem tataru jahtneefem nepalifa parahdâ. 1571. gadâ wiņsch negaidits ar leelu ņpehku uņbruka Maņkawai, nodedņinaja to un aiņweda 150000 zilwefu guhņtneezibâ. ņchahdas zihnas wilkas wairaf gadu-ņintenus un turpinajâs lihņņ paņņeem ņetera I. laiņeem. ņahnis ņeeņmigais wehrņa ņawu uņmanibu uņ Baltijas peeņraņti, kura wiņam ņchkita par ņamehrâ weeglaņu laupijumu. Wiņsch zentas ari pehž juhras, lai ņpehtu uņturet ņatiffmi ar Waņar-Europu. ņaru ņakaitinaja ņewiņchki tas apņtahklis, ka poti un ordenis nelaida uņ Maņkawu ne amatneefus, nedņ ņinatneefus. ņa kreewu zars bij kahtu partiju noderejis, tos aiņtureja Lûbekâ, Rīgâ waj pat ņagrahba uņ paņchâm robeņchâm.

Tiņlihdņ ņahnis IV. uņwareja Aņtrachamu (1556. g.), wiņsch neņawejâs uņ Widņemi poņtees. 1558. gadâ wiņsch iņņuhtija weeglus jahtneefu pulkus iņmehginat, žif ņtipri ir ņen tiņ daudņinatee dņelņņ jahtneefi. ņet warenee un niree dņelņņ brunineeki guleja kaņos un wiņau dehli ilgus meera gados bij palaiduņchees miņņtiņchaulibâ un ņlinskumâ. ņeweens nedomaja weeglos un biņlos jahtneefus aiņbeedet projam: ordena meņtram truhta azumirņli kara ņpehta pee roņas, atņewiņchko pihu komandanti neudroņchinajâs atņtaht droņchos apzeetinajumus.

Tahds iņluhku uņbrufums rahdija, žif ordena ņpehki wahji. ņahnis IV. ņariņtoja un paņchu galweno uņbrufumu un ņuhtija uņ 1. aprili galwenos pulkus. ņarwas piņņehta, ņihwi apņchaidita, aiņdegâs un kreewi uguns grehta laiņâ paņhrpeldeja ņarwas un it weegli pili eenehma. ņeweens nedomaja to aiņņtahwet, jo truhta karewju, munizijas un ehdamleetu. ņai gan ņarwas tuwumâ ņtahweja ordena palihga pulks, to ar wiltus ņpeegeem nomaldinaja un ņarwa tifa labprahtigi atdota kreewu roņâs.

ņitâ robeņchu pili, kura bij labi apzeetinata uu apgahdata, ņadumpojâs garniņons. ņerete ņara kalpi, negribedami tahlaf žihnitees, peedraudeja piņs komandantu piņs wahrtoņ paņahrt, ja wiņsch neņlehgņhot wahrtus wakâ. ņordena meņtrņ ņapulzinaja gan neleelu ņpehku, bet piņņehtas, biņņapi leedņas ņuhtit ņawus kara kalpus. ņeeni aiņbildinaja, ka wiņeem paņcheem jaņargajot ņawa ņeme, žiti tureja prahtâ nodeweju domas. ņerpatas biņņaps nopeetni domaja pahreet uņ kreewu puņi. Rīgâs wirņbiņņaps zereja, ka nu buhņhot

ordenim gals un wiņsch fanemšhot wiņu waru atkal ņawās rofās. Paščhā ordeni zihnijās diwas partijas: weena par waru zentas ušturet ņeno ordeni, kas niņta un puteja azim redšot, un ta gribeja atdotees tahlam un netif bihstamām Dahnu karalim; otra partija, kas ņaprata ņtahwofka nopeetnibu, zentas poļu karala apšardšibu eeguht. Poļu partijas wadonis bij tahfredšigais, iņweizigais un godņahrigai Ketleris. Wiņsch ņaprata, ka ar paščha wahjeem ņpehkeem pret tahdu eenaidneeku nekas naw iņdarams. Ihši pehž tam, kad Ketleris eeguwa galweno ņwaru ordeni, Terpata fritā kreemu rofās. Nu austruma robeņčas tifa eenaidneekam pawiņam walā Tagad zeščh weda uņ Rigu un Žehšim.

Wiņā ņemē trafoja meščhonigi tataru bari. Wini kaħwa eemihneekus, neluħkodami waj taš jauns, waj wezs. Gruhtas ņewas wini kaņajuščhi uu kušlus behrnus uduħruščhi uņ ņehtas meeteem. Daščheem pahrziršti ņahni, tur eebeħrts ņchaujamais pulweris un tad diħwi zilweki ņpridsinati; ziti ņadurštiti ar ņwiķoteem ņkaleem, pee ņkaleem peelaišta uguns un tā wini diħwi leħnam zepinati... Weeščhi ween guħstekneem aižirta ņkausta mugurfaulinus, atņahja nelainigos ar nozirštu tiħdš puņei kaflu leelās bailēs un ņchauņmās, kaħehr tee nenobeidsjās paščhi ņawās aņinis. ņzu leezineeki ņin daudš par tahdām neiņteizamām breeņmām wehštit.

Kad 1559. gadā parahdijās kreemu pulki, neweens toš nemehginaja aiņkawet. Wini aplenža Rigu, kur eeščhā bij daščhi tuħštošchi aiņņtahwetaju. Riidsineeki pahrđņihwoja leelas bailēs. Wini nedriħņteja naħtis ne gulet. Kaħdu reiž pušnaħts ņtundā wini ņwanija draudu ņinu, it ka eenaidneeks tuwojotees, bet pateeņibā gribedami pahrleezinātees, waj ņargi nomodā un kaħewji gatawi atņišt naħts ņturmi. Naħts troħnis un baigais ņwans tā iņbeedejis miłšigo eelenzeju pulku, ka taš pa kaflu, pa galwu demees behgt. Šchahdu preeka ņinu rihtā atneja diwi ņemneežini. Pat toš kreemi aiņ ņteigas neņaneħmuščhi.

Nu kreemi pahrzeħlās pahr Daugawu, eelausjās Kurņemē un gaħja laupidami kruštam un ņchķehršam. No tureenes wiņus iņbeedeja neleels palihga pulziņsch, kaħdi 200 jaħtneeki. Kreemi ņteigščhus aiņlaidās projam. Kā no peewesteem peemehreem redšams, kreemu ņpeħki nebij tiņ bihštami, ņewiščhi jaħtneeku preeščhpulki, bet neweena rofa nepazeħlās, kas gribetu ņemi un ordeni aiņņargat.

Wiau widû nebij wairs nefahdas diſziplinas. Katolu garigs ordenis protestantu ſemê pats par ſewi bij widus laiku atlikums. Dſelſs brunineeku laiki ſen jau nogrimuſchi kapâ. Ko lihdsjeja ſmagàs brunas, kad ſtrehlineeks un leelgabalneeks no teela tahluma ſaſchaudija tàs zauras kâ ſeetu. Tagad fara mahſſla wairs nebij ſtipras duhres un jobina leeta. Nu wjadſjeja mahzitees gudru fara taſtiku ar weegleem ſahjneeku un jahtneeku pulſeem, pret fureem ſmagais dſelſs brunineeks nefa wairs neſpehja.

Ordena wežà fara mahſſla bij ſen miruſi ar paſcheem dſelſs brunineekeem, bet ſahrtigas walſts wara, pahwaldiba un ruhpiga ſainneeziſiba nebij eenehmufi ſenà ordena weetu. Ordenim truſka jaunlaiku fareiwju, tà dehreto fara kalpu, truſka naudas ar to eeguht Wahzſemê algotus fara kalpus... Ja nu iſdewàs ſahdas ſalaſchnas ahriemês ſadſiht, tad tee bij dauds bihtamaki par ee-eenaidneekeem. Wini dumpojàs apſehjtàs pilis, laupija tàs un atdewa eenaidneekeem rokàs.

Paſcha ordena pawehſneeku widû manamas naidigas partijas, furas labpraht nodewa ordeni poku rokàs, lai eeguhtu ſew ſahdu labumu un ſagahdatu ſemei meeru un droſchaku attihſtibas gaitu. Biſkapi, biſkapu nowadu muiſchneeki, Zgaunſemes un Sahmu ſalas muiſchneeziſiba, pilſehtas labpraht ſchmauzas ahrià no ordena zeetàs waras, eefuhnojàs aflà paſchmihlibà, ſas neneeka negribeja ſneegt wiſpahribai. Tapehž ſenà Baltija ira wiſàs ſchuwàs. Schàs paſchmihligas un ſihlpilſonifſkas ſchiras, ſchàs patriotiſmu un katru kopibas inſtinktu paſaudejuſchàs widus laiku korporazijas, ſas mehdsja ween uſ ſawu labumu luſkotees, wjadſjeja nodot bargu faraku rokàs, ſas lai tam mahza zeenit wiſpahribu, tehwiſju, dſinteni un walſti. Newis moraliſki panihkuſchi bij turigee Baltijas muiſchneeki, ſemneeki un pilſehtneeki, bet wineem truſka weenojoſcha zentra, weenas ſtipras waldneeka rokàs, ſas ſpehtu no ſchahdeem tiſ daſchadeem tautu miſtreem ſakaldinat un noſtiprinat ſtipru un bihtanuu walſti, ſahdas bij apſahrtnejàs ſweedru, dahnu, kreemu, poku-leiſchu walſtis. Semes ſikttais ſtahwoſlis, tautu juſlais miſtris padarija Baltiju par zihmus ahbolu wiſu apſahrtejo tautu ſtarpâ.

Ordenis ar meſtru Ketleri preeſſchgalà redſjeja, ka no dahnu farata naw gaidama nefahda palihdsiſiba. Wiſch ſwehràs uſ poku

puši. Kewele ar Igaunšemes muišchneezibu labpraht padewās jweedreem. Sahmu šala nahza dahmu warā (1561. g.).

Jahna IV. teešme pehž Bāltijas peeſraſtes tiſa nu loti apgruhtinata: tagad nahzas karot ar diwām leelwalstim — pokeem un ſweedreem. Ar ſihſtu eeteepiba Jahnis Breesmigais ſuhtija ſamus kara wadonus pret ſweedreem uſ Keweli un pret pokeem uſ reetruma apgabaleem. Breesmigs aſinains karſch wilkās ilgus gadus. Wairaf reiſes pats zars gahja ar karā ſpehku uſ Bāltiju 1572. gadā winam iſdewās eenemt Weiſenſteinu. Winſch pawehleja pils komandantu iſzept uſ eeſma. Tomehr ſweedreem iſdewās ſahdu leelatu kreemu nodatu ſakaut un Jahnis IV. ſteidžigi aiſwilkās no Igaunšemes. 1577. gadā pats zars gahja uſ Wiſdšemes deenwidus datu, eenehma wairaf pilis, wiſus eedſihwotajus moziņa un apſahwa. Ordena kara wadonim, wezajam Kaſpāram Mūnſteram Miſkrauklē Jahnis Breesmigais pawehleja papreeſch iſdurt azis un tad lihds nahwei nopahstagot. ſchauſmas gahja wina pulkeem lihds.

Ordena galwenā pils Zehſis gatawojās ar wiſeem ſpehkeem aiſſtahmeteēs. Karewji tiſſcham ſtahjās logos, lai lodes winus godam nonahwetu un nebuhtu jakriht eenaidneekam rofās. Kad pils paſchlaif krita eenaidneeku rofās, aiſſtahwetaji uſſpridſinajās gaiſā. Ziteem uſlika breeſmigus ſodus. Kahdam no piſſehtas galweneem eeredneem iſgreeſa dſihwam ſirdi, kahdam mahžitajam iſrahwa mehli, zitus zepinaja, pehra un wiſadi moziņa. ſchahdi breeſmu darbi atwehra Jahnam IV. wiſus wahrtus: wiſas apzeetinatās pilis krita kreeweem rofās, iſnemot weenigi Rigu, Daugawas grihwas zeetokſni un Turaidu.

Drihs pehž tam (1579. g.) uſ polu tronī nahza Stefans Batorijs, kureſch reformeja polu armiju un pahrgahja uſbrukumā pret kreeweem. Winſch eenehma Polozku un peeſpeeda Jahni IV. luhgt meeru, atſtahjot polu warā Wiſdšemi un mineto kreemu zeetokſni. Tai laiſā ari ſweedri atnehma wiſus kreemu eeguwumus Igaunšemē un eefaroja wairaf kreemu zeetokſchmus: Iwangorodu, Koporji un Samu. Ihſi preeſch nahwes Jahnis IV. noſlehdſa ar ſweedreem pameeru, pehž kura pameta pat ihſtas kreemu ſemes ſweedru rofās. Wiſi Jahna Breesmigā ilgee puhlini palika weltigi: ſawā muhſcha galā (1584. g.) winſch bij labu gabalu atſtumts no juhras projam.

5. **Usplaukstofcha tirdsneeziba Maskawas zaru walstī.**

Maskawas waldibai un kreemu tautai juhra tifa jo deenas nepezeeschamafa. 17. gadu simteni kreemu tauta pamajam pahreet no naturalās uš naudas šainneezibu. To nomanam no ta, ka nodewas graudā teef pahrwehrtas par nodewām naudā. Uri waldiba šahf pamajam ismaksat algas wairaf naudā, nekā šwehru ahdās. Tai laikā nauda paleef gandrihs tšhetras reišes lehtafa. No tahda fakta waram nošahrst, ka nauda, kas šenafos laikos Maskawā bij neredseta leeta, nahfuji wairaf laudis un tikufi iſdeeniškā apgrošibā parašta un nepezeeschama. 17. gadu simtenis škaitams par eefšhejās un ahrejās tirdsneezibas rošibas laifmetu.

Senafos laikos Kreewijas mešchi, seme, upes un ešeri bij ne-išmekamas bagatibas awoti. Mudschu audšes dšihwoja no med-
neezibas un šwejas: nekopts un nesinams medijums auga mešchos, upes un ešerds. Mešcha kuftoni dewa galu, šwehri -- mihštus ka-
šhofus, bites — medu un wašku. Newajadseja palaištees galigā
šlinkumā, bet išteept rofu un panemt. Semkopiba un lopkopiba
wehl bij šahnu leetas. Protams, ka šchahdas semes bagatibas pa-
lika jo deenas masafas. Gedšihwotajeem šawairojotees, semes ba-
gatibas tifa iškauštas. Wajadseja šahft wairaf domat par sem-
kopibu. Semi tos laikos newihšchoja kopt, bet weenigi iškufht:
ara un šehja tif ilgi, kamehr ta dewa auglus un tad ušplehša zitu
gabalu. Mešchus lihda noš, pa gabaleem ušara un galigi iškufha.
Tā pamajam iškafuda mešchu un semes bagatibas. Kur 13. un
14. gadu simtenos auga wehl muhšcha mešchi, peemehram, šijewas,
Tšchernigowas, Poltawas gubernās, jau 16. gadu simteni atlikufi
weenigi štepe, kur eedšihwojeem nahzas dšihwot no semkopibas ween.

Kapehž tai laikā semi wairaf iškufha, nekā kopa? Tas notifa
aiš diweem apštahkeem: 1) waldiba nodewa daudš semes muišch-
neekem, kam nahzās par to eet kara gaitās ar eerotšcheem, širgeem,
pahrtifu un no leelafa semes gabala pat ar apbrunoteem kara
kalpeem. Muhšu tautas dšeesmas, attehlodamas lihdsigus Balti-
jas apštahklus, dehwe tahdas semes par k u n g u w a l s t i m, t. ir
par tahdeem semes gabaleem, kas nodoti kungu leetofchanā un

waldiščanâ (fr. служилое помѣстье). Muischneefam nebij teefibas ſcho wa l ſ t i pahrdot, eefihlat nedſ norakſtit ſaweem manti-neefeam. Ziſ ilgi fungi walſti dſihwoja, wiſſſch nehma ko ſpehja: pehž nahwes jauneem fungeem lai atleef kaut zelmi ween un tihrefi. Muischneezibai nebij intereſes ſemi koſt un uſlabot. Veefſchi ween wini ſpaidija ſemneefuſ, laupija un ſpihdſinaja toſ, padaridami ſemju dſihwes apſtahkuſ ſiipri nepaneſamuiſ.

Loti kaunu eeſpaidu uſ ſemkopibu atſtahja kloſteru ſemes ſaimneeziba. 16. un 17. gadu ſimteni kloſtereem peedereja leela dala no aramâs ſemes, tapehž ka wimu kaſeſ ſatezeja daudſ nau-das un wini ſpehja ſapirkt daudſ ſemes. Tai laikâ kloſteri ſkai-tami par leekapitaliſteem. Dalu no ſemes wini ſanehma dahwatas, kaſ wehl jo wairak pawairoja wimu mantu un ſwaru. 17. gadu ſimteni daſchôſ melnſemes un ſemkopibas apgabalôſ treſcho dalu no aramâs ſemes atrodam kloſteru ihpaſchumâ.

Kloſteru ſemes, kâ katrreiſ pirktas waj dahwatas, atradâs iſkklaiduſ un kloſteri paſchi tâs neapſtrahdaja. Kloſteru rentneeki nedomaja daudſ rentes ſemes koſt, bet iſſuhža tâs ziſ ſpehdami. Tapehž ari ſemkopiba wiſur gahja atpaſak. Daudſ kloſteru ſemes pahrgahja no trihſ lauku ſiſtemas atpaſak uſ ſeno lihduumu ſaim-neezibu: rentneeki newihſchoja laukuſ mehſlot, bet iſſuhža weenu gabalu pehž otra. Ur leelu poſtu ſchahda ſaimneeziba apdraudeja ihſteni paſchuiſ augligakôſ deenwiduſ, wakara un pa dalai kree-wijaſ wideenas apgabaluiſ. Schahdas ſaimneezibas ſekas drihſ ween uſrahdija ſawas kaunâs puſeſ: ſeme jo deenas tifa naba-gaka, neiſdewa auglu, neatmaſſaja kauſchu puhleſ un ſemkopji krita nabadſibâ... Mekledami labakas dſihwes weetas, wini wir-ſijâſ projam uſ tahdâm weetam, kur wehl ſemes bagatibas ſtah-weja neaiſtiſktas, pirmatnejâ ſtahwoſli. Tapehž mehſ redſam, ka 15. un 16. gadu ſimteni eedſihwotaji pluhſt projam uſ ſeemekeem un ſeemelu auſtrumeem. Tur wini ſwejo, medi dahrgaſ ſwehru ahdas, nodarbojaſ ar daſchadeem amateem, mahjruhpneezibu, wahra ſahli daſchadôſ ſeemelu, peem. Kamâſ, Seemelu Dwinâſ un Now-gorodâſ eſeru apgabalôſ. Seemeſi paleef par ruhpneeſu apgabalu, deenwidi — par ſemkopju apgabalu.

Starp ſeemekeem un deenwideem eeſahkâſ raſchojumu iſmaina. Seemeſneefeam truſhſt maiſeſ. Wini ſuhſta ſawuiſ raſchojumuiſ

uf tableem deenwideem, lai eeguhtu dajchadas labibas fugas. Tā zelās plašča eefšcheja tirdšneeziba, beš furas neweens, nedš otrš apgabals nešpehĵ wairš ištitt. Senaf laudis taišĵja un rašchoja wišu preefšch ſewis, tagad jarašcho preefšch tirguš. Senaf muišchneekš waj ſemes rentneekš pahrtifa, zif ušauga, tagad jašahf ſkatitees, ſa atleef daša, to weft uš tirgu. Maišes un gašas zilweſam aišween peeteef, ja ehštgriba apmeerinata, bet naudas winam neſad nebuhš deefgan. Muišchneeki puhlaš paleelinat muišchu laufuš, peešpeešch kalpuš ſtrahdat uš ſawas ſemes, lai eenahkumi no ſemes tiſtu leelaſi.

17. gaduſimtena widū manam ſemfopibas apgabaloš leelu roſibu: muišchneeki zenſčas ſawas ſenāš walſtiš pahrwehřt par dſimteem nowadeem, lai wini paštahwigi ar wišam ĵimenem buhtu ſaištiti pee weenas weetaš, lai waretu droſchi eeliſt ſemē kapitalu, to ušlaboĵot un uštopĵot. Ari liſuma deweĵš, lai gan lehnām un kautredameeš, tomehr beidšot atkauĵ muišchneeeem klawiſchu walſtiš pahrwehřt par dſimteem nowadeem (вотчина — имѣние отца). Zara Meleſĵeja liſumu grahmata (1649. g.) waldbiba pat aišleedš zitaš ſchĵirām eeguht ſemi. Turpretim brihwōš ſemneekuš, ſaš dſihwo uš muišchneeku ſemem waldbiba ſaišta pee ſemes, neatklaudama teem wairš atſtaht kunga nowadu, lai tam nejuſtu darba ſpehš. Tā waldbiba palihdĵ ſemfopjeem, fara klawiſchu neſaĵeem, atklaudama ſaimneezifki ekploatet ſemafāš ſchĵiraš.

Lai gan ſatiſſme ar ſweſchām ſemem Kreewiĵā neſad naw pahtruhfuſi, tomehr 17. gaduſimteni ta paleef ſewiſchki ſtipra. 1533. gadā angli newiſchuš eebrauza Dwināš upeš grihwā. Zarš ušnehma winuš ar abām rofām, peeſchĵirdamš wineem leelaš teeſibas un atklaudamš tirgoteeš wišā ſemē beš ſahdeem nodokleem. 16. gaduſimtena beigāš jau dibinata Archangełſka, no furāš muitāš nodokluš ween ſatru gadu eenehma apmehram 70000 rubluš. Galwenaiš tirgotaju zentriš biĵ Maſkawā, ſur atrodām angli, ſweedru, perſeeſchu, leiſchu, armenu tirgotaju eezirknuš. Tirgotaju ſatiſſme ſneedĵāš no Riſnas muhreem lihdĵ Leel-Britaniĵāš ſalām. Behĵ tam, ſad Nowgorodā aišlehdſa ahřemneeku tirgotaju ſantoruš un Polozka nahza poļu rofāš, freemu tirgotajeem nahzaš brauſt uš tableem ſeemeleem, uš Ar-

changeľku. Igus laifus tif angleem bij lauts apmeklet řcho weenigo kreewu oftas pilřeľtu. Wini puhľejās ar wiřeem řpeľeem řawas privileģijas iřmantot: wiřadi řpiľdřinaja kreewu tirgotajuř, pahřdodami řawas prezes nedřirdeti dahģi, bet kreewu prezes nendami par řmeekļa naudu. Tahda angľu riľziba peeřpeeda zaru atnemt wineem privileģijas un atwehřt Archangeľku wiřu tautu tirgotajeem, řas to řahķa jo třķakļi apmeklet. Waj Kreewija řpeľja ar tahdu neehřtu, no Mařķawas tif tahľu ořtu apmeerinatees? Waj par to wareja řķaubitees, ķa Mařķawas zars nemeģģinās eefarot řahdu ořtu Baltijas peeřrařte?

6. Kapeľz kreewu waldiba mekle fatiķfmi ar reetrumeem?

Ķā jau agraki redseģām, pirmo kreewu ķaľu fatiķfme ar Wařara Ķiropu bij deeģģan dřihwa. Wladimira un Ķaroslawa laifos kreewu ķaľu fatiķfme řneedsās liľdř tahľai Ķranģijai un Bizantiniģai. Ķaľi řuľtija řuľtnus waj ģahģa tahľās ķara ģaitās. Wini nehma řeewas waj iřdewa meitas, radodamees ar „aiřģuh- ras“ waldneekeem. Daudģ un dařķadi apřtahķi aiřģruřtoģa Kreewijai zelu uř apģaiřmoteem deenwideem un reetrumeem. Wiřpirms XI. ģaduřimteni deenwidus řtepeř eemitinajās peřķe- neģu ģilģs, řas atřpeeda kreewu tirdřneeģibu no Konřtantinopoles un Melnās ģuhřas. Weľľaf tur eemitinajās tatari, řas uřľiķa řmagu roľu uř wiřu Kreewiju. Warena ľeiřķu walģģs atnehma kreeweem reetrumu apģabalus un paliķa par muľřķa eenaidneeģi nebeidģamos ķaros. Tas patř buľtu ģaľķa par poķeem. Waľģu ordenis aiřģruřtoģa Kreewijai zelu uř Baltijas ģuhřu. Ari řweedri weľľaf řahģjās kreeweem preřim Somu ģuhřas liľģķa apģabalā. Tā poliģtiķā řinā Kreewija ķā ar dřeľģķeem no wiřām puřēm aiř- řprořtita. Ķeľģķeģi wimu ľoti nowahřdřinaja ilģais tataru ģuhģs. Tifliľdř Ķahnis III. noķratija no pleģeem tatarus, wiařķ tuhľin, ķā pilnģeeģģģ waldneekģ, řahģģas řaķarā ar Wařara Ķiropas wald- neekeem, appreģe no turķeem padřiľtā Bizantiniģas ķeiřara meitu Sořģu Paleolog, ataģģina Ķtalijas meiřterus un maľģģlineekus, řas

uzel un ispuščko Kremli ar jannām pilim un baņņizām. Wina un wina tuwako pehznahzeju zihņini Baltijas juhras dehl gan neweda nekahdā lahga galā, tomehr tee jau airahdija, ka zari ar fahrām azim ūkatas uš Baltijas juheu, kuru Jahņis breešmigais beš kahda laba pamata dehweja par ūawu tehwu tehwu nowadu.

Pehz Jahņa Breešmigā laiteem drihs ween islausās leelais jufu laikmets 16. un 17. gadušimtenu mainā. Šainneezijfā krišes laikmetā wišas ūškiras ūtrazinaja nemeera garš, kas draudeja Kreewiju waj pawiūam iūputinat. Bajareem gribejās pawairot ūawu waru, maūakeem muiūchneekem — ūawas teeūibas, ūemneekem un pilūehtneekem — eeguht kahduš labumus un atweeglinajumus. 17. gadu-šimtena ūahkumā Kreewija nepawiūam neūpehja robeūūas paplaūūinat uš Baltijas peekrastes puūi. Ar leelām puhlēm wina aiūstahweja robeūūas uš deenwideem, wafareem un ūeemeekem. Poli lausās no wafareem, atnemdami daūūas pilūehtas. Lai gan zara Meleūeja laikoš peeweenoja Ukrainas jeb Maū-Kreewijas weenu datu, tomehr taš notifa ar leelām puhlēm un wairak paūūeem kaūakeem peepalihsjot. Kari ar ūweedreem neweda nekahdā galā: kreewi neūpehja wairš atnemt paūaudetās prowinczes.

Wišnegantaki kreewu walūti poūtija deenwidos turki un tatari. Ar teem paūtahweja muhūchigš karūū. Beeūūi tataru laupitaju pulki eelausās deenwiduš robeūūas, eenehma zeetokūūnus, islaupija pilūehtas un airweda eedūihwolajuš guhūtibā ar wiūeem lopeem un mantu. Uš ahtreem ūirgeem jahdami, tataru laupitaji nahza pahū ūtepi un daūūreij apdraudeja netiū robeūūas, bet ari wideenes pilūehtas, pat Maūkawu. Utgahdinam, ka 17. gadu-šimteni tatari pat nodedūinaja zaru galwas pilūehtu. Krimas chans uūpuhtigi leelijās, ka drihs ween wiūūū eeliūūūot un apūtprinakūot Moldawijas wal dneeku un Maūkawas zaru. Lai atpirktoš no tataru laupitajeem, kreewu zars maūkaja chanam nodokli. Beš tam beeūūi ween nahzās iūpirkt guhūūeknuš. Daūūreij notifa, ka airweda 20.000, zitreij pat lihsj 100.000 guhūūeknu. Kreewu guhūūekni ūrahdaja par airetajeem uš wiūām turku galerām, wiņi atradās wergoš taūlās Maū-Aūijas ūemēs. Kahdam kreewu ūwehtzeūotajam turki neezinadami praūijusūi, waj Maūkawijā maū wehl eūot laudiš atliūusūi, waj wiūi neeūot jau guhūūneeziūā atweūti?

Masfawas zara waldiba pulejās ar wiſeem ſpehſeem walſts robeſčas un eemihntneekuſ aiſſtahwet. Wina neapnikuſi karoja : praſija no muiſchneezibas patſtahwigas kara gaitas uſ wiſām puſēm, no maſeem laudim, nodoklu maſſatajeem, aiſween leelakuſ naudas upuruſ. Wiſi leelee puhlini un upuri palika beſ auglu. Zaru un wiſu tautu pahrnehma iſſamifumuſ. Zaram Meſſejam, Petera Leelā tehwan, welti eelenzot ar leelu ſpehku Rigu, wiſch tiſ ſtipri nehma neweiſſmi pee firdeſ, ka waimanadamſ ploſija matuſ un rauſtija tuhligoſ bajaruſ pee bahrdām. Bet tahdi panehmeeni neko nelihdſeja: maſſaweeſchu kareiwji nepalika ne droſchſirdigaki, nedſ iſweizigaki.

Wezoſ laiſoſ Kreewijā un zitāſ ſemēſ kara ſpehſtſ bij pa-wiſam zitadi eerihſtotoſ. Ap deenwiduſ un waſara robeſchām zari bij iſdewuſchi muiſchneekēem neſſaitamaſ walſtiſ, muiſchāſ ar wiſeem laudim, lai par to wini naſhtu karā ar ſirgeem, eero-tſcheem un laudim. Toreiſ walſtij truſka naudaſ, ar kuru uſturet loti dahrgo kara ſpehku. Maſſawas zaram peedereja ſemeſ tifu tiſam. Wiſch ſpehja gan wezmodeſ kara ſpehku ſawairot lihdi 200.000 wihru, bet tee nebij apmahziti, lahga neſlauſija preeſchneekēem uu uſſſatija kara gaitaſ par gruhtām un wiſai nepatiſhamām naſtām, no kuraſm puhlejāſ iſwairiteeſ ar wiſeem ſpehſeem.

Paſtahwigeē kari apdraudetāſ nomalēſ iſpoſtija muiſchneeku nowaduſ un walſtinaſ: ſemneeki aiſbehdſa, ehſaſ nodedſinaja, lauki palika atmatā un apauga ar kuruhmeem. Tahdſ muiſchneekſ neſpehja wairſ kara klauſchuſ iſpildit, ne ſewi, nedſ ſirgu uſturet. Jo ilgaki kari wiſkāſ, jo wairaf robeſchu apgabaluſ iſpoſtija kara troſkniſ, jo gruhtaki muiſchneezibai naſzāſ kara gaitāſ eet. Walſtiſ ſahka winaem iſdot pirms kara gaitaſ pahrtiſaſ naudaſ, bet taſ maſ ween lihdſeja. Paſtahwigeē paſaudejumi padarija kreewu milizi biſlu un nedroſchu, kaſ behga no pirmām baumām, wairaf laupija, neſā karoja, breeſmu brihdī ſlehpāſ aiſ kuruhma un zina, luſhtodama, uſ kuru puſi mahjaſ.

Ar tahdu kara ſpehku zari un wiſa ſeme peedſihwoja daudi poſta. Waldiba praſija kara wajaſiſibām aiſween jaunuſ nodokluſ, bet eedſihwotaji neprata ſemeſ raſchibu pazelt. Ari tirdſneeziba un mahjruhpneeziba puſlihdſi ſtahw uſ weetaſ. Par katru jaunu nodokli eedſihwotaji nebeidiſ gauſteeſ un aiſrahdit uſ ſawu ſtah-

wolki, furam neredj nefahdu ijeju. Daudji no muiſchneefeem lab-praht atſtahj ſawu ſemi un aiſeet pee bagatneefeem wergoſ. Lai glahbtu fareiwju ſchkiru, waldiba iſdewa zeetu liſummu, ka neweens muiſchneefs nedrihtſi atdotees werdſibâ, nedj fahds winu peenemt. Turpretim ſemneefuſ waldiba ſaiſtija pee ſemes, lai muiſchneefeem, ſemes aiſſtahwjeem, netruhſtu darba ſpehſa. Wiſi ſchahdi riſkojumi nelihdſeja: militſchu kara ſpehſſ palika kâ bijis kôti wahjſch, bet ſpaiditee ſemneeki behdſa behgdami uſ ſtepèm brihwos kaſatôſ

Wiſi 17. gadu-ſimtena labafee zilweti luſkojâſ ar druhmâm ſchaubâm nahſotnê, wehrodami, fahds poſtſ wehl ſagaidamſ. Pa-ſiſtamais ta laika patriarchſ Nikonſ, ſagahjiſ ar zaru naidâ, pahmeta wiſam wiſu walſtſ poſtu. Kotoſchichinſ, uſ Sweedriju aiſbehguſchais eeredniſ, rakſta par wiſu Maſkawâſ un Kreewijâſ dſihwi kaunu ween, tehlodamſ maſkaweeſchu uſpuhtibu un gara tumſibu. „Maſkaweeſchi daudj leetâſ nemahſuki, tapeh3 ka walſti truhſt ſkolu, fur labu waretu mahziteeſ un ſapratibâ peenemteeſ. Daudj no bajareem neprot ne rakſtit. Ne paſchi mahza behnuſ, ne ſuhſta toſ ſweſchâ mahzibâ, bihdameeſ, ka tahda mahziba ne-nahſ behrneem par kaunu.“

Wehl jo ſihwaki ta laika apſtahlkuſ noteſâ Juris Kriſchanitſchſ, ſerbu katolu preeſteris, bet leelſ ſlawu patriotſ. Wiſch atnahza uſ Kreewiju, zeredamſ, ka ta ar laiku apweenoſ ſawâ warâ wiſuſ ſlawuſ. Gedſihwojeeſ maſkaweeſchu apſtahlkuſ, Kriſchanitſchſ eewehroja, zif kreewu laudiſ ſawoſ paradumoſ paſchlepni un paſchgudri, zif maſ wini zeeni ſinaſchanâſ. Sewiſchki mahzitam ſerbim krita aziſ kreewu tautâſ tumſiba un nabadſiba. „Laudiſ ſche garâ notrulinati un kuhtri. Wini neprot lahga ne tirgoteeſ, ne ſemi un mahjaſ kopt. Tirgotaji neprot ne ſaſkaitit. Kuhtrâ prahtâ tee paſchi ſew newihſcho kaut ko labu darit, ja winuſ nepeeſpeeſch uſ to ar waru.“

Kriſchanitſchſ leef preeſſchâ wiſpirimſ gahdat par wiſpahrigo un ari techniſko iſglihtibu, kaſ wedot wiſwairak pee bagatibâſ. Wajagot peeſpeeſt wiſuſ mahziteeſ. Ja tirgotajſ neprot rehſinat, aiſſaiſit zeet wina tirgotawu, lihdiſ nebuſ eemahziſeeſ. Laudim wajagot atkaut ſinamâ mehrâ brihwibu, paſchwaldibu, eerihſot zunſtu eefahrtojumu amatneefeem, tirgotajeem atkaut iſwehlet ſawuſ

wezafos un teefnefchus. Wajagot tulkot derigas grahmatas no fweſchàm walodàm, ari aizinat no fweſchàm ſemèm iſweizigus amatneefus un meifterus. Kriſchanitſcha zenteeni wiſnotahf atgahdina Petera I. reformas.

17. gadu-ſimteni Kreewijas walſts wihru ſtarpà atrodam labu teefu tahdu, kas labpraht ſekoja weenam, otram reetrumu jauninajumam. Pirmais no teem buhtu jamin pats zars Alekſejs, Petera Leelà tehws. Dſimis 1629. g., kad leelais juku laiſmets peefpeeda freewu waldneefus ar biklâm azim meſlet palihdſibu no ahrſemèm, zars Alekſejs lahwàs beefſchi waditees no fweſchſemju padomneefeem. No paſchas jaunibas wiſſch nahza ſakarà ar ahrſemneefeem. Wina wezafais audſinatajs bajars Morofows peenehma ahrſemneefu paraſchas un daſchas no tàm eepoteja ſaweem audſekneem. Morofows nopirka Alekſejam wahzu meiftera taiſitu ſirdſinu, liſa eerotſchu meifteram iſfaldinat maſas rotaku brunas, eegahdaja wahzu ſpehku ſahrtis. Winam ar laiſu ſakrahjàs maſa biblioteka, kur beſ ſwehteem rakſteem atradàs wehl Seetawà eefpeesta gramatika, mahziba par ſauli un ſwaigſnèm, wahrdnizas. Wehlaſ zaram Alekſejam iſſchuhdinaja pat ahrſemneefu uſwalku.

Peeaufſis zars ari labpraht publejàs eeguht no ahrſemneefeem wiſadadas brihniſchkas un derigas leetas. Wina laiſa eeweda daudſ jaunu leetu fara ſpehfà. Kopà ar fabrikanteem, rudas paſinejeem, tſchuguna lehjejeem un daſchadeem amatneefeem wiſſch iſrakſtija muſikas kaſtes, ehrgeles un zimboles. No leelà fara gahjuma uſ Baltiju zars Alekſejs pahrweda weenigi daſchas ehrgeles, kuras bij iſnemtas no baſnijàm. Kad zars Alekſejs, kas loti mihleja medibas un zitas iſpreezas, iſdſirda ſtahtam par teatri, wiſſch nodomaja ari to eerihkot. Pirms tahdu bihtamu jauninajumu eefahft, wiſſch aptaujajàs ſawam garidsneefam, waj dwehſele newarot no ta nemt kahdu apprehzibu.

Zars Alekſejs peenehma no ahrſemneefeem tiſ ahrejo, patihfamo, dihwaino, ja tas neapwainoja wina tizibu un wezwezos ſentſchu paradumus. Zitadi wiſſch bij palizis tas pats ihtentizigs zars wezlaiſu noſihmè: darba deenàs baſnijà wiſſch lozijàs tuhſtoteſch reiſes, ſwehtdeenàs — tuhſtots peeſſimt reiſes. Wiſſch gaweja lihſſigi muhſteem un publejàs iſpildit wiſus

bafnizās noteikumus un paradumus pehž wišwezeem paraugeem. Zars Aleksejs ņameenoja ņeno ištentizibu ar bailigeem mehginajumeem kaut ko no ahrjemēm aiņņemtees.

Zara Alekseja ahrleetu waldeš preefņhneefš Ordīn-Naņhtņņhofins, ņas zehlees no Pleņkawas bajareem, labi prata wahžu un poļu walodas. Pahrwaldidams Pleņkawas nowadu, wiņņch jo beeschi nahža ņafarā ar Wakara-Giropas laudim. Ordīn-Naņhtņņhofins, buhdams zilweks ar aņu prahtu un humanu ņirdi, iņmanija Maņkawas dņihwes launumus un wiņur to mehginaja pahrlabot pehž ahrjemneeku paraugeem. Ziti wezlaiķu bajari ņaufajaja wimu par ņweņņemneeku un „wahzeeti“. Wiņņch iņwehņeja ņawam dehlam poļu ņkolotajus, ņas tahdā mehrā ņafarņeja jaunekla eedomibu, ņa tas no tehwa un tehwijas aiņlaidās projam. Ordīn-Naņhtņņhofins, aiņ domu ņarpibas ar zaru, ahtri atņtahja deeneņtu un muhņcha galu pawadija Pleņkawas klosteri muhku kahtā. Wiņņch lihdsigi zaram Aleksejam bij wezlaiķu zilweks, ņas publejās ņcho, to aiņguht, palidams pee ņenām tehwu paraņchām. Zaru pili un augņtako bajaru mahjās pamaņam iņplatijās ahrjemneeku iņtabas leetas, apgehrbi, rotas, pa daļai poļu un latinu waloda, bet wiņs tas aiņnehma weenigi ahreeni, komfortu un iņpreezi. Nopetni aiņguwumi no ahrjemēm atronami kara ņpehņa eerihņfojumā un ruhpniezibā. Ahrjemneeku kara wihrus, ņaldatus un ofiņeerus Maņkawas waldiba tai laiķā zeeta ķā nepezeeschamu launumu, ņas walņtij bij tiņ wajadņigs. Zara Alekseja laikos ahrjemneeku eeņpaids peenehmās kara mahņņlā un ruhpniezibā.

7. Reetrumu eeņpaidi Kreewijā pirms Petera Leelā laiķeem.

Lai glahtos no ahrejeem eenaidneekeem, kreewu waldibai nahzās peenemt ņweņchus, mahzitus kaŗeiwjus. Zara meeņas ņargos atrodam gan ahrjemneekus jau kahtu gadu-ņimteni agraki, bet leelakus pulkus ņahņa peenemt wehl tiņai zars Miņhails 17. gadu-ņimtena pirmā puņē. 1631. gadā Sweedrijā kreewu agentu wehrweja 5000 apmahzitus kaŗeiwjus. Ziti atkal dereja pulkus

Daniĵā, Holandē un Anglijā. Rahds kreemu eerednis aizrūnaja Sweedriĵā preefch Maſkawas zara 10.000 biſes un 5000 ſobinus. Zars Michails nehma deeneſtā 7000 wahzu fareiwjuſ, kad gatawojās ar poleem farot.

Tiſ ſchee algotee kara pulki nebij uſtizami. Pee Smolenſkas 1633. gadā daſa no teem pahrgahja eenaidneeku puſē. No ta laiſa Maſkawas zari eefahſa zitu politifu. Wini wehrweja weenigi oſizeerus, kaſ lai apmahza paſchu ſaldatus. Kreewiĵā tolaif truhka ſkolu, kur oſizeeri buhtu ſpehjuſchi iſglihtotees. No ta laiſa kreemu kara ſpehĵā oſizeeri gandrihſ weenigi bij ſweſchtauteeſchi. Wiſnotahĵ kara mahſlās apmahzitu ſaldatu ſkaiſs auga deeſgan ahtri. Gadu-ſimtena beigās, zara Feodora laiſā, Kreewiĵas ſaldatu pulkuſ ſkaitiĵa jau lihds 90.000. To ſtarpā atradās kaſjneeki, jahtneeki un draguni. Kara ſpehſs pamaſam paſaudeja muiſchneeku milizes raſturu, eenemdams ſawās rindās ari zitu ſchĵiru peederigus. Saldatus nehma ari no ſemneekeem: kam diwi dehli, no ta — weenu, kam trihs waj tſchetri, no ta — diwus. Saldatus, kā muiſchneeku milizi, nelaida wiſ meera laiſā mahjās, bet pa-tureja muhſcham mahzibā. Birms Petera Leelā laiſeem Kreewiĵas ſahrtigais kara ſpehſs ſkaitams par deeſgan leelu, kaut nebij tiſ ſtingri un leetiſchi apmahzits, kā ahrſemēs.

Zara Alekſeja laiſos iſaizinaĵa no ahrſemēm fugu meiſtarus, kureem uſdewa taiſit ſloti uſ Wolgas un Okaſ kraſteem. Kreeweem toreiſ peedereĵa attahlatās juhraſ, pa kurām waretu laiſt kara un tirdſneezibas fugus. Ahrſemneeki uſzehla weenu kara fugi, kurſch gaĵja pa Wolgu lihds Kaſpijas juhrai. Tai laiſā zara ſuhtni eekuſtinaja jozigo jautajumu, waj Kurſemes herzogs newaretu iſnomat kaĵdas no ſawām oſtām, kur peeſtahĵ kreemu tirdſneezibas fugeem. Herzoga padomneeki tahdu ſawadu preeſchliſkumu atraidiĵuſchi, eetreiſdami zaram ſawas tirdſneezibas fugus laiſt no Archangelſkas oſtas.

Armijai wajadſeja eeroſchu un munizijas. No eefahkuma toſ, protams, iſraſtiĵa no ahrſemēm. Meera laiſos gan wehl wareĵa kara materialuſ eeguht, bet karā toſ daſchreiſ ne par naudu nedabuĵa. Tapehĵ wajadſeja ſahſt paſcheem fabrikas zelt. Jau zara Michaila laiſā, 17. gadu-ſimtena ſahkumā (1632. g.) holan-deetiſ Winiuſs uſzehla tſchetras fabrikas Tulaſ tumumā, kurās

pagatawoja eerotschus, lehja leelgabalus un bumbas, taifija zitas leetas. . . Zara Mleffeja wal dibas beigâs Hamburgas tirgotaju fa- beedriba uszehl wesele rindu fabriku daschadâs Kreewijas malâs.

Ar ahrjemneeku ofizeereem un inscheneereem pluhda us Kreewiju wesele bars daschadu amatneeku. Kreewi skatijâs ar ihgnumu un tizigu reebumu us ahrjemneeku ehrmeem ar schaurâm biksitèm, ihseem swahrzineem, peepuhdereteem parukeem un nosfuhsteem gihnjeem. Zari jutâs peespeesti eerahdit ahrjemneekeem ihpaschu preekschpilsehtu ais Maskawas muhreem, us Zeusas kraasteem Kofujâ. Tur iszehlâs neleela ahrjemneeku pilsehtina ar taifnâm eelâm, spodreem, glihteem nameem, fur ais glahschu logeem aifkari ar se- doschâm pukèm. Namu preekschâ dahrsini. Schur tur fastopamas weepnizâs ur frogi. Wisu deemu sche norit rosiga dsihwe: kantoros un pahrdotawâs rihkojas wahzu, holandeeschu un anglu tirgo- taji, furu agenti isplahta pahr wisu jemi ahrjemju prezes; darb- nizâs amatneeki isstrahdâ ahrjemju rotas leetas, pajuhgus un daudj zitas leetas. Kreewu laudis krita us ahrjemju brihnumeem, peemehtram, us pulsteneem ar ehrmeem, moreem un dsegušem. Bagatee bajari labpraht brauza ahrjemneeku fareetês, tehrypâs ahrjemneeku drehbês un eegahdaja ahrjemneeku mebeles un traufus. Pamasam ahrjemneeks eeguwa aijween leelaku fwaru. Netik ween wifas fara leetas bij winu rokâs, bet ari tirdsneeziiba, ruhpneeziiba un amatneeziiba. Tolais Kreewijai trufa tirdsneeziibas un ruhpnee- ziibas kapitalu. Ahrjemju tirgotaji aisdewa kreewu uspirzejeem naudu, lisa zenas kahdas gribeja, kontureja nejscheligâ fahrtâ kreewu tirgotajus, fureem nahzas wisadus nodoklus un munitas maksat. Ruhpneeki dabuja brihwu darba spehtu, leelus jemes gabalus, krona naudas pabalstus uu krona darbus. Kreewija jeb, kâ tolais ahrjemneeki to dehweja, tahlâ un nemihligâ Maskawija palika ahrjemneekeem par selta bedri, fur isweens laimes mekletajs atrada sawu brangu fumofu.

Zif ahrjemneeku preekschpilsehta Kreewijai bij wajadsiga, to wavam nojauft no winas zelschanâs un daschadeem listeneem. Zau preeksch zara Zahna Breesmigâ laikeem ahrjemneeku preekschpilsehta itahweja pilnos seedos. Kari Baltijas peekrastê dewa daudj wahzu gubstefnu, furi, walâ laisti, daschdeen nometâs dsihwot pee saweem tauteescheem un tizibas beedreem.

Rahdâ nelaimigâ deenâ Jahna Breesmigâ dušmas fehra ahrsemneekus. Winaš pawehleja winu preekschpilsehtu islaupit, nodešinat un eedšihwotajus apkaut.

Goduncwa laikos, kad pret ahrsemneekeem isturejās šewišchi laipni, ahrsemneeku preekschpilsehta usseedeja atkal no jauna. Leelâ juku laikâ ahrsemneeku preekschpilsehtu galigi nopostija un isnihzinaja, bet ahrsemneeki, šweiki, weseļi, eemitinajās pašchâ Maškawâ, kreemu laušču starpâ. Wini pirka mahjas, atwehra weikalus un nahza tuwâ šatiršmē ar kreeweem. Dašchi šahka pahkreewotees, pahreet pareištizibâ un radotees ar kreemu gimenēm. Wišs buhtu gahjis itin gludeni, ja ahrsemneeki, kas tirgojās beš nodokleem, nebuhtu par daudš konfurejuščhi ar kreeweem. Kreemu tirgotaji nedewās ahtrafi meerâ, pirms nebij isdabujuščhi no waldibas pawehli ka ahrsemneeki israidami uš Kofuju. Ahrsemneekus peespeeda šawas mahjas pahrdot kreeweem, bašnizas, kas atradās pilsehtas robeščhās, nojaukt un buhwetees no jauna ahrpus Maškawas, kur Petera Leela laikos jau bij usplaukuši it branga pilsehtina.

Pirms Petera Leela laikeem kreemu zari jau ilgus gadus šinteneem bij zihnijuschees deht Baltijas juhras peekraštes. Ordin-Mašchtschofins šewišchi ašrahdija uš Baltijas juhras šwaru, atrunadams zaru eejaukttees kašaku un maškreemu leetās, no kureem uštizami pawalštneeki naw šagaidami. Agrakee zari atstahja Peterim Leelajam leelu jaunmodes kara špehku, kuru wajadseja wehl jo kreetnaki ismahzit. Šepreekschejee Maškawas zari mehginajuščhi pat kara un tirdšneezibas floti zelt. Ari ruhpnenezibâ preeksch Petera Leela laikeem atrodam it kreetnus pašahkumus. Agrakee zari aizinjaja šinatneekus no Šijewas akademijas, tapehž ka tee bij pareištizigi un ne tiš bištami tizibas leetās. Šenee Maškawas zari buhtu wehl wairaf ašnehmuschees, bet wini bijās tuwakâ šatiršmē ar šweščhtizigajeem eelaištees, baididamees, ka tiš nenoteef kašds launums tizibas leetās. Neškatotees uš šchahdu tizibas šanatiku bišlu prahtu, Maškawas zaru waldiba it pilnigi un pareiši uštahdija Kreewijas eekšchējās un ahrejās politikas mehklus un zenteemus. Petera Leelâ mantojums no Maškawas zareem bij it leels: winašch weens patš, lai žif warens un genials buhdams, nebuhtu paguwis tiš leelus reformu darbus

pastrahdat, winam nebuhtu zefsch jau eepreefschejos gadu-šimtenos jagatawots un rokâ fneegti leeli lihdsjekti, ar fureem winſch ſpehja Kreewiju no maſas „Maſkawijas“, par furu neweens ne ſinaja, ne runaja, pazelt par leelwalſti ſeemeloſ, kaſ ſatreeza tolaif ſtiprâs Smeedrijas pulkuſ ar winu genialo fara wadoni — Karli XII.

s. Aug ehrglens, aug ehrglenam ſpabrini.

Zars Alekſejs, Petera Ceelâ tehws, peediſhwoja muhſcha galâ dauſj daſchadu behdu. Winam nomira zareena, wairaf behrnu un, beidsot, aiſgahja agrâ nahwê trona mantineekſ, kaſ jau bij eezelts lihdswaldbneeka godâ. Atlikuſchee zara dehli iſrahdijsâ mahji meefâs un garâ. Tapehž tuwineeki peerunaja zaru, lai dodotees otrreiſ laulibâ. Un teeſcham, iſhi pehž tam zars Alekſejs eeraudiſija bajara Matwejewa mahjâ prahtigo un peemihligo Nataliju Narifchfinu. Natalijas wezafi nebij nekahdi bagatee. Wina uſ-auga pee Matwejewa audſchu meitas fahrtâ. Zars Alekſejs pazehla winu zareenas godâ. Natalijai Narifchfinai bij lemts tiſt Peterim Ceelajam par mahti.

Zars Alekſejs juta leelu preeku, kad 1672. gadâ peediſima jaunſ trona mantineekſ. Wiſa Maſkawa gawileja ar zaru, fuſch iſriſhoja ſaweem laudim bagatas dſihraſ. Awi kreemu tautas dſeeſma wehl apdſeed, kâ Peteris Ceelais peediſimis.

Pirmee Petera behrnibas gadi winam aiſtezeja, ka wiſeem ta laika printscheem. Tur nahja mahmina mahminas galâ, kaſ tina zara azuraugu autu autinos un glabaja jo miſkſtos ſpilwenos. Peteris auga ahtri, buhdams ſpirgts meefâ un garâ. Zars Alekſejs nopreezatees ween newareja par dehlu. Tiſt winam nebij lemts ilgſ par ſawu gimenes laimi preezatees. Wehl Peterim nebij pilni iſchetri gadi, kad tehws nomira. Taſ ſkaitams par leelu ſpehreenu zareenai Natalijai un wiſai Narifchfinu partijai. Tagad nahja uſ trona zars Feodors, kaſ dſimis no Alekſeja pirmâs laulatâs draudſenes — Miloſlawſkas. Miloſlawſku partija nu ſahka nemt wirſroku. Lai gan zars Feodors labi iſturejâs pret

zareeni atraitni un Peteri, kas bij pašam jaunam zaram frustdehls, tomehr Miloslawsku partijai, strahdajot ar wišadām melu šinām, isdewās ašgahdat projam gudro bajaran Matwejewu, kas Narischkineem dereja par labako atbalstu. Wini aprunaja Matwejewu, ka tas tihfojis zaru ar burwja sahlem nosahlot. Sahles atrada Matwejewa mahjā no škauga rofas eemestas un bajaran aišfuhtija uš seemeleem.

Tas škaitams par pirmo beedinajumu Narischkineem. Žitadi wiš norišinajās wehl pa godam. Zars Feodors ruhpejās par šawu frustdehlu. Kad Peterim palifa peezi gadi, winu, pehz ta laifa paradumeem, šehdinaja jau pee ahbezēs. Zars Feodors pawehleja jaunam prinžim ismeklet kreetnu grahmatneeku no ahrijemju pahrwaldeš rakstwešcheem un tas bij Sotows. Pehz tehwu tehwu paraugeem Sotows peespeeda jaunō prinži bulduret ahbezi no galwas, mahžitees ari behnam maš šaprotamus gabalus no šwehteem raksteem . . . Kad Sotowa augštāis školneeks pagura un šahfa garlāikotees, wišch rahdija tam bildes no wehštures un geografijas. Tā Peteris pamāšam mahžijās lašit, rakštit un eepāšinās ar Kreemijas wehšturi.

Wehl Peteris nepaguwa wišas mašās Sotowa mahžibas šanemt, kad nomira wahrgais zars Feodors (1682. g.). Tauta un patriarchs išwehleja par zaru dešmit gadus wezo, garā un meešā mundro Peteri. Ar tahdu išwehli Miloslawski nekahdi nepalifa meerā. Wini šakuhdija štrehneeku fara pulkus, kuri eelausās Kremlī un apšahwa pašchus eewehrojamašos Narischkiniu partijas ložeklus. Pat zareenas Natalijas brahšus, Matwejewu išrahwa no raudošchās zareenas rofām un breešmigā kahrtā nogalinaja. Žiti labprahtigi atdewās šleptaweem rofās, papreekšch eenehmūšchi šwehto meelaštu. Sabeedeteē laudis un waldibas wihri darija wišu, ko ween šrehkneeki wehlejās. Wini išwehleja par otru zaru Petera pušbrahli Žahni no Miloslawsku gimenes. Godšahrigā prinzeše Sofija, kura ar šaweem peekritejeem bij šarihfojuši Dumpi, šanehma nu waldibas groščhus šawās rofās. Zareeni Nataliju ar dehlu Peteri ašgahdaja pawišam no galma projam, uš Breobraschenškas šahdščhu Maškawas apšahrtne.

Lai gan wahrda pehz Peteris eenehma zaru troni, tomehr prinzeše Sofija winu ništīn nišda un atšahja pawišam nowahrtā.

Jau Sotoms nebij nefahds labais skolotajs, ari to winam atnehma un atstahja pawisam bej skolotajeem un audsinatajeem, bej kahdas isglichtibas un skolas mahzibas. Ko lai Peteris eesah, sawa wala laists? Kur lai winsch mekle preeku un ihu laiku? Mahte, zareene atraitne Natalija pubsch un waid zauras deenas par nofauteem brahseem un ziteem mihleem peederigeem. Waj nu mundrais Peteris deenam ees klaufitees mahtes gaudas un waimanas? Behrna jautrais prahts rautin rahwas projam no klusam un skumjam istabam krahschads Preobrascheniskas dahrsjds. Tur winsch atrada dauds beedru, tahdu pat jautru un mundru sehnu, kam prahta nestahweja wis grahamata, bet rotakas. Kahdas rotakas lai jaunee beedri iswehlejas? Protams, kara rotakas, kuras Peterim jau no laika gala passihstamas, nehma pirmas wofa. Peteris mahzija sawus beedrus marschet, kofa flintes turet un ar tam rihkotees, ka ihsteem saldteem. Wini israkstija no Maslawas rotaku leelgabalus un bungas, karogus un zitus wajasigis kareiwju daiftus. Waj bej bungam kahds pulks ees pa zekeem un laufumeem marschet? Bungas gan atnahza, bet neweens tas neprata bungot. Nu, zareena mahte pawehleja Maslawas galma pahrwaldei israkstii no ahrjemneeku pulkeem kreetnu bungotaju. Peteris nehmas pats pirmais bingu mahslala laufitees. Winsch nedewas drihsak meeru, lihds prata bungas rihbinat ka wezu wezais meisters. Ziti zentas winam isdarit pakal un jutas speesti mahzibu nemt tilpat nopeetni, ka jaunais zars: weenam aij otra bij kauns zaram palift pakal.

Waj Peteris ar saweem rotaku beedreem buhtu demuschees meeru ar bungam ween? Bungas dema tikai eesahkumu. Keif rotaku pulka atradas mahzits kareiwis, tad weizas pawisam zitadi marschet! Tad jau nedrihssteja wis wairs kahjas schu ta lempigi zilal: sini kur kahju leezi, tur tai jastahw, stingri, zeeti, kareiwiski; flinti ari nedrihsst wairs kaut ka studsinat: to wajag jo stingri turet pehz wiseem litumeem. Peteris nehma schahdu kara skolu wisai zeeti pee sirds. Niprs, kustigs, isweizigs un isturigs buhdams jau no dsimuma, Peteris jutas kara pulka ka siws uhdeni. Ziteem nahzas jaunu zara paraugam tikai sekot.

Schahdas kara rotakas turpinajas daschus gadus. Zars Peteris auga un mahzijas kopu ar saweem beedreem. Tai laika

aifween atrodam galma pahrwaldes grahmatâs sinas par Petera praſijumeem. Winam wjadſeja aifween jaunus ſaldatus, ſemafos pils pahrwaldes, ſewiſchku ſirgſtaku pahrwaldes ſemako eeredau dehlus un mahzitus ofizeerus no ahrſemneeku pulkeem. Ofizeeri jau pilnigi un kreetni apmahzija rotaku beedrus, kuri pamajam peeauga un papildinajâs no wezeem un kreetneem ſaldateem, gan paſchu laudim, gan ari ahrſemneefeem.

Pamajam rotaku pulki iſauga par kreetnu kara ſpehku. Peteris iſdaliſa tos diuos pulkos un noſauza weenu par Preobraſchenſkas, otru — par Semjonowſkas pulku, nemdams noſaufumus no ſahdſchâm, kur pulki tolait peemita. No ſcheem diweem pulkeem iſauga ſlawenee gwardu pulki Petera laikos, kas wiſos faros un zihniuos ſpehleja jo leelu lomu.

Tai laika ſtarpâ, kad rotaku pulki pamajam pahrwehrtâs par labafeem Kreewijas ſaldatu pulkeem, wjadſeja wineem ſarihſot rotaku kaujas, taiſit zeetofſni ar wakneem un grahwjeem, liſt uſ apzeetinajumeem leelgabalus un ar teem ſchaudit. Kas gan prot wiſlabaki ar leelgabaleem apeetees? Kas prot zeetofſchmu waknus eerihſot un uſmeſt? Peterim nahzâs zeefſchaf apſkatitees pehz iſteneem palihgeem. No kureenes atnahza wina ſapratigakee palihgi? Turpat no neewatâ un nizinatâ Kofuja, kur atradâs ahrſemneeku preefſchpilſehta. Tur atradâs iſweizigi ofizeeri, kas prata ar leelgabaleem, granatâm, ar pulwera podeem un roſas granatâm riſkatees. Ta laika eewehrojamaſis generalis Gordons ſuhtija Peterim ofizeerus un ſaldatus, kas ſarihſoja un wadija rotaku farus. No rotaku zeetofſchna, kuru noſauza par Preſburgu, dimdinaja ar leelgabaleem, ſturmeja ar ſlinſchu un roſas granatu uguni. Kas tas jaunam zaram par preeku, kad no zeetofſchna atſkaneja leelgabalu pehrſons, kad karogeem pliwinajotees uſbruka weens un tam pretim ſtahjâs otrs mahzits un warenſ pulks. Un jaunam zaram kara trofſnis pahrwehrtâs par diſchenu muſiku, par aſſrahwigu ſtatu lugu, no kureas wiſch wiſu muhſchu neſpehja wairs azu atraut. Pamajam wiſeem redſot un ſtatot iſauga leelais kreewu kara wadonis, kas pehz ſaweem dſelſs gwardu pulku paraugeem ſa ſtahdija un iſmahzija warenus kara pulkus, ar kureem faroja karodams wiſu muhſchu. Lihdſigi ehr-

glim Peteris auga un attihstijās. Ar katru deenu viņa gaita nehma augstāku un diščenāku lofu. Un mums ir leels preeks luhkot pakaļ, ka viņš diščen auga un attihstijās.

Jaunais zars Peteris nepaguwa wehl freetni eenemtees wi-
fās kara mahšflās, kad nejaufchs gadijums wehrša viņa ušmanību
uļ žitām nopeetnām leetām. Raħds no zaru ūhtneem, Dolgo-
rufijs, taišidamees žekā uļ Franziju, atnahža uļ Preobraschenku
atšweizinatees no jaunā zara. Sarunā bajars eeminejās, ka viņam
reiļ peederejis tahds ahršemju brihnuma daiķts, ar kura palihdšību
špehjušchi iūmehrit weetas tahlumu, netaš ne-ējot tai tlaht.
Šahaħds brihnumš leeliūki uštrauza Petera ūnfahribu. Wiņš
luħdša, lai ūhtnis mineto daiķtu atšuhtot, bet tas teizas nešinamā
fahrtā ahršemju brihnumu pašaudejis. Nu Peteris peefodināja
ūhtnim nopirkt Franziā jaunu.

Atbrauzis no ahršemem, Dolgorufijs atweda ašrola biju,
mehrneeku instrumentu, bet nešināja, ko ar viņu lai eefah. Šgi
Peteris ištaujajās, liħdš beidsot galma ahrts viņam aišrahdiņa uļ
holandeeti Timmermani, kufš protot daudš maš matematiku.
Atšauza Timmermani. Wiņš nehmas Peterim eefaidrot instru-
menta eetaiši. Neūatotees uļ to, ka jaunam zaram bij wehriga
galma un apķehriģš prahtš, viņš neneeka nešpehja šaprašt: viņam
truhka ūfolas mahžibas un ūnašhanu, tapehž ka jaunais zars
reħkinat nekad nebij mahžijees. Waļ ūweest ūweššemju brihnuma
daiķtu projam un atmešt wišam ar rotu, waļ ūehstees pee burtni-
žām un ar ūweedreem waigā atguht nokaweto? Jaunais zars
neweenu minuti nekawežās un išwehleja greuhto mahžibas un
žihniņu žeku. Lai nu Timmermanis pats nebij ūlaitams par
ūewiūhki štīpru matematiku, jo viņam mišijās ūlaitus ūaleekot,
wiņš eeraudšija jaunā zara perūonā tahdu ūfolneeku, kas netif
ween aštri apķehra, ko viņam ūtahstija, bei ari pats paħrodomajot
nahža pee išteem ūlehdeeneem. Wehl liħdš ūheem laiķeem ušla-
bajušhās Petera Leelā mahžibas burtnižas, no kuraš redšams, ka
wiņš žihniķees un mišijees, ka Timmermanis viņam eemahžijis
dašehreiļ nepareišus panehmeenūs, tomehr beigās wišu išpratis un
išdibinajis. Lai nu gan mahžiba pee reiķes bij wahja, tomehr
augstā ūfolneeka ušžihtiba wišu atšwehra. Nemitiģi un neapniģis
wiņš puhlejšās ar matematiku, liħdš to eemahžijās. Kaš gan

winsch buhtu par ofizeeri, ka nespehtu fahrtigi usmest un isreßkinat apzeetinajumu linijas? Wehlakâ dshiwê matematika winam daudj palihdseja wißos dshiwes darbos.

Drs nejaußchs gadijums pamudinaja jauno zaru uß jubneeku leetâm. Pastaigadamees pa wezâm Ismailowas schjchas noliktawâm, Peteris atrada wezu pusßatrupejußchu laiwinu. Winam issfai droja, ka ta esot angku laiwinâ, kas spehjt eet ari pret wehju. Tahda brihnuma laiwinâ usmodinaja jaunâ zara sinfahribu un winsch pawehleja laiwinu şataiřit un nolaiřt uhdeni. Mineto darbu uřtizeja Karstenam Brantam, bijuřham fugu buhwetajam, kas tagad Masfawâ pelnija maiři ar galdneeka darbeem. Brants islaboja laiwinu un nolaida Zeuřas upê. Laiwinâ teesham gahja ar wehju un pret wehju, bet beeschi ween atduhrâs řchauros upes krasťos. Peteris pawehleja winu pahrwilkt uß leelafu diři, kur beeschi ween pabraufajâs.

Stahwot uß Zeuřas upes krasťa, Peteris driř ween noprata, ka řhados uhdenos newar ne godigi ar laiwinu pabraufatees. Rugeeziba pašchlaif řahka winu waldřinat. Ar plati eeplestâm azim winsch klauřijâs garus ahrřemneeku řtahřtus par tahlâm juhrâm, par furâm brauzot řimteem fugu labas mahjas leelumâ. Tee isbraufajot wiřas pašaules malas no gala lihđj galam, iřwadadami neredřetu řemju řařchojumus. Ahrřemneeki daudj řinaja řtahřtit par Holandes kugeezibu, par řirgotaju un pilřehtu bagatibu. Peterim prařts degtin eedřas uß juhrneeku leetâm. Winsch řapnoja, kaut waretu no mahtes tiřt uß tuwejo Perejařlawas esaru. Winsch gribetu lihđřigi ehrglenam zeltees řpahrnos un laiřtees turp.

Ar leelâm puhlêm zareene Natalija atlaida deřlu uß Troizkas klosteri Deemu peeluhgt. Bet Troizka jau puszelâ lihđj tuwejam Perejařlawas esaram. Reif jaunais zars bij no mahtes pašpahřnes uß iřřu briřtinu tizis walâ, winsch nespehja wairš atturetees, neaiřbrauzis ari uß Perejařlawu. Râ ehrglens no liřdas řpruzis, jaunais zars dewâs turp. Zekřch gahja zaur řemi, kas řtahweja weenos seedos un řakumos, zaur birřem, drumâm un plawâm. Uřbraufuřchi augřtâ kalnâ, řahdas peežas werřtis no esara, zelotaji eeraudřija leeliřku panoramu: milřigâ lihđřenumâ isplehtas řudrabotais esara lihmenis, uß kura krasťa kuplos řoku puduros řtahweja pilřehťa ar řeltiteem torneem un kupoleem. Rahmâ esarâ atřpogu-

lojās krahschnee torni, it kà turpu aizinadami. Pahrs pašchu esaru kas werstu trihsdesmit wisapfahrt kraftos, kà sakà rahmī, eetwehrtš, lidoja neskaitami sneegbaltu kaiju bari, gurdeni lihkos spahrnus wehzinadami. Leelais, silganais esars Peterim schkita waj pati juhra! Winšch nemaš no ta wairš negribeja schkirtees.

Wisbrauzis atpakaš uš Masfawu, Peteris nedemās ahtrati meerā, pirms nebij no mahtes isluhdsees atlauju eet uš Perejaslawu fugus buhwet. Ar leelām sahpešm jirdi un baididamās par dehla dšihwibu, zareene Natalija atlaida šawu azuraugu uš esaru. Peteris I. šaklaušchinaja pahris fugu buhwetaju Masfawā un demās ar teem projam.

Zars nespehja wis kà wagarš dihkā noskatitees zitu darbos un rihzibā. Winšch pakehra zirwi, kalu waj šwahrpstu, zirta, urba, kala, mehrija, istaujadamš meisterus par wišām leetām. Jo tahlak tifa ar darbeem, jo jaunajam zaram tifa leelaks preeks: no zeeteem dehleem isweidojās šlais kuga stahws ar stahwām gulbja kruhtin, kas nahfotnē lihgodamees škaldis esara uhdenus un wilnūs. Peteris steidšinaja meisterus, gribedamš fugus ahtrati eelaišt esarā. No rihta lihds wakaram winšch pawadija fugu buhwetawā. Ar leelām mokām wihu wareja ataizinat uš Preobraschenšku un Masfawu, kad gadijās kahda walšts wajadšiba, augstus šuhtaus šanemot waj kaut kas tam lihdsigs.

Zareenei Natalijai nebuht nepatika, ka dehls ašraujas ar šareiwju rotakām un fugu buhwem. Lai šaištitu wihu pee mahjas mahte isdomaja, ka dehls apprecinamš. Wihā ismekleja škaištu lihgamu no šawu peefriteju Lopuchinu gimenes. Wiš mihleštibas pret mahti Peteris I. apnehma Lopuchinu. Bet jaunā šewa zaru nebuht nespehja pee mahjām šaištīt. Tiklihds pawašaris šakta sneegu dšiht projam, Peteris gahja putneem lihds laidās projam uš esaru, atšahjis mahti un jauno laulato draudšeni. Kad fugi nahja gatawi, zars Peteris ataizinaja mahti un jauno zareeni, lai ar leelām dšihrām un gawilēm eelaištu uhdeni jaunzeltos fugus.

Schahdos nemitigos darbos un puhlinos zars Peteris auga leels, peenemdamees gara un meešas špehšos. Wišur, kur ween Peteris paradijās, waj ta bij krahschna audienze šuhtaus šanemot, waj bašnizas gahjeens un šwiniga deewkalpošhana, laušchu azis wehrtās ašwween uš stalto, jauno zaru, kas wehl jaunekta gados

bij par weseļu galwū leelafs nekā wina pawadoni. Wina gaita strauja, katra kustešchanās ahtra, štats, ka ihstam zaram, ugunigs. Zars Peteris šaweenoja šewi gaischu prahtu, warenu špehšu un karalistu zehlumu. Jo noschehlojams winam blafus išklatijās weenteesigais zars Šahnis, kura wahrdā prinzeše Sofija bij šagrabuši waldibas groščus šawās rokās. Netif ween pati godfahrigā prinzeše Sofija, bet wiši šapratigakee galma laudis noprata, ka Peterim isnahšs reij ar pawaldoni Sofiju šaduršme. Sofija newareja ne azu galā eeraudšit jauno, stalto zaru no Narischiņu partijās. Wina išklatija par Peteri wišadas melu šinas, nizinaja un neezinaja zaru Peteri, šaukdama wīnu par nemahkuli, kas nekā labaka neprot, ka ween dšiht rotāšas ar štālka puišču dehleem, kas tinoteles aišween ar prašteem laudim u. t. t. Par Narischiņneem un wīnu partiju Sofija pawehleja šaweeem peekriteeem išklatit wišadas melu šinas peemehram, it kā tee zenštos zaru Šahni nonahwet. Šahšdas baumas aišween wairaf postija šatiksni starp Sofiju un zaru Peteri.

Sofija un winas peekriteji kehra un špihšinaja Preobraschenškas apšalpotažus, lai no teem iškpeestu kahdas šinas par Narischiņu nodomeem. Dā pamajam naidš Sofijas un zara Petera starpā eeguwa šoti ašu weidu. Kahdreij Peteris aišleedša prinzešei peedelitees pee šinama šasnizās gahjeena. Prinzeše Sofija panehma šwehtbildi un špihtigi gahja ween rindā. Peteris I. dušmigs aišbrauza uš Preobraschenšku. No ta brihšča wiši gaidija zihnas eesahkumu. Sofija, iškodama par eemeslu, ka Peteris I. ar rotalu pulšeem gribot ušbrukt Kremlim, šapulzinaja ap šawu pili štrehšneekus, puhlejās tos eeguht šew un šakuhdit pret zaru Peteri Preobraschenškā. Karštakee Sofijas peekriteji jau atklahti runaja, ka Narischiņini ešot japahrmahza un wīnu peekriteju rindas atkal japatihra.

8. auguštā 1689. gadā ap pušnafts laiku, kad zars Peteris guleja dšilā meegā, uš Preobraschenšku ataulešchoja pahris uštizamu štrehšneeku, kuri ar joni eebruka zara gušamistabā un uškleedša: „Zar, zelees augšchā un behdš, jo dumpigee štrehšneeki nahš šchurp un meklē ašinis išeet!”

Zars Peteris schahwās no gultas augšchā un neapgehrbees, bašām fahjām metās sīrgam mugurā un aīsbehga uš tuwejo mešchu, fur wehlat winam atnefa drehbes. Peteris I. nešpehja no bailēm wairš atguhtees: wina azim stahdijās preefšchā ašinainee štrehlneeku dumpju škati, fahdus winšch behrnibā peedšihwojis un par fureem mahte un ziti peederigee nebeidša gauštees. Pahris uštizamafo beedru pawadits, Peteris eeradās rihta agrumā fā wajats behglis pee Troizkas klostera wahrteem. Raudadams un krampjos raustidamees, jaunais zars ištahstija, fa pawaldone wiau wajajot un luhdša patwehrumu.

Uš zeeteem klostera muhreem pašargats, kas toreiš bij weens no labakeem Kreemijas zeetofšchneem, Peteris I. pamasam atšpirga un šahfa pulzinat kopā šawus peekritejus. No leelā uštraufuma winam esot peefitufšchees krampji: winšch aišween raustijis galwu un dašchreiš, ihpašchi dušmās, wina šejas panti krampweidigi raustijufšchees, fa fatram wiau ušluhfojot metees bail.

Otrā deenā uš Troizku atnahza abi rotalu pulki ar eerotšcheem un muniziju; ari zareene mahte un jaunā zareene Lopuchina eeradās klosteri. Pamasam pee jaunā zara šapulzejās wiši wina peekriteji. Nu Peteris I. laida pawehles wišeem štrehlneeku un ahršemneeku kara pulkeem, lai tee eerodotees pee klostera. Gan Sofija ar wišeem špehkeem turejās pretim, mehginadama gan ar glaimu wahrdeem, gan ar draudeem paturet pulkus šawā pušē. Wina aišfuhtija uš Troizku patriarchu, lai peerunajot Peteri padotees, bet tas, neneeka neišdarijis, šchkita par labako pats palikt klosteri. Sofija fuhtija špeegus, kas lai kuhditu pret zaru Peteri. Wišš palika welti. Beidsot wina pati nodomaja uš klosteri brauft, bet zelā Petera fuhtni peedraudeja, fa tahds brauzeens laba gala nenemšchot. Un pawaldone Sofija, neneeka neišdarijuši, greesās atpafat uš Maskawu.

Tagad pat pawaldones Sofijas peekriteji, weens išbailu, otrs — nodewibas dšihts, šahfa klufitēm un pā weenam manitees uš klosteri projam. Nodeweji išklahstija zaram Peterim wišus pawaldones un winaš peekriteju nodomus. Peteris I. juta nu brihwas rofas. Nošeedšigafos no pretineeku partija noteesaja uš nahwi, mašaf wainigos aišfuhtija trimdā, atnemot teem mantu

un bajaranu godu. Beidsot Peteris I. pamehleja pašchu pawaldoni eeflodstīt kahdā no tuwejeem leeleem Maškawas klostereem, kur wina dšihwoja weentulibā un stipras wafts apšargata. Zars Peteris tika Maškawā godam šanemts no wišeem laudim. Žihnā ar pawaldoni Sofiju jaunais zars peerahdija, ka winam, lihdsigi jaunam ehrglam, netif meen zentigs, warens gars, kas dšenas pehž leelām un augstām leetām, bet ari wara un špehks, ašs nags, kas špehji walsts un šawus eenaidneefus šodit par šauneem darbeem un nodomeem. Zars Peteris wišeem jo redšami un taustami parahdija, ka wara nu wina rofās, ka wiņšch Kreewijas patwaldneeks (1689. g.). kas šwišt nemitigos puhlinos preekšch tehwijās, prašidams no šaweem apakšchneefeem un pawalstneefeem lihdsigus darbus un žihniņus.

s. Peteris I. dšihwes školā.

No zars Peteris bij no jaunibas rotatām mantojis? Atštahsts šawā walā, jaunais zars mekleja pats šew školotajus un audšinatajus, kuras winam nenowehleja škaudigā un naidigā pawaldone Sofija. Kaħdus školotajus atrada, tahdi bij janem par labu: rotaku beedri, bundšineeki, šaldati, ahršemju ofižeeri un generali, inšcheneeri, fugu buhwetaji, ugunotaji un lihdsigi praktiškās dšihwes laudis. No weeneem Peteris mahžijās kara mahkšlu, no otreem — fugu buhwi, no trescheem — matematiku un wairak gan kara inšcheneeru šinašchanās. Peterim nepeetika ar to ween, škatitees, škaufitees un mahžitees, winam wišur pašcham gribejās peelikt roku, pašcham ar šlinti šchaudit, ar bungām rihbinat, ar žirwi un kaltu strahdat. Šeraudšija wiņšch kahdu amatu strahdajam, tuhlin pats klah un išemgina. Tapehž wiņšch jau jaunibēs deenās šinajis kahdus tšchetrpadsmit amatus. Ne kara laukā un fugu buhwetawā, nedš fabrikā un darbnizā — nefur Peteris nebij šwešchineeks; wišur kā mahjās, wišur kā strahdneeks un meisters. Šetera darba ištabā ištahweja dreija, kur wiņšch dreijaja wišadas leetas. Kuštiba, praktiškš darbs tas nu bij wina dabā. Keiš kahdu darbu eesahžis, wiņšch to nepameta ne-

daritu, waj pusdaritu. Wiswairat winam patifa kara pulfus rihfot un fugus buhwet. Tã nowahrtã atstahtais Peteris, kam behrna un jaunefla gados pašcham nahzãs mahzitees un pašcham skolotajus mefletees, eemantoja řawã jaunibã daudř laba un ari řauna.

Peteris leelais noweřřãš no wezã Sotowa mahzibãm. Ahbezeš un grahmatas řweeda pee malas, bet eeřãřã kara rotãku řkolu. Sotowš peeřpeeda atminã paturet wiřu ta laifa gudribu, liřa no galwas kalt Dahwida dřeefmas un ewangeltijus. Wehřakais Peteris dřeedaja bařnižã řã přalmotajš un řinajis waj wiřus ewangelijus no galwas, bet rakřtit nebij pareiři eemahzijees: rakřtija ar rupjãm řkuhdãm, řawilka wairak wahrduš řopã, řa ne lahga iř-lãřit newareja. Školas mahziba winam bij wiřai truhřiga; to wiřřch wehřak ruhgti nořcheřloja un wiřadi mehřinaja atguht, kara darbu un fugu buhwju pařtarpěš, řad patãpdãms prahtigas grahmatas lařidãms. Tã Peteris řawu nelaimigo un behdu pilno jaunibu pařrwehřta jaurã, mořřã darbã, pařtahwigã žihã deřt plařřakãm řinařřãnanãm. Ramehř řenãřos laifos řaru behrnus lutinaja řarřti řakurinatãš iřtabãš, tihřtija autu autinãš un řauteja jo beeřos řpilwenos, Peteris bij aiřween řpirgtã gaiřã, darbã, kuřtibã. Wina meeřãš řpehři peenehmãš warenã diřřenumã, ařš eerada wiřu iř-luhřot řauri, rofa tifa iřweiziga wiřados darboš un amatoš.

Peteris nemahzijaš wiř, řã wezãřee řara Metřeja behrni, poku un latinu walodãš, neprata wiř řã řarš řeodors, dařřhadãš řentenzes weifli řalift rihměš, bet wiřřch prata runat lauřitã ho-landeeřřu walodã, řãhdã runã newis mahžiti řaudis, bet fugu matrořři un turgotaji; wiřřch mahzijaš newis rihmes kalt, bet kara mahřřlas un dařřhadus amatus. Ğedãms no pařřãš behrnibas diřihwes řkolã, Peteris noruhđija un nožeetinaja řawus meeřãš un gara řpehřus, bet nepaguma řãhřtigi mahzitees: wiřřch nodarbojãš un mahzijaš to, řãš diřihwě nahza preeřřã: gadijaš kara rotãřãš, — mahzijaš kara leetãš; pagadijaš Zimmermanis, mahzijaš matematiku; no angřu laiwinãš řehřãš pee fugu buhwem u. t. t. Tã Peteris iřđibinaja un iřmahzijaš wiřu, řãš tiř diřihwě nahza preeřřã. Pagadijaš winam rořãš prahtneefu grahmata no tehwa bibliotekãš, to wiřřch wařãš břiřřchos iřlařija un itin đřiti pařřdomaja. Wiřřch iř deenas řãřã mahžitus žilweřus no ahr-

femneeku preefſchpilſehtas, kas iſrakſtija un laſija wiſas eemeħroja-
maſas graħmataſ, kaħdas iſnaħza Waħaru Ģiropā. Pat romanuſ
un dſejoku kraħjumuſ aħrſemneeki iſrakſtija un kaħri laſija. Ģau-
neħka gaħdoſ Ģeteriſ I. gaħdriħj kaħru deenu weeſojāſ aħrſemneeku
preefſchpilſehtā Maſkawā. Pat naħtiſ wiħſch meħdſa tur paħadit.
Ģaunam zaħam weħdāſ nebeidſamaſ ſarunaſ ar daħdſj peedſiħwo-
juſcheem aħrſemju geneħakeem un ofiħzeereem. Tur Ģeteriſ I. dſiħ-
woja Ģiropaſ piħſona dſiħwi maſumā, eepaſiħdameeſ ar wiħaſ
laħām un launām puſēm, Wiħſch neatlaida no ſewim praħtigako
un maħzitaħo no teħwa geneħakeem, Ģatriħu Ģordonu, dſi-
muſchu ſkotu muiſchneeku, kaſ bij daħdſj ſemēſ kaħa pulkoſ kaħ-
pojiſ un koħſch waħraħ deſmit gaħdeem waħija křeemu kaħa leetaſ.
Wiħi deenām un naħtim guħroja paħ kaħa leetām, iſmeħģinaja
jaunuſ leelgaħaluſ, taiſija rokaſ granataſ un toſ laiħoſ tiħ eeħe-
niſāſ uģunoſħanaſ. Daſchreiſ wiħi raketeſ laiħdami it biħſtami
apſwiħlinajaſ. Taħda jau ir dſiħweſ ſkola.

Ģeteriſ I. nepalaħda ģaram neweena ģadiģuma un neweena
ziħweħa, no ģura kaħt ko waħeja maħziteeſ: wiħſ, kaħt amaħneeka
aiħraħdiģumuſ wiħam noħereja. Ko paħchi ſkolotaģi atſtaħja neiſ-
teħtu, ko wiħi paħchi neiſpraħa, to iſdiħbinaja paħſ aģuģtaħſ ſkolneekſ.
Tā Ģeteriſ iſſmeħla ta laħka maħģibu Maſkawā, un pat aħrſem-
neeki břiħniģāſ, ģur taħlaħſ maſkaweetiſ eſot eeģumiſ tiħ daħdſj
ģinaſħanu.

Ģameħr ſenoſ Maſkawaſ printſchuſ liħdſj peeħpaħdſmitam
dſiħweſ ģadam nemaſ laudim neraħdiģa, turedami un audſģinaħami
toſ kā puħdeeweħkuſ kluħoſ zaħa maħģokkoſ, Ģeteriſ I. jau ſtraħ-
daģa ap to weģumu pee ģuģeem uſ eſera kraħta Ģerejaſlawāſ ap-
ģaħalā. Daſchuſ ģaħduſ weħlaħ, kaħ biħſtamā ziħnā ar paħwaldoni
Soģiģu bij uſwaħeħtſ, Ģeteriſ I. waħiſ neapmeeriģinaģāſ ar eſeru
meen: 1693. ģada waħarā wiħſch brauza uſ Arħaģeħkſtu, lai
ſaħktu iħſtuſ křeemu ģuģuſ buħwet. Ģaru paħadaģa tuħaħee
baģari un ſimħtſ ſemaħu eeħeħau, ſtreħlneeku un roħaħu kaħeiħwu.
Arħaģeħkſtā zaħſ eeħiħtoģa ģuģu buħwetawu, ģur ſtraħdaģa diħi
hoħandeeſchu meiħteri. Zaħſ ſarunaģa weħl weenu leelaħu kaħa
ģuģi Ģoħandē. Naħkaħmā 1694. ģadā wiħam bij jau weħela,
iħſta lai ģan maģa ſlote, ſreģaħtſ ar diħpaħdſmit
leelģaħaħeem apbruħotſ un ģiti ģuģi. Ģai ģan Ģe-

teris I. bij mahtei apfolijis ne pehdu nebrauft wiltigâ un negantâ juhre, wiensch nenozetâs nebrauzis uš Solowku flosteri un zekâ tisso nenofliħka. Wiensch pawadija ar ſaweem fara fugeem holandeeſcha tirgotaju fuguſ. Zarſ pawehleja fuguſ paſtahwigi oadit juhre, lai jaunee juhneeki ari eemahzâs fuguſ waldit un riħſot. Raut ari jaunee „kapteini“ un „admirali“ beeſchi ween ušbrauza ſehkloſ un tifa aiſ neweiſſimeſ wiſadâs liſtâs un pat breeſmâs, Peteris I. peeſpeeda pirmoſ kreewu juhneekuſ zihrtigi riħſoteeſ. Labi weħl, ka wineem bij labi apmahziti matroſchi.

Peteris I. bij panehmis uš Archangleſku ſew liħdſ generali Gordonu, ar furu ſahka domat par leeleem rudenſ manewreem. Tapehz ari oturu gadu (1694. g.) Peterim I. nahzâs druſku agrafi ſchirteeſ no eemiħſotâs juhreaſ. Pirmâ auguſtâ wiensch dewâs uš mahjâm. Septembra mehneſi ap rotaku zeetofſni Preſburgu notifa leeli manewri. Streħneeku pulkam ušdewa zeetofſni ſargat, kameħr jaunee rotaku jeb gwardu pulki to eelenſ un apfaroſ. Nu eeſahkâſ ſahrtigi aplentſchanâſ darbi. Te kahdu riħtu, kad jaunee generali bij ar zaru wiſu naħti diħrojuſchi weena no fara wadonu, generala Leſorta mahjâ, galwaſ tifa karſtaſ: wini ſatrandija pulkuſ un eeneħma ar joni zeetofſni kâ neeku.

Peteris I. nepalika ar tahdu pahreſteigtu iſnahkumu meerâ. bet pawehleja zihnu no jauna eeſahkt. Nu ſahka atkal raħt tranſchejaſ, lai ſpeħtu pa paſleħpteem graħweem peeet zeetofſnim nepamaniti un neapſchauditi klaħt, liħa minâſ, lai uſſpriďſinat u kahdu daku no wakna un pataiſitu ſturmetajeem zeku wakâ... Apſeħſtee „poki“ par to laiķu ušbruka „kreewem“, kâ wini weenſ oturu deħweja, ſaſpriďſinaja winu graħwjuſ, peelaida ar uħdeni, eeneħma winu apzeetinajumuſ... Zihna wiltâſ kahdaſ diwaſ nedelaſ...

Beidſot Peterim I. ar wina Preobraſchenſkaſ pulku iſdewaſ uſſpriďſinat ſeenu un eelauſteeſ zeetofſni. Zituoſ pulkuſ „poki“ atſita. Tikai otrreiſ ušbrukoſ, eeneħma wiſu zeetofſni. Ažu leezi-neeki ſtaħſta, ka ſturme ġahjiſ tik trakti kâ paſchoſ paſtaroſ: leelgabalu duħzeeni, ſlinſchu ſchahweeni, rofaſ granatu ſpraħdſeeni, ugunoſ un pulwera podi, — wiſſ taſ ġahjiſ weenâ leelâ juzeħli. Pee zihnaſ peedaliĵâſ 15000 wiħru. „Poku“ un „kreewu“, t. i. ſtreħneeku un ſaldatu pulku ſtarpâ paſtahweja wezſ naidſ, kaſ

„lustes“ kaujā pahrgahja daschreis ihstā zihnā. Netif ween daudf tifa stipri apšwilināti, bet bij ari kritušchi. Pats zara mihlulis generalis Deforts kaujā tā apšwilinajās, ka nešpehja wešelu nedeku lahga deenas gaišmas šaredset, un ahda winam no sejas pavīfam nobruka. Neškatotees uš to, wakarā manewrus nobeidsa ar jau-trām dšhrām, jo armija bij dabujuši uguns kristību un mahzi-jusees beš bailēm ušbrukt apzeetinajumeem. Peteris I. tifa loti pazildinats garā par armijas šelmēm un labo šahrtību. Wiņšch nomanija, ka winam nu rokās warens eerozis, ar šo zihnitees pret Kreemijas eenaidneekem, laust winu waru un pazelt tehwijās godu un šlawu.

Peteris I. pawadija wišus jaunibas gadus pats fara mahšlā wingrinadamees un šawus pulkus školinadams. Wehl jauns un karšts garā buhdams, wiņšch newareja nozeestees nekarojis un wehl ar tahdu wezu eenaidneeku, šahdi bij wina walšis robeschu lau-pitaji — tataru un turki. 1695. gada pawafari zars Peteris aiš-šuhrtija Šcheremetjewu ar 12.000 wiħru stipru milizes špeħu uš Dnepras apgabalu, lai eenem tur tšhetrus mafafus turku zee-tošchmaš. Pats zars dewās ar 31.000 wiħru stipru šaldatu fara špeħu pa Wolgu uš Zarizinu un tad pa štepi uš Ņowas zee-tošfni. Pehz grubta un bištama brauzeena pa Wolgu, kreewu pulki nonahza štepēs, kur truhka ehdamleetu, tapehž ka wešumneeki tā parafšs aišfawejušchees. Ar leelām puħlēm Peteris I. šafneedsa Ņowu, kur atrada generali Gordonu jau preešchā, kas pa šauf-semi bij nokkurwis ahtraki un eerihkojis apzeetinati nometni.

Peteris I. preezajās par faru un rakštija, ka rudens leelos manewros „efot rotafajušchees un tagad atnahfušchi pee Ņowas špeħletees“. Pee Ņowas zee-tošchna nobeidsās wišas Petera I. ratašas. Kreewu aplenzejeem rehgojās pretim warens muħru tšhetrestuhris ar augštām šeenām, štipreem torneem un dškeem graħweem. Zee-tošfni aiššahweja štiprs turku garnijons. Aplenzeji rafa transhejas un lika minas. Šeelgabalneeki iħrahdijās neweišmigi. Inšcheneeri, špridšinadami zee-tošchna šeenu, apšita wairaf dešmit kreewu šareiwju. Šanifnotee šaldati gribeja nemt uš bajonetēm pašchus inšcheneerus. Karštums špeeda špeesdams. No štepes pašahwigi ušbruka tšchakli tataru jahtneeķi, no zee-tošchna aplenttee trauzeja kreewu pulkus, šewišchēi naķti un karštās

pusdeenās. Rahdreis wini kreemu nometnē šazehla leelu trazi, nolaupija daudš laufa leelgabalū un šamaitaja šmagos aplenzeju leelgabalus. Ais zeetoffšna uš abeem Donas krašteem stahweja diwi torni, kas neatlahwa lainwām nahšt lihds kreemu nometnei, nedš eeflehgt zeetoffni no juhras pušes. Kamehr turki špehs kara špehku un pahrtifu peegahdat no juhras, Peteris I. newareja zeret, ka dabuhs zeetoffni šawās rokās. Kā redšam, pee Ašowas Peteris I. nebuht newareja „špehletees“.

Kad kara špehš šahfa pagurt, kad turki atšita ar leelem ļaudejumeem ušbrukumus un wišus pahraehma ihgnums, kasafeem nakti išdemās eeemēt weenu no torneem. Gešolidams katram kašakam šimts rublu, zars šapulzinaja uš šcho ušnehmumu kašaku drošchineekus, kas teešam eenehma torni. Dtro torni nu šahfa tiš stipri apšchaudit, ka turki ari to atštahja. Zars Peteris toti preezajās par ušwaru. Wehlā rudenī wišch dewa pawehli wiršitees atpakaš uš mahjām, atštahjis eeemētoš tornoš 3000 wiħru šipru kara špehku. Aħtra seema ar šneegputeneem pahršteidša aisejošchos pulkus: daudš nošala, daudšus apkahwa tataru jahtneeki... Ari Šcheremetjews bij ar leelo špehku eenehmis tišai diwus no robeschu apzeetinajumeem. Gruhti nahzās nošlehpt, ka kara gaita naw išdemušeēs. Wadoni un šaldati, kas iškliās labi kara rotalās, ihšta eenaidneeku ugumī turejās wišai glehwi. Zara Petera eenaidneeki gawileja, bet wina draugi noškuma.

Tās wairš nebij rotalās, nedš špehles: ta bij šuhra dšihwes škola. Tiš nu jašaka, ka Peteris bij pateizigs školneeks un šanehma wišas mahzibas beš leekām gaudām un nopuštām. No Ašowas uš mahjām braukdamš, wišch pašinoja Potu un Bruhšchu waldneekēem par zihnas išnakhumu un kuhdša mahžitus inšcheneerus. Maškawā wišch ilgi wiš nedušeja: 1) tuhlin eefauza jaunus kareiwjuš, lai par 10.000 wiħreem pawairotu kara pulkus; 2) tuhlin iškraštija wišus fugu meišterus, tiš kreemus, kā ari aħršemneekus no Archanģelškas, atweda no tureenas šaleekamu kara fugi, peħz kura dašām tad dašchadās Kreewijas weetās, tuhštostch werštis tahli no juhras jo šteidšigi un no šakeem kokeem greeša fugu dašas. 25.000 štrahdneeku rokas kuštejās deenu no deenas. Šai gan pats dišchštrahdneeks Peteris šašlima ar kaħju, lai gan štrahdneeku widū plošijās šlimibas, tomehr lihds pawašarim uštai-

fija 26 fara fugus. Raut kahdi kahju šadseedinajis, wehl klibodams, Peteris I. bij klah: kurešch neprata, to pamahzija, kurešch šlinkoja, to ar šawu nuhju pahrmahzija. Maija mehneši winšch aišbrauza ar lepnu floti (24 fugeem) uš Ņjowu un eeslehdja turku zeetofšni no zeetsemes un juhras pušes. Winšch pat ušwareja, kasakeem palihdšot, kahdu mafaku eenaidneeku fara fugi un otru nogremdeja.

Neluhfojotees uš wišeem zara ahrkahrtigeem puhlineem, aplenzejeem itin nebuht neweižās. Inšcheneeri neprata rihkot, leelgabalneeki — šhaut, fara wadoni išturejās glehwi... Prāfija padomu pašcheem šaldateem. Tee šazija, ka pehž tehmu tehmu fara mahšflās (tā Wladimirs Sw. eenehna greeku pilšehtu Koršunu X, g. š.) jametot leels walnis, jaaišberot grahwji un tas japeewiršot lihdsi zeetofšchna šeenām. Leelos un newajadšigos semes darbus išdarot (deenu un nakti mainidamees štrahdaja 15.000 wihru), atbrauza wahzu inšcheneeri. Ahtri wini išrihjoja leelgabalus, wehrša wišus pret tuwako stuhra torni, šadragaja to ar labi mehřeteem šchahweeneem škambu škambās. Redšedami, ka glahbina wairs naw, turki padewās.

Kreemu pušē gawiles bij leelas: Petera I. šlawā išpaudās par semju semēm wišā Ģiropā. Poti, kreemu tuwafee kaimini, tika pat škaudigi, bihdamees, ka kreemu wara winus nepahraug. Bet pats zars Peteris nebuht nelahwās šewi apmulšinat ar lehtu šlawu: pee Ņjowās, šamehrā masa turku zeetofšchna, zars eewehroja, ziš daudš winam un wina fara wadoneem wehl jamahzas. Waj wini buhtu tiš ahtri zeetofšni eenehmušchi, ja ahršemju inšcheneeri ar šawām šinaščhanām nebuhtu nahkušchi palihgā?

9. Peteris Ceelais poščas uš reetrumeem un wehršch škatus uš Baltijas peekrašti.

Kahdā zekā lai aišguhšt ahršemneeku šinaščhanās un weiššmi wišās leetās? Naw eespehšjams no ahršemēm išrakštit wišus fara wadonus un inšcheneerus. Ja pašcheem naw ihštās jehgas un šaprašchanās ahršemneeku fara mahšflās, tad jau janem par labu, kahdu atšuhhta, nemas neluhfojot, waj tas ir leetpratejš waj tiš

leelmutis. Ko lai ūhta uſ ahrſemēm? Jaunee bajardehli, kuhtri, iſlutinati un maſmahziti, kahdi uſ ahrſemēm aiſbraukufchi, tahdi atbrauks. Neatlika nefas zits, ka zaram paſcham poſtees uſ ſweſchām ſemēm. Tas bij koti neparafis ſolis. Kopsch ſeſchjintu gadeem neweena freemu waldneeka kahja naw ne ſoli ſpehrufi pahreertrumu robeschām. Kad Maſkawā nahza ſinams, ka zars nems wehl wairaf deſmit bajardehlu lihds un nodos tur mahzibā, brehſchana wiſā Maſkawā zehlās jo leela. Wezlaiſu bajari apraudaja ſawus dehluſ kà miruſchus. Wineem bij ſaws eemeſis. Agrafos laifos (Godonowam waldot) aiſſuhtitee ſkolneeki gandrihs neweens wairis neatgreesās atpafaf uſ nabadſigo tehwiu.

Bajari apraudaja ſawus dehluſ kà miruſchus. Wezās fugas laudis, weztizibneeki un fanatiki praſija, ko gan pareiſtizigs zars meſleſchot netizigo ſemē. Senaf atbraukufchee bajari, ſuhtai un tirgotaji nopeetni maſgajās un ſchſhtijās pehz ahrſemju zekojumeem. Wineem wiſ ſweſchs reebtin reeba. Pirms Peteris I. paguwa aiſbraukt, daſchi bajari no wiſleelaſeem tumſoneem mehginaja zaru nofaut. Aiſdedſinaſchot mahju . . . Kad zars atſteigſchotees dſehſt, turpat wimu nogalinaſchot. Pee laika tas nahza zaram auſis. Wainigos liſa nahwes ſodā.

Leelā ſuhtneeziba noſawejās un iſbrauza wehl tika 10. martā 1697. gadā. Suhtneezibai uſdots, ſameklet beedrus karā pret Turziju, noſlehgt iſdewigus tirdſneezibas lihgumus un wehrwet ahrſemneeku ſinatneekus, ofizeerus un amatneekus. Suhtau preeſchgalā atradās generalis Leſorts, Golowins un Woſnizins. Wiſā ſuhtneezibā bij puſtreſcha ſinta zilweku, to ſtarpā trihsdeſmit brihwprahtigo, kam ahrſemēs bij jamahzās. Minetee mahzekki tika eedaliti trijos deſmitos un weenā teem par deſmitneeku bij Peteris Michailows, pats zars, kas gribeja uſ ahrſemēm braukt nepaſihs, lai winam nebuhtu welti jatehrē laifs leelās zeremonijās.

Zit ſpehdami wairidamees no polu ſemēm, freemu ſuhtai brauza uſ Rigu, kas toreis peedereja ſweedreem. Wiſſemes generalgubernatora meetu eenehma wezs generalis, Guſtafa Adolfa kauju beedrs Dahlbergs. Wiſch newareja ſallauſchinat, kad ſuhtai iſteni eeradiſees pee robeschām. Preeſch wimu aiſweſchanas tur ſtahweja tuhſtoſch ſemneeku un zitu pajuhgu. Semneekeem

peetruška ehdamâ, tee behdſa projam . . . Kad marta beigâs eera-
dâs ſuhtni pee robeschâm, wineem wajađſeja zelu turpinat ar
kreemu weđejeem un pat pahrtiku nemt lihđſ no tuweja Peťſchoras
floſtera. Widjemê tai laiſâ gadijâs bads un ehdamâs leetas bij
koti dahrgas.

Tai iſlabotu neuſmanibu un nolaidibu, kaſ notika pee robe-
ſchaſ, gen.-gubernatorſ Dahlbergſ ſwinigi ſanehma kreemu ſuhtnaſ
pilſehtaſ tuwumâ. Tur wineem iſſuhtija pretim dahrgaſ kareetes
ar ſulaineem lehnina mundeerinoſ, greſni puſchkotuſ melngalwu
preekſchſtahwuſ un kraſchſni brunotu pilſonu kara ſpehſa nodaku.
Kreemu ſuhtnaſ eeforteleja kreemu weefnižâ, aiſ zeetofſchna muhreem;
pats zaraſ ſaweem pawadoneem dſihwojis kađdâ primatâ mahjâ.

No Dahlberga wehſtulêm apaſchneekem redſam, ka winſch
deenu pehž ſuhtna eeraſchanâſ naw wehl ſinajis, waj zaraſ Peteriſ
ir winu widû waj ne. Suhtneeziabas lozekleem zeeti aiſleedſa ru-
nat par zara ſlahtbuhtni, peedraudot ar nahweſ ſodu. Ceraudſijiſ
wareno Rigaſ zeetofſni, Peteriſ I. neſpehja nozeſtees neapluhſtojiſ
winâſ apzeetinajumuſ. Kađdi no ſuhtneeziabas lozekleem pat meh-
ginajuſchi mehrit ſeenu beejumu un grawju dſikumu. Sargaſ
leegdamſ pazehliſ uſ wineem flinti. Warbuht ka droſchineeku
widû atradâſ pats zaraſ. No ta laiſa uſmanigaiſ un neuſtizigaiſ
Dahlbergſ liſa uſ wakneem dubultaſ waſtiſ un nelaida no ſuht-
neeziabas zeetofſni wairak par ſeſchâm perſonâm un ari tad ſargu
pawadibâ. Neſſatotees uſ wiſeem ſtingreem ſargeem, Peterim I.
bij iſdewees iſdibinat, ziſ zeetofſni kara ſpehſa, un nopirkt kađduſ
gabaluſ no eeroſſcheem, kuruſ aiſſuhtija uſ Maſkawu.

Tai laiſâ Daugawaſ leduſ negribeja rimtees un ſuhtneem
nahžâſ aſtonaſ deenaſ noſehdet Riga. Uſ ſchkiribâm iſnahža wehl
leelakaſ nepatiſchanaſ: tirgotaji nehma pahrak leelaſ zenaſ,
plehſdami no ſuhtneem leeku nauđu. Swejneeku *Marinkimene*
uſglabajeeſ teika, ka Peteriſ I., ſapihžiſ par wilzinaſchanoſ un
nepatiſchanađm, waſarâ ſanehmis wiſwajađſigakâſ mantâſ un liziſ
ſwejneekem pahrzelt uſ otru Daugawaſ kraſtu, kur winſch pawa-
dijiſ kađdâ mahjâ nakti un ſagaidijiſ rihtâ pahrzekameeſ paſchu
ſuhtneeziabu. Wehlaſ kreemu rakſneeki, puhledameeſ gen.-guberna-
toru Dahlbergu noſtahdit launâ gaiſmâ un attaiſnot paſchu ſee-
mekneeku karu, apgalwo, tiſcham ſagroſidami, it kâ Dahlbergſ

buhthu Peterim I. tihfojis pehz brihwibas un dsihwibas. Tapehz ari wehlaſa teifa ſtahta, ka niprais Marinſch iſwedis Peteri apſlehptu mehſlu kaſtê, par ko dabujis dahwinatu paſchu Melngalwu namu waj Schwarzmuifchu. Tautas fantafijai te ſuju-kuſchi waj ari no wehlafeem ſtrihduſ rakſteem ſajaukti weetu noſaukumi un gadijumi. Bet patſ kodols ir wefels un pareiſs : Peteris I. aiſbrauza no Rigas ar leelu ihgnumu ſirdi, noſaufdams winu par nolahdetu weetu

Turpretim Kurjemes herzogs uſnehma ſuhtraus ar leelu godu, dewa wiſu par brihwu, rihtoja dſihras un ugunoſchanas. Zars Peteris pa dalaſi nolika ſawu maſku, weefojas herzoga pili un ſolija Kurjemes trona mantineekam dot par laulatu draudſeni weenu no ſawam prinzeſem. Tas ari wehlaſ teefcham notifa. Peteris I nenozeetas neelizis kaſda Jelgawas jaunbuhwejamâ mahjâ ſiju, kuru rahdija wehl ſimts peezdefmit gadus pehz tam.

Œoti ſirſnigi no herzoga atwadijees, Peteris I. brauza uſ Seepaju, lai ar fugi eetu uſ Pruhſcheem. Pehz galma ſwinibam Peteris tuhlin dewas uſ Karalautſcheem pee palkawneeka Sternfelda mahzitees leelgabalneeku mahſflu. Pehdejais iſdewa zaram ſoti labu apleezibu, eeteikdams winu par apſinigu, iſweizigu leelgabalneeku meiſteru.

Nu Peteris I. ſteidsas ſchkehrſam pahr Wahziju lihdi Reiniupei, ſehdas fugi un dewas uſ Saardamu Holandê, gribedams tur mahzitees fugus buhwet. Maſa Saardamas pilſehtinâ zars neko neſpehja mahzitees : tur buhweja maſakus tirgotaju fugus. Beſ tam eemihtheeki, apmanijufchi, ka Michailows, kaſ katru deenu eet uſ fugu buhwetawu ſtrahdneeka drehbês un ar zirwi rofâs, ir Maſkawas zars, nedewa winam uſ eelas meera. Tiffo nedeku Saardamâ ſabijis, zars pahrzelas uſ Amſterdamu, tur winam par godu eefahka taiſit jaunu fugi, lai zars patſ ar ſawam azim redſetu un rofâm palihdſetu to zelt. Peteris I. ſtrahdaja fugu buhwetawâ kâ weenfahrfchs ſtrahdneeks. Paſtarpês winſch apmekleja wiſas eewehrojamâs weetas, ſahſot no ſkolâm, muſejâm, ſpeeftawâm, beidsot ar walſiwju ſehraju fugeem un daſchadâm darbnizâm. Wiſâm durwim wajag atwehrtees : zars nemaſ

newareja apfert, fa winam ſpehtu leegt faut fo apſtatit! Kad wehja dſirnawas nenotur iſtâ laikâ, winſch pats nofer tâs pee ſpahrna, aptura, lai apſtatitu winu eetaiſi.

Holandeeſchu un kreemu pawadoni ar puhlêm war zaram iſtezet lihds, kad winſch leeleem un ſteidſigeem ſoleem eet pa Amſterdami no gala lihds galam. Te winſch ſkolâ, te muſejâ, te ſinatneeka kabinetâ . . . Gebalsamets behrna mironis Peterim I. tâ patihf, fa winſch to noſluhpſta. Kad wina kreemu pawadoni weebjas no terpeninâ uſglabatâm zilweka meeſas daſâm, zars pawehl wineem ar ſobeem rauſtit mironu muſkulus. Zars peeſpeeda zeenit reerunneeku ſinatneeku mahſflu un weikſmi.

Zara pawalſtneeeem wjadſeja dauds mahzitees. Uſzihtigos zars pamudinaja, flinkos — peeſpeeda. Pats winſch neweemu minuti neſtahweja dihfâ. Seraudſijis ſpeestawâ ſkaiſti iſſtrahdatas grahmataſ, zars eedomaja, fa winam japahrtaiſa kaſſainais ſlawu alfabets, fo winſch wehlaſ teeſham iſdarija. Apſtatijis ſkolu, winſch nodomaja to pahrdeshſtit uſ Kreewiju. Papira fabrikâ winam gribejâs paſcham iſkaſt un iſtaiſit ar ſetinu papira lapu Winſch mahzijâs raut ſobus, mainas pahſeet. Pehz ſawas nahwes Peteris Leelais aſtahjo netif ween leelus kara un walſts darbus, bet ari weſelu maiſu wina paſcha iſrautu ſobu un neſkai-tamas tabaſas ſchrauſamâs un zitas kaſtinâs, no kura pa weenai gandrihf waj katra muſejâ. Ar mums pawifam neiſprotamu kaiſligu ſlubu Peteris Leelais puhlejâs eeguht dauds un daſchadaſ ſinaſchanâs. Pat kareetê, braukdamâs no weenas pilſehtas uſ otu, zars weda lihds holandeeſchu botaniki, kaſ winam laſija lekzijâs par dſihwneezineem un augeem, kaſ beſ wairojamâs glaſſes naw ſaſtatami. Schahda zenſchanâs pehz iſglihtibas un ſinaſchanam war mums katram deret par preeſchſihmi. Peezpadſmit mehneſchus pawadijis ahrſemês un ſimteem darbus reiſe padarijis un eeroſinajis, Peteris Leelais teeſham pahrweda uſ mahjâm neapſinami dauds, ihpaſchi techniſku ſinaſchanu. Kamehr pabeidſa eeaſtko fugi, Peteris un wina palihgi bij ſarunajuſchi ſimteem inſcheneeru un meifteru.

Kad fugis bij uſtaiſits un wiſi praktiſkee darbi pabeigti, zars Peteris praſija, lai holandeeſchi nu mahzot winu iſreſkinat wiſas fugu dalas, zif uhdens winſch iſſpeedis, zif dſili peldes, lai

wiensch tiftu par ihstu fugu inſcheneeri. Bet holandeeſchi atbildeja, fa wini fugus zetot pehz tehwu tehwu eeradumeem un bej wiſeem aprehſinumeem. Ar tahdu atbildi Peteris nebuht nepaliſa meerã. Wiensch ſkumigs ſehdeja uſ atwadibu dſihrãm. Te kahds anglis, kas gadijãs klah, dewa zaram padomu, laiſtees pahz juhru uſ Angliju, fur wiensch fugu inſcheneeru ſinaſchanas eemahziſchotees daſchos mehneſchos. Peterim Leelajam neſchkitã neweens zelſch par garu, ja taſ weda pee iſtãm ſinaſchanãm. Anglijã wiensch tuhlin eeraudſija inſcheneeru pahrafumu par holandeeſchu meiſtereem un aiſlaida uſ Maſkawu pawehli, fa holandeeſchu meiſteri leekami angku un dahnu rihiã.

No Anglijas Peteris brauza uſ Wihi, zeredams tur noſlehgt lihghumu pret turkeem un dabut ſew kaut weenu beedru karã pret kriſtigo eenaidneekem. Auſtreeſchu keiſars Leopolds uſ karu nebij peerunajams. Noſpreeda weenigi kopigi noſlehgt ar turkeem meeru. No kreemu puſes pee minetãm ſarunãm Peteris Leelais atſtahja ſuhtni Woſnizinu. Pats wiensch taiſijãs wehl uſ Weneziju, bet peepeschi no Maſkawas atnahza ſina par jaunu ſtrehlneeku dumpi. Zars ſteidſigi aiſauleſchoja zaur Poleem uſ Maſkawu.

Generalis Patriſs Gordons ar ſaldateem un leelgabalneekem bij dumpineekus jau pahzweizis. Nu eesahkas aſinaina tirdiſchana un ſodi. Peterim gribejãs iſdibinat, zil tahli mahſa wainiga pee dumpja. Lai gan teeſchu peerahdijumu truhka, tomehr waktis ap winaſ floſteri pawairoja eewehrojãmã mehrã. Kahds tuhſtots ſtrehlneeku iſzeeta nahwes ſodu. Wini ſewas un gimenes aiſſuhtija uſ Sibiriju.

Zars Peteris neſpehja wairs lehnigs buht. Agrafos dumpjos wiensch bij dumpineekus ſchellojis. Bet beigãs tifa redſams, fa wini paleek par walſts eenaidneekem. Sabeedrojuſchees ar ſektanteem un fanatiſkeem no garidsneezibas, wini gribeja ar uguni un ſobinu iſnihzinat ahrſemneeku, wiſus Petera Leelã jauneewedumus, kaut ari buhtu jamahã fauna pilnee nodokki Krimas chanam. Waj tad Peteris l. wareja ſchelot tuhſtoti walſts eenaidneeku un tumſonu, kad wiensch weda no ahrſemem gandrihſ til pat daudſ inſcheneeru, amatneeku, wiſadu ſinatneeku un meiſteru? Teem waja-dſeja Kreewiju padarit bagatu, mahzitu un ſtipru, ja pat bihſtamu preeſch apfahrtejãm walſtim. Waj lai zars Peteris upuretu

Kreewijas walsts interesēs daschu ņimtu kuhtru un nederigu strehlineeku labad? Kreewijas usdewumi un mehrki auga no deenas deenā. Tahds nederigs un wezmodes kara ņpehks wairaf usņtatams par dumja perekli, nekā walsts aissargataju. Tapehž strehlineeku kara pulkus pawisam isnihzinaja.

Mekletos beedrus, kas karotu pret turkeem, Peteris I. nebij atradis. Weens pats winaņch neņpehja turkus no Ciropas iņdsiht. Ko winam lihdsēja weenu, otru pilsehtu eeguht uņ Melnās juhras kraņta, kad zekņch zaur juhras ņchaurumu gar Konstantinopoli atradās weenmehr turku rokās? Rahdus labumus Turzija ņpehja mums ņolit, ko no winas wareja aissuht? Wiņu to pahrolekot, Peterim Leelajam gribot negribot wajadsēja wairaf wehribas peegreest Baltijas peekraņtei. Jau pruhņchu waldneeks zentās Peteri peerunat uņ karu ar ņweedreem, bet toreis Peteris wehl nebij atmetis domas, ka turki jaapfaro. Wisņihwakam ņweedru eenaidneekam, Dahnu karalim, bij ar ņweedreem daschadi strihdi. Beņ tam daschi Widsemes muischneeki, kureem ņweedru waldiba atnehmuņi muischas, puhlejās atratitees no Sweedrijas. Wini usdewa ņawam wadonim Patkulam stahtees ņakarā ar daneem, pokeem un kreeweem, lai atrautu ņweedreem Widsemi. Peteris Leelais pamajam tika eewilktis leelā ņeemeņneeku karā.

Zitadi tas ari nemas newareja buht: jau no tehwu tehwu laikeem kreemu ahrejai politikai par mehrki ņpraudā eeguht oņtas Baltijas peekraņtē. Nebeidsamās ņadurņmes, kas notika robeņchu eemihņneeku starpā, kā ņahņuņchās ordena laikos, nemitejās ne pokeem, nedņ ņweedreem waldot. Tās pastahwigi atgahdinaja Maslawas zareem, ka veetrumos wini naw eeguruņņchi wehl dabigas robeņchas. Kā jau ņinam, wiņi eewehrojamakee Maslawas politiki kahri issteepa rokas pehž juhras, pehž ņatiksmes ar apgaisnotām tautām. Wehl ihņi preekņch Petera I. laikeem wina tehwa ahkleetu pahrwaldneeks Ordin-Masņņhofins issazija gudru aissrahdijumu, ka Kreewijai jaeguht newis deenwidu ņtepes ar neustizameem kasakeem, kas labpraht draudņejās ar tatareem un turkeem, bet Baltijas peekraņte. Peterim Leelajam tahds aissrahdijnms nebij diwreis

šafams, bet viņšch šinaja, ar šahdu warenu eenaidneeku te bij jadarās. Waj weegli wareja zeret šalausti šweedru dšels pulkus, furus wišā Ģiropā škaitija par neušwarameem.

Wojnizīnam išdewās nošlehgt ar turkeem meeru tīkai uš diweem gadeem. Ar mineto šuhtni štahw šakarā tahds šarpgadijums, kas atštahja šinamu eespaidu uš notikumumu wehlašu gaitu. Wojnizīns brauza no ahrsemēm zaur Rīgu uš mahjām. Gudrais un attapīgais Dahlbergs, kas noprata, ka pret Šweedriju šawelkās draudu mahšoni no wišām pušem, pušlejās Wojnizīnu išwadit šawām robešchām zauri ar leelako ušmanību. Un taišni tahdā reiše wajašdeja notikt loti nepatīškamam gadijumam. Peebalgas šemneeki atlahwa išlaupit šahdu wešumu no leelšuhtna mantām. Širdšīnšch šchuhntneekam bijis loti wahjšch, newarejis ziteem tikt lihds, kreemi wedeju štipri paštagojušchi . . . Wiņšch eegreešis širgu mešchā, atštahjis wešunnu un pats aišbehdšis. Kaštes wehlaš atrada ušlaustas un dašchas dahrgas mantas no tām iņemtas.

General-gubernators pawehleja wišās baņizās iššludināt, šahdas jagtās leetas bijušchas, lai šagki nepašpruktu. Drišjumā tos ari Rīgā šanehma un noteesaja uš nahwi. Mantas ušgahja un aiššuhthija paħ robešchu Pleskawas dašā. Domeħr Wojnizīns apgalwoja, ka truhštot diwas frantšchu tapetes un dahrgs gredšens. Dahlbergs nešpehja wairš nelahgo eespaidu išdšehft. Wehlaš Pēteris Leelais ušdewa šawa šuhtna aplaupišanū par weenu no fara eemesleem.

Kameħr ar turkeem wehl nebij galīgi meers nošlehgtš, Pēterim Leelajam rokas bij šaištītas. Wiņšch šlepeni apšolija šawu pabalštu un lihdsdalību, kameħr dari un poli jau eesahka pret šweedreem fara darbus. Šišlihds kreemu šuhtnim Ūkrainzewam bij išdeweēs nošlehgt ar turkeem meeru un zaram šchi tīškamā wehštš nahza aušis, wiņšch otrā deenā peeteiza šweedreem faru. Tad nu wehl wišeem tīka šaprotams, šapeħz zars wišu laišu tīf zīhtīgi gatawojās uš faru, gahdaja par munižiju, nemišigi mahzija pulkus un eesauza aišween jaunus rekruišchus un šawalneekus. Tā eesahkās leelais šeemesneeku karešch, kas atneša muħšu dšimtinei daudš pošta un nelaimes.

10. Leelà seemelneeku kara eefahkums.

Zeredami ar joni eeguht wišu Widsemi, poti ar Patkulu nodomaja klušam nahti usbrukt Rigas zeetofnim (1699. g.) Patkuls it labi šinaja, ka wahrtus šargà deesgan nolaidigi. Winašch bij isdibinajis, kuri no wahртеem no kofa ween un bes dšells aptalumeem. Každà no tumšchafàm seemas naktim wajagot tika apbrunot peeždesmit grenadeerus ar labeem zirwjeem un šobineem, kas klušam nonemtu waktis un šastkalditu wahrtus. Kamehr kašds tuhštots kareiwju isrišfotu maldus usbrukumu zitadelei, par to starpu wahrti huhtu uslausti un potu-šastchu*) kara špehšs paguhtu pilšehtà eelauftees.

1700. gada šastumà potu kara špehšs, 7000 wihru stiprs, šapulžejās pee robeschàm. Bet wadoni, Flemmings un Patkuls, nowilzinaja usbrukumu un bilklais Dahlbergs tika usmanigs. Winašch isšuhrtija Olainē masaku jahtneeku pulzinu, kam usdewa breesmu gadijumà islaisi kaut raketi gaišà. Nahti no 11. uš 12. februari šargu pulzinšch aptureja šchaubigus wešumneekus, kas weda eerotšchus un muniziju. Šžehlàs zihnišch, kurà šweedri tika pahrweitti. Kašds tomehr pašpruka un islaida norunato raketi. Dahlbergs šahka kà kara laikà rihkotees: šwanija bajnižà, lai beedinatu pilšonus, wadija leelgabalneekus, kas rihšojās eenaidneekus godam šanemt.

Kedsedami, ka nahts usbrukumš neišdewees, poti eelenza Rigu. Wineem truhka šmago leelgabalu. Patkuls šteidsšas leelgabalus gahdat šchurp. Šweedru kara špehšs, nahšdams Rigai paligà, šafahwa kašdu šastchu nodatu. Šelenzeji šteidsšigi pameta Rigu un pahrzehlàs uš Daugawas kreišo kraštu. Dala muišchneezibas un pilšonibas, kas tureja potu puši, neušdrošchinajās neka eefahkt. Lai potu pašahkumu wiršitu uš preešchu, karalis Augusts II. šuhrtija jaunu kara špehku Šteinawa wadibà. Tas no jauna kaweja Rigas šastšmi ar apkahrtni un eenehma Daugawgrihwas zeetofni. Tahdà kahrtà Riga nešpehja wairs šuhrtit kugus uš ahšsemem. No Kobronšchanzas uš Daugawas kreišà krašta pretim Rigai eenaid-

*) Augusts II., šastchu kurliršis, no 1697. gada ari potu karalis. Wina kara špehšs šastahweja wairaf no šastšeeem.

neeki ilgafu laifu apšchaudija Rīgu. Ņū leezineeki ūstahjta, ka pilsehtā ūchnahšdamas ūkraidijūščas ūarfani ūafaršetas bumbas, ūuras netif ween mahjām, bet jo wairaf baūnizām padarijūščas leelu poūtu.

Peteris Zeelais, nodrošchinajis deenwidus robesčas, ūhtija wiūus wezos un jaunos pulkos uū Ingriju, lai eefarotu ūensēnās kreemu prowinses, ūuras ūweedri pehdejā gadu-ūimtenī bij nolaupijūšchi. Wiūu ūawu karaspehku Peteris nodewa herzoga de Rriui un ahršemju ofižeeru wadibā. Wehlu rudentī kreemu kara ūpehks, 35.000 wiūru ūtiprs, eelenza ūarwas zeetofni. ūplenkšana gahja ūoti wahji uū preeūūhu; leelgabalos lodes negahja eefšhā; wjadūeja ūchaudit ar afmēneem. Drihū ween pulweris bij iūchaudits, bet zitu atweūt aiū rudens ūchihdonas nebij eefpehjamš. Generafi weens ar otru wairaf ūihwejās, nekā ūtrahdaja. Tee paūūhi maū ween ūo ūaprata, daūūšs neprata ne ūobinu lahga waldit. ūabeedrotee tomehr zereja jauno, tiūko wehl aūtonpadeūmit gadus wezo ūweedru karali Karli XII. pahrwēift. Wiūūch bij trafuligs jaunelis, ūas nenodarbojās ar walsūs leetām, nedū ari daudū ūo mahzjās, bet bij taiūns, droūūūirdigs zilweks. ūo breeūmām wiūūch nebehga, turpretim tās wehl uūmekleja, beeschi ween palifa eeteepigs un ūtuhrgalwigs. ūoūu karala ūugusta II. negodigais uūbrufums iūpelnijās Karli XII. ihgnumu un nizinaūchanu. Tomehr wiūūch jutās ūpeesūs wiūpirms atwairit danu karali, ūas bij uūbruzis ūolūteinas herzogam un iūdūinis to no walsūs. ūolūteinas herzogam bij iūprezinata Karli XII. mahūa.

Karlis XII. eeradās negaidits pee Kopenhagenas un peespeeda danu karali atūazitees no ziteem ūabeedroteem ūweedru eenaidneekēm. Tahds ahršs kara wirseens dūiki ūatreeza ūaūūhu kara pulkus pee Rīgas un kreemus — pee ūarwas. ūatru brihdi wareja ūagaidit nipro ūweedru karali ar nepahrwaramēem dūelšs pulkeem. Un teeūham, — oktobra ūahkumā wiūūch iūzehlās Bernawas malā, wehrodams, uū ūuru puūi winam ahrtafi greeūtees.

Iūdūirdejis, ka ūarwa teefot eelenkta, Karlis XII. ūteidūigā gaitā tuwojās zeetofnim. Kreemu preeūūpulkli bailigi atgreesās atpafat, neūdami wehūti par eenaidneeku tuwoūchanos. Karlis XII. atradās wehl tiūai diwdeūmit werūtis no ūarwas. Peteris I. aiūbrauza uū ūowgorodu, riūtot weūumneekus un pahrtikas peegahda-

tajus. Lai gan ſweedru karala rihzibâ bij peezeiſ maſaf kara ſpehſa, neſâ kreenem, tomehr wiſch neſawejâs teem uſbrukt. Breeſmigam ſneegputenim trafojot un naſts tumſas apſargati, Karla XII. droſchſirdigee kareiwji ar warenu ſparu uſbruka kreenem. Jaunee, maſ apmahzitee pulki ſajuka un ſahka behgt pahr tiltu. Tiltu eeluhſa no behglu ſwara un daudj apſlihka. Daka no jahtneekem, kurei peldeja pahr upi, ari aiſgahja uhdeni poſtâ. Saldati kledſa, ka ahrſemneeku ofizeeri nodemuſchi kreenu kara ſpehſu. Sanifnotee ſaldati ſahka paſchi ſawus wirſneekus apſaut. Herzogs de Krui, tahdas breeſmas peedſihwojis, ar 80 ofizeereem atdemâs ſweedru guhſtneezibâ.

Tikai Preobraſchenſkas un Semjonowſkas pulki, uſzehluſchi ap ſewi leelgabalneeku weſumu rindu, iſſamiſuſchi zihnijâs, lihdi teem atlahwa aiſet ar karoſeem. Narwas kaujâ Kreemija paſaudeja wiſus ofizeerus, leelgabalus un daudj kareiwju. Kudens ſchſihdona laikâ wairaf tuhſtoſchi kreenu behglu aiſgahja poſtâ aiſ ſala un bada.

Peteris zereja, ka eenaidneeki uſbruks Nowgorodai un Pleſkawai. Wiſch pawehleja wiſâ walſti refruſchus nemt, ſajinoja pee Nowgorodas un Pleſkawas wiſus eemihneekus, neiſnemot pat ſeeweetes un mahzitajus, lai tee zeltu apzeetinajumus, pawehleja no baſnijâm nemt ſwanus un pahrelet leelgabalos, atſtahjot ſatrâ ſahdu maſafu ſwanu. „Behdu laikâ Deems uſklaufis ari muhſu luhgſchanaſ un klufaſ nopushtas beſ ſwanu ſſanâm. Waj nu ſweedri tikai reiſ muhſ ſakaus: mahziſamees ar wineem papreeſch pahrſwarâ, pehz tam wihrs pret wihru zihnitees.“ Zarſ aiſinaja ſawus pawalſneekus uſ leelu zihnu. Domehr Karlis XII. notureja kreenu zaru par eenaidneeku, no kura newajag wiſai bihtees. Wiſch atlahwa ſaweem pulkeem kreetni atpuhſtees, it nebuht nedomadams kreenem uſbrukt. Nahtama gada waſarâ wiſch wirſija ſawus ſpehſus pret polu un ſakſchu aplenzejeem, kaſ turejâs uſ Daugawas kreifâ kraſta.

1701. gadâ julija mehneſcha ſahkumâ Karlis XII. parahdijâs pee Rigaſ. Wiſch pawehleja pahrzelt wiſus kareiwjus pahr upi laiwâs. Paſt karalis bij weens no pirmajeem, kaſ iſlehza uſ otra kraſta. Sajuhſminatee kareiwji ahtri ſtahjâs kaujas ſahrtibâ. Polu un ſakſchu wadoni laida ſweedreem iſnahſt malâ, lai tad

usreij toš eegahstu Daugavâ ; kad fihwi ſahſa uſbrukt, bij jau par wehlu : ſweedri atſita trihs uſbrukums un peespeeda eenaidneekus atſtaht Wiðſemes robesſhas. Sweedru karala warâ frita ari Kurſeme. Minetâ kauja notifa uſ Spilwes, leþpus Rigas. Narwas un Spilwes uſwaras iſdaudſinaja Karla XII. wahrdu wiþâs Ēiropas jemês.

Karlis XII. ſkaitams daſchâ ſinâ pee brunineekem. Polu karala Auðuſta II. ſlepens uſbrukums Rigas zeetofſnim, kas notifa meera laikâ, tahdâ mehrâ iſpelnijâs ſweedru brunineeka ihgnumu un neewajumu, ka wiñſch wiſpirms apnehmâs nogahſt no polu trona tahdu negoda wiþru. Karlis XII. karoja netif ween aiſ poliſiſkeem, bet ari aiſ moraliſkeem eemeſleem: wina kreetnâ firðs nepaneſa walſchſibas. Tapeþz wiñſch ilgus gadus pawadija Polijâ, lai ſoditu Auðuſtu II. par wina nekreetnibu un wiltibu.

II. Kreewu uſwaras Baltijas peekraſtê.

Kamehr Karlis XII. iſſtaigaja kruſtam un ſchkehrſam Poliju, aptaroja un waijaja eeniſto Auðuſtu II., Peteris Leelais drih ween atſpirga. Wiñſch apmahzija ſawus pulkus, iſleþja jaunus un labus leelgabalus, ſagahdaja muniþiju, gatawodamees ar wiſeem ſpeþkeem uſ jaunu zihniuu. Kedsedams, ka Karlis XII. atſtaþjis Baltiju beſ apſardſibas, Peteris Leelais pariſhoja turp Œcheremetjewu ar wairaf deſmit tuþſtoſch wiþru ſtipru kara ſpeþku. Wiñſch uſbruka Aluſknei, bet generalis Œchlippenbachs uſbruzejus atſita. Œchlippenbachs nodomaja pat eelauftees kreewu robeschâs. Domehr kreewu pulki peespeeda wimu atkaþptees. Nu eeaþtâs ſirotaju kaſch. Polu karala Auðuſta II. uſmudinats, Peteris Leelais eeteiza ſaweem kara wadoneem, laupit un poſtit eenaidneeku ſemi, ka tur akmens uſ akmena nepaleef. Tapeþz ari kreewu pulki nepuþlejâs eeguht leelafos zeetofſchnus, bet gahja laupidami, dedſinadami, nopoſtiþa druwâs, ſadedſinaja ehdamo kraþjumus un weda eedſihwotajus guþſtibâ. Wini puþlejâs wiſu Wiðſemi iſpoſtit, lai eenaidneeks wairs neſpeþtu neſa eeguht uſturai.

Generalis Schlippenbachs ſtahjās freeweem pretim divas reiſes, bet tifa ſchauſmigi ſakauts. Wina pulki aplahja kaujas lauku, pats tiſko ar mokām iſglahbās uſ Bernawu. Tagad ſeme frita pilnigi freewu rokās. Muichas, mahjas, zeemus un maſafās pilſehtinaas, wiſas nodedſinaja un nopoftija, peemehram, Smilteni, Raumu, Walmeeru, Muſſni, druſku wehlaſ Weiſenſteinu, Hapſalu un Rujeni. Wiſſeme peedſihwoja Zahna Breeſmigā laikus. Wiſus tos breeſmu gadus deeſgan labi attehlo prahweſts Glūks. Wiſſch dſihwoja ar ſawu gimeni tuwi pee freewu robeschām, Muſſnē. 1701. gada ſahkumā Glūks aiſbehdja uſ Sagnizu, bihdamees no kaſakeem. Behz pahris nedelām atgreesees atpaka, prahweſts atrada pili un mahzitaja mahju iſlaupitu, daudj ſemneeku, wihru, ſewu, maſu behrnu aiſweſts projam.

Lai gan ſtahwoklis bij loti bihtams, Glūks rihoja iſluhtus, ſuhtija general-gubernatoram ſinas, ka beeschi ween pahſpiphletas, wehſta par maſafām kaujām, rahdidams, ka ſtahwoklis deen no deenas teek ſaunaks. Sinojumi, uſbrukumi, maſas kaujas, iſpoſtiti lauki, bads un mehriſ, — tās ir wiſas behdu ſinas. Draudſēs mirſtiba leela; miromus ne lahgā neſpehj apraft.

Tā pamajaſam ap Muſſni ſawelſtās dſeſs loks. Beidsot 1701. gada pawaſari pee Muſſnes nometās generala Bauera kara ſpehka nodala, apmehram 2000 wihru ſtipra, bet neuſdroſchinajās zeetokſni eelentt. Muſſnes garniſons uſbruka freeweem, bet taſ iſdewās preeſch wineem tiſ nelaimigi, ka pats wadonis ar wiſu nodaku frita guhſtibā. Generalis Bauers iſdibinaja nu garniſona ſtiprumu un nolehma eefahkt aplenkſchanas darbus.

Kad Muſſne wairs neſpehja turetees un to atdewa uſwaretajeem, ſtarp ſweedreem un freeweem wilkās wehl zihna paſchā munizijas noliktawā. Kahds ſweedru kareiwjis eefweeda degli pulwera muzā un uſſpridſinaja zihnitajus gaiſā. Par to Scheremetjews noſpreeda, ka Muſſne pawijaſam iſpoſtama un eedſihwotaji aiſwedami uſ Kreewiju guhſtneeziabā. Guhſtneeku ſaraktā pirmais minets praweſts ar ſawu familiju, wehlaſ kareiwji un eemihntneeki. Saraktu pagatawojis pats Scheremetjews, no ka waram ſpreest, ka wiſſch pats wadijis zihnu ap Muſſni. Glūks eeradās aplenzeju nometnē ar ſlahwu bibeli paduſē un tifa tur laipni uſnemts.

Glūks jau bij leelus darbus padarijis rakstos un šadšihwē. Winšch pahrtulkoja latwiški bibeli, ijdewa behrnu mahzibas grab-matas, rihkoja školās wišu tautibu behrneem... Winšch prata wahzu, greeku, latinu, ebreju, latwju, freemu un igaumu walodās. Kahds tuvejais freemu mahzitajs bij winam ismahzijis freemu walodu un wini kopā šahka bibeli tultot freemu walodā. Winšch eerihkoja ari školās freemu behrneem. Netif ween wišā robešchu apgabalā un Kofnešes basnizas eezirfni, bet plaščhā wispahribā Glūka, latwju bibeles tultotaja, wahrds tifa stipri daudsinats. Peterim šchahdi mahziti un darbigi wihri bij tee tihfamee. Tapehž ari Glūks špehja zeret uš labu dšihwi tahlajā Masfawijā.

Winam par labu nahza wehl weens ihsti dihwains atgadijums. Wina audšefne Katrine Škawronška nahza Petera Leelā namā un zars iswehleja wimu par šawu laulatu draudšeni. Tas Glūkam atwehra wehl wairaf zeku: winam dewa lihdselkus nodibinat Masfawā pirmo gimnāšiju pehž Wafar-Siropas paraugeem.

Zif žitadi gahja pahrejeem guhšteknem. Kasati un karewiji bij šanehmuschī, tihdaudš guhšteknū, lopu un mantas ka nesinaja kur tos list. Kara wadoni nesinaja, kā lai wišus laudis aišgahdā projam waj ištizina: ne wedeju, ne apšargataju, ne pajumtes wišfeem nespehja šagahdat. Pašcheem freemu karewjeem nahzās daščreij truhkumu zeest, kur tad ne wehl guhšteknem. Daudš aišsuhtija tahli uš eekšchejās Kreewijas apgabaleem, pat pee špaidu darbeem uš Ūšowu. Behrnus, mahjlopus un mantas pahrdewa par šmeekla naudu. Kur gan lai karewis tahdas leetas leef, kad katru deemu war atkal jaunū laupijumu eeguht? Kara pulkeem ušdewa kawet plaujas laiku. Taišni, kad labiba un feens štahweja eewahkti un noglabati, šivotaji wišwairaf postija šemi. Ko neaišweda šivotajs, to nomahza bads, mehriš, mešcha šwehri. Daščhās weetās šeme štahweja pa pušei atmatā un šahka apaugt ar kruhmeem un kofeem...

Pastarpēs Peteris Leelais aizinaja Šcheremetjewu no Baltijas peekraštes uš Ņngriju, Ņewas kraštu apgabalu, kas jau no laika gala škaitams par zara azraugu. Loti preezadamees par pirmajām freemu ušwarām, Peteris Leelais nespehja ilgaki nozeestees Ņngriju neefarojis. 1702. gada rudenī zars šapulzinaja šawus špehšus ap šweedru žetofšni Ņoteburgu, kura atradās uš kahdas

Newas falas pee minetās upes istefas no Ladogas esera. Noteburga, kas ſweedriſki noſihmē „Reekſtu pils“, ſtahw tai weetā, kur ſenaf ſtahwejis nomgorodeeſchu zeetofnis „Орѣшекъ“ (reeſtinſch). Zeetofnis aiſſarga eeeju Newas upē un wiſus tās kraſta apgabals. Peteris I. eeſahfa ar mineto zeetofni. Utwedis leelafās laiwas un pahrwilzīs tās zaur meſchu aiſ zeetofſchua, zars pawehleja eelenft zeetofni. Sweedru garnifons turejās droſchſirdigi un zeetofni newareja wiſ zeret tif drihj eenemt. Apriizis eenaidneekus apſchaudit, zars pawehleja brihwprahtigeem iſrihkot ſturmi. Behz aſinainas zihnas, kas ilga puſotras deenas no weetās, zeetofnis padewās. Peteris Leelais pawehleja winu noſaukt par Schließelburgu, atſlehgu, ar kuru uſſlehgt un eeguht wiſu Newas gultni. Schogad wehla laifa dehl newareja ne domat eenemt wehl otru ſweedru apzeetinajumu Newas grihwā, tā ſauzamo jaumo apzeetinajumu, — Nienschanzi.

Ceguwiſ kaut meenu atbalſtu punktu, zars tuhlin ſteidjās weetu iſluhkot jaunai pilſehtai. Wiſur, kur ween kaſju ſperi, rahwas uhdens, ſtaigns purws, balta ſuhna waj pat tumſchs mullajs... Gar ſemeem Newas kraſteem aug purwa preeditēs... Te weenigi mitekli wilkeem un lahtſcheem. Kur ſchahdā, Deewa un zilweku aiſmirſtā ſomu purwā lai dibina leelu pilſehtu, un ja pat galwas pilſehtu! Zuhras wehjam trakojot, Newā ſtaigā leeli wilni, uhdens kaſpj pahr kraſteem, apdraudē nabadſigos karelu un freemu weztizibneeku ſwejneeku buhdinas, kur nabadſigi lautini peemiht kopā ar tekeem un ſiweneem. Kad ihſā rudens deenā leetus ſmidſina un auſtīs wehſſch puſſch leetus maſkomus, ſemu pahr debefim, tad teef tihri ſkumji un itweenam zilwekam gribetos ahtrafi poſtees no ſchahdas behdu weetās projam.

Zars Peteris zenſchas ſcho eenihſto ſomu purwu eeguht ar wiſu ſirdi, dehwedamis winu par paradīſi un Newas upi par freemu Jordani, kurai janes Kreewijai daudj labuma. Nahkamā gada pawafarī (1. majā) Newas grihwas zeetofnis atradās jau zara rofās. Pee tam winam wehl iſdewās ar laiwām aplenft un eekarot diwus maſafus ſweedru kara fugus, kuri bij atſchkihrufchees no juhra ſtahwoſchās ſweedru flotes. Petera Leelā preekſ nebij aprakſtamš. Winam iſdewās ſweedrus netif ween uſ ſauſſemes, bet ari uſ uhdens pahrweift. Nu Peteris Leelais nefawejās wairš

zelt jaunu zeetokfni. No wišam Kreemijas malām wišch šadšina šchurp uš Nemas krašteem strahdneefus, furus nehma deeneštā lih-
dšigi šaldateem. Noplihsušchās wišjēs, wežās šwihtās, šaušu kumofu
graušdami, nemitigi kustežās pešefee šahwi un šarepejušchās rošas,
lišdami zeetokfnim pamatoš afmeni uš afmena... Waž karšta
šauš dedšinaja, waž rudens leetus lija, šchās darbigās rošas ne-
rima... Ušnahža negantās rudens miglas, laudis išplatijās nišnas
šehrgas, tee mozijās un mira mitrās buhdinās. Uri pats zars,
leelais strahdneefš, šašlima ar bištamu drudši.

Rudens wehtrās uhdens upē iškahpa no krašteem, apšlihžina
eelas un namuš, škaloja projam materialuš, aprija daščuš zilwe-
fus... Laudis furnēja un škatijās ween uš mahju puši... In-
šcheneeri blehdija, meišteri šlinoja... Sweedri gluhneja wišapfahrt
ar deefgan štipru kara špehku... Pret jauno, wehl zeramo leepil-
šehtu, kaš paščlait atradās wehl behrnu autinos, bij šašwehrejū-
šchees dabas špehki, paščhu pawalštneeki, eenaidneeki. Kuram kreemu
zilwešam nahtš prahtā atštaht šiltās weetas, eedšihwotās mahjas
Maškawā, fur wišas ehdamas leetas war eewešt no apfahrtneš
muišchām, un wilktees uš tahleem šonu purweem. Ta jau bij
gandrihš eenaidneeku šeme. Tiš zars un wiņa tuwafee lihdsštrahd-
neeki lihdsjās zeetokfnim šahka zelt jaunās mahjas, šahka eerištot
waldibas eestahdes un oštās weetu.

Waram gan eedomatees Petera Seelā preeku, kad pirmais
tirgotaju fugiš 1703. gada rudenī apmekleja jaunās Peterburgas
oštu, kura wehl iškai gadu weza. Zars pawehleja Menšchikowam
ušnemt un bagatigi apdahwinat fuga kapteini un matroščuš.
Wišch apšolija dahwanas ari nahtameem fugeem. Tā zars pree-
zajās par katru jaunu eeguwumu, par katru jaunu eemihtneeku,
pawehšedams šaweem tumineefeem buhwetees uš Nemas krašteem.
Menšchikowš un tuwafee bajari taišija grešnas pilis, bet pats
weenfahušchais dišštrahdneefš peetifa ar 8 ašis garo, 3 ašis plato
naminu, tā dehreto „Petera Seelā mahjimu.“

Nekatotees uš to, ka jaunai pilšehtais bij daudš eenaidneeku,
ka uhdeni wiņu draudeja apriht un paščhi laudis ništīn nišda,
Peterburga pamāšam zehlās un pletās plaščhumā. Zaur žineem
un purweem išwilla taišnas eelas, zehla štaltas pilis, bašnižas,

fugu buhmetawas. Petera Leelâ firds fîltin fîla, eeraugot, fa wina lolojums jo deenas plaukst plaukumâ, apsolidams nahlotnê iswehrtstees par seemehneefu „seplin kalmaino Romu“, kuru dseefmineefu dseefmas teifs un tautu tautas wiâs mehlês daudfinâs.

12. Ak, es nabaga Cardo-liin*)!

Tâ Kawelechtes godigs festeris Kâffo Unfîs eefahf jawu 32 pantus garo dseefmu, fa Terpata eenemta un ispostita. Weenfahrtchâs un sçehlâs fkanâs winfch apdseed jawu tehwsjemes pilsehtu, likdams winai pašchai mutê dseefmu, fahfdams un beigdams ar peewesto sçehlo eefkamu un noskamu: „Oh ma waene Tardo-liin“. Waram ari teefcham atfihtees, fa Terpatas littenis leelâ seemehneefu farâ ir pawifam nosçehlojams.

1704. gada wafarâ Scheremetjews fefchas nedelas eelenza pilsehtu un to nesçehligi apfçaudija. 12. juhlija wafarâ, pašcham zaram wadot, eefahfâs fturmis. Wiâ aplentfçhanas laikâ freewi bij iifçaudijufçi 5000 bumbas no weena lihds trihs pudu fmagumâ. Wahjakâs weetas apzeetinajumâ tifa pawifam fagrautas un turetees wairis nebij eefpehjams. Sweedru garnifons, fas eefahkumâ bij 4000 wihru leels, bij ftipri ween fafçhtuzis. Munizija heidsjâs. Saldati fçahwa no flintem lihds tâs tifa karftas un nosweeduufçi eerotfçhus, fitâs un jihnijâs ar almenem. Paſchâ ufbrukuma laikâ fwedri ufwilka baltu flagu un eefahfa farunas. Wini ifdabuja, fa garnifonam atlauj aifcet ar daku no eerotfçhem. Pilfoņem un ziteem eemihnteekeem wjadſeja palift Terpatâ (tag. Jurjewa). Nu wineem eefahfâs ilgâs behdu deenas.

Freewi loti bijâs, fa eedfihwotaji nefafinajas ar eenaidneefem, neefahf faraktitees un ifdot fahdas fînas. Tapehç wiſus eemihnteekeus peerafſtija un aiſleedſa atſtaht pilsehtu. No fara darbeem neleelâ pilsehtina ar 200 weenſtahwu nameem, fur pawifam peemita 1427. eemihnteeke (713 wihreefçi), bij loti ftipri zeetuſi: baſnizas

*) Jg. Tardo-liin — Terpatas pils.

žadragatās, daļchā pat lihdj 50 granatu pehdās manamas, privātās mahjas leelā mehrā šapostitās, kahda zetortā dala šagahsta pawīsam gruwekļos. Kā lai wišu postu nowehrsch, kad wiši šatiks-mes lihdjekki kā ar nashi nogreesti. Ar nahwes šodu peedraudot, aiseedsa mehstuli suhtit, eet uš eelām nelaimes gadijumos (uguns grehks u. t. t.), pardot uš šweedru robeschām labibu waj zitas kahdās mantas, semneeseem behgt uš šweedru puši, šleht zilwefus no šweedru nowadeem eenahfuschus, turet eerotšchus u. t. t.

Pilsoni eeraudšija, ka jaunā kara waldiba nedomaja daudš wīnu privilegijas eewehrot un tureja tos lihdšigi apzeetinateem. Wišpirms tirdšneezibu leelā mehrā šašchaurinaja : walsšs panehma šawā monopolā tabaku, degwihnu, alu, meestimu un šahli. Waru, mišimu un dšeljē aiseedsa žiteem pahrdot, ka ween waldibai. Nogahja pat tik tahli, ka meesneefus mehnescheem nelaida wairs uš semēm lopus eepirktees. Uš wišām eewedamām prezēm uslika 10°—15° leelu nodofli. Semneeku peemedumi ari jo deenas tifa masafi. Weidsot ušdewa produktus peegahdat kreemu uspirzejeem, kas plehša pahraf leelas zenas. Dīffai paretajeem ijdewās no bahrgeem komandanteem ijdabut atkauju, israštīt wišwajadšigās prezēs no Rigas waj Keweles.

Bet tas tikai pašchu behdu eesahfums. 1707. gada pawasari Terpatas eemihntneeki wehl tikai noprata, ko tas nošihmē, kad wīnu wahrdi tik zeeti eeraštiti un pašchi aij muhreem tā teef šargati. Maja mehnesi atnahza pawehle, ka wišus šaguštitos ofižeerus, tīrgotajus un amatneefus wajagot suhtit uš Maškawu. Ta bij pirmā Terpatas eemihntneeku aišweščana. Pawīsam aišweda 279 peršonas ar šewām un behrneem, no kureem gandrihš puše bij tīrgotaji un amatneeki. Amatneeseem buhšhot kreemu mahžekki jamahza, par ko tee šanemšhot it brangu algu. Tā daudš aišbrauza uš Kreewiju, lai dšimtenes wairs neredšetu.

Tai gadā kreemu komandanta Mariščina rokās krita kahds semneeks, kas isteiza, ka esot jau preeksch gada pilšehtu iššpeegojis un šanehmis šinas no dašcheem eerehdneem. Komandants štingri išmekleja to gadijumu un palika pawīsam neustžigis pret pilšehtas eemihntneeseem. Wišsch pawehleja pilšehtu pilnīgi atšchirt no wišas

pašaules. Netif ween wairš ehdamās leetas newareja pašči pirkt un eewest, bet pat mehnešcheem ilgi truhka sinu par pilšehtai peederigām muiščām. Beidsot, 25. janwarī 1708. gadā atnahza pawehle, ka wīšeem pilšehtas eemihntneekem, iſņemot weenigi strahdneekus, jaeet tahlā trimdā uſ Kreewijas ſeemeleem, uſ Wologdu. Terpatas eemihntneeki iſrahdijušchees par neuſtizameem, ka wīmus jau pee laifa wajagot gahdat projam. Iſhtais eemeſls gan buhš tas, ka Karliš XII. paſchlait taiſijās Kreewijai uſbrukt. Newareja lahga ſinat, furā weetā wīuſch nodomajis Kreewijā eelauftees. Tapehž Peteris wiſgaram iſdewa ari kreemu apgabalu eemihntneekem pawehli, ka eenaidneekam tuwojotees, wīneem jaiſpoſta aplahrtne un jadodās meſchos eekščā. Tahdos bihſtamos laikos Terpatas un Narwas eemihntneeki wareja pee reiſes wal dibu apgruhtinat. Ja ſweedru karalam wehl tahlumā atrodotees, terpatneekus tureja lihdiigi zeezumneekem, kā lai tos ſargā, kad Karliš XII. nahšs ar ſaweem dſeļs pulkeem?

Tā buhtu iſſkaidrojama pawehle, aiſgahdat projam wīſus eemihntneekus, ſahſot no kuſleem behrīneem un beidsot ar akleem un tiſleem neſpehjneekem. Tahlā trimdā peeſpeeda dotees 77 gadus wezo ratskunga atraitni Annu Hagedorn, fura tīfai trihš deenas iſzeeta zela gruhtibas. Ari 74 gadus wezo majoreeni Heleni Müller, furā kopſch trim gadeem bij palikufe akla un guleja uſ gultas, ſpeeda atſtaht gultu un poſtees uſ ſweſchumu.

18. februara rihtā pehž ſagatawotā ſaraktā iſſauza wīſus 800 zetotajuš. Gara rinda wedeju jau gaidija. Wehl wafara krehſlā tīka ar remiſiju galā un wīſa behdiģā rinda ſahſa wirſitees tumſā uſ preeſſchu, bet no zeeotoſchņa waktneem atſkaneja leelgabalu dimdeeni, it kā buhtu kahda leela uſwara iſzihnita.

Terpatas guhſteknus aiſweda uſ Wologdu, no kureenes dahu aiſſuhtija uſ Uſtjugu, zītus — uſ Kaſanu. Daſchi no teem eedſihwojās Kreewijā, ziti wehlaſ atgreejās atpakał dſimtenes pilšehtā. Par to ſtarpu ſaldati un ſemneeki nehma un iſwajaja atlikuſchās mantas, rafa pagrabos un paſlehptuwēs pehž mantas un dahrgumeem. Beidsot, kad Karliš XII. tuwojās Kreewijas robeſchām, Terpatas apzeetinajumus uſſpridſinaja gaiſā, mahjas nodedſinaja.

Tif pamajam pehž kahdeem desmit gadeem pilsehta sahka ušplaukt. Šikhibušchee pilsoni atgreesčas atkal atpakaļ, zelas atkal pilsehtas draudse, kas nū wareja škumji ar igamu dseefmineeka wahrdeem nopuhstees :

„Oh, ma waene Tardo — liin!“

13. Rīgas zeetoksnis kriht zara Petera warā 1710. gadā.

Nogahšis no poļu trona eenihsto karali Augustu II. un eezehšis wina weetā zitu, Karlis XII. sahka wiršitees uš Kreewijas puši. Karla XII. isturigees un labi apmahzitee saldati bij apgahdati ar šiltām drehbēm, munižiju un wišām majadšigām leetām. Wišwairak šweedru kareiwjus zildinaja uštiziba uš karala geniju, uš wina nepahršpehtām kara wadona dahwanām. Beš tam šweedru karala rihžibā šahweja palihga korpušs pee Rīgas un Somijā. Šahdam špehkam Peteris Leelais neušdrošchinajās kara laukā drošchi stahteos pretim. Wišch pawehleja šaweem kara wadoneem trauzet šweedrus masafos ušbrufumos, wiktinot ištītā semeš eefšheenā, kur wina špehkeem wajaš beigās ištust. Grafs Šcheremetjews gaidija eenaidneeku ar galweneem špehkeem uš Daugawas kreišā krašta, ištuhfodams, uš kuru puši šweedru karalis došeos. Gandrihš wareja zeret, ka Karlis XII. atneems kreeweem Terpatu (tagadejo Turjewu) un došeos uš Pleškawu un Nowgorodu. Minetās weetas tika štēidšigi apzeetinatas . . .

Te wišeem par leeseem brihnumeem, Karlis XII. pawehleja generalim Löwenhauptam ar šawu nodatu, kas šahweja pee Rīgas, došeos uš deenwīdeem un atwešt lihds 7000 wesumu pahritikas weelu un munižijas. Peteris Leelais nedrihšsteja peelaišt, ka generalis Löwenhaupts peeweenojās šweedru galweneem špehkeem un padara Karli XII. gandrihš nepahršpehjamu. Zars nehma rihžibu pret Löwenhauptu pats šawās rofās un šakahwa šcho eewehrojamo šweedru generali, atnemdamš winam dahrgo wedumu, beš kura šweedru armija drihš ween wareja nokluht bištāmā

štahwofli. Pasaudejis muniziju, karalis nepasaudeja nebuht drošč-firdibu un jautru prahtu. Winsch strauji pagreefās uš deenwideem un dewās projam uš Masfreemiju. Turp wimu ašwilkinaja kasaku hetmanis Masepa, apšolidams kasaku palihdšibu un bagatus pahrtikas weelu un munizijas krahjumus. Karlis XII. wehl zereja uš poku karala (to winsch pats eelizis), turku sultana un Krimas čhana palihdšibu.

Bet no wišeem šcheem gudreem planeem nefas neišnaha. Masepa bij šawu nodewibas planu gatawojis klušibā un kad kasakus aizinaja pahreet taišni šweedru pušē, wini šahka šchaubitees. Pats Masepa atnahza uš Karla XII. nometni tikai ar 5000 kasakeem. Peteris I., ijdširdejis par hetmana nodewibu, ahtrumā ašfuhtija Menščikowu, kurešch prata bailigos laikos loti duhschigi rihkotees, uš kasaku zeetofschneem. Menščikows eenehma ar joni Masepas galweno zeetofšni Baturinu, išpostija un nodedšinaja to ar wišeem mantas krahjumeem. No poku karala un turku sultana palihdšiba nefahda nenahza. Masfreemu mašas palika žaram uštizigas.

Karlis XII. eelenza neleelu zeetofšni Poltawu, kur atradās mantas krahjumi, bet nespehja to eenemt. Waronigais un išturigais šweedru kara spēhšs pamasaš šahka nihkutot: šweedreem peetruška apgehrbu, pahrtikas, pulwera un žitas munizijas. Ar failām rokām, išsalzis un noplihšis šaldats ir wahjšchš žihnitajs pret weenmehr augošcheem kreemu pulkeem. Šweedru šaldati prašija maiši un ušwaru, waj nahwi. Peteris Leelais tihscham bij gaidijis šchahdu brihdi un šahka pulžinat šawus spēhšus pret šweedreem pee Poltawas.

Karlis XII. apšweiza ar preeku tahdu šinu un pawehleja gatawotees uš žihnu. Wimu pašchu ihši preekšch galwenās kaujas eewainoja kahjā. Tapehž wadibu šanehma generalis Kenšfields. No rihta mašā gaišminā, 27. junija mehnešcha deenā šweedru karalis fuhtija šawus pulkus žihnā. Ar parasto drošmi wini gan šalauša kreemu preekšchpulkus un eenehma pahriš apzeetinajumu, tomehr kreemu pahrsvars nehma wirsroku un peespeeda pehž ihša un šihwa žihnina šweedrus nefahrtibā behgt.

Karlis XII. ar Masepu, pawaditi no kahda tuhštostcha šweedru jahtneeku un kasaku, ašbehdša uš Turziju, bet wiša armija pehž kahdām deenām padewās žara kara wadoneem. Poltawas kaujā

Peteris Leelais šalauja ſweedru waru, kura eekarofšanas kahrtā it nedabiffti bij iſplatita ap wiſeem Baltijas kraſteem. Wiſch eerahdija ſweedreem wīnu iſtās robeſchas un ſagrahba ſeemēos galweno lomū ſawās rokās. Boltawas kauja peerahdija jo uſklatamā kahrtā, zif biſtamš ſpehks tagad radees Maſkawas zara rokās. Ne tiſ ween tuwakās walſtis, poti un turki, ſahka ar bijafchanu zaru uſluhſot, bet ari tahlafās juhras walſtis, Holande un Anglija, ſahka greiſi uſluhſot Kreewijas augoſcho waru. Wiſeem nu tifa ſaprotamš, ka Peteris Leelais nerimſees, pirms nebuhs eeguwis ſawās rokās Baltijas peekraſti un leelu juhras ſpehku Baltijas uhdenoš. Un zara juhras ſpehks waretu apdraudet holandeefchu un angļu tirdſneezibu.

Tahloš Boltawas laukumos noriſinajās notikumi, kam peekrita leela noſihme muhſu dſimtenes wehſturē. Tagad wairš newareja ſchaubitees, ka Riga drihſ ween eeraudſis pee ſaweem muhreem kreemu aplenzejus. ſau daſchus mehneſchus pehž Boltawas kaujas ſahka Baltijā iſplatitees baumas, ka kreemu pulki nahſot uſ Rigu. Oktobra beigās kreemu kara ſpehka preekſchpulki teeſcham parahdijās. Nowembra ſahkumā atbrauza pats zars, pawehleja apnemt pilſehtu no wiſām puſēm un apſchaudit. Wiſch wehl wezā naida dſihts, pats iſſchahwiš trihs pirmās lodes uſ Rigu. 1709. gada rudenī kreemi wehl neſpehja kahrtiguš aplenzeju darbus eefahft: wineem truhka ſmago leelgabalu. Peteris Leelais pawehleja 7000 wihreem apnemt paſchu zeetokſni, lai tur neeeweſtu ehdamleetas un muniziju un pahtrauft tirdſneezibu.

Rigā tifa gan eeliſtš ſamehrā deefgan leels, 12,000 wihru ſtiprš kara ſpehks, bet taš nebij deef'zif labi apgahdats: jau paſchos pirmoš eelentſšanas mehneſchos ſahka truhft pahrtiſas, wiſch pirms ſirgeem, tad zilweeem. Buſmehrdetee ſirgi, palaiſti wakā, kā ehnaš lihgoja pa pilſehtas eelām, lihdiſ kahds wīnuš iſlaida waj kahds jemneezinſch paſagſchus aiſweda zaur kreemu nometnēm. ſau pirmā dezembri ſarihſoja wiſu ehdamo leetu wiſitaziju, uſnemdami, zif katrā priwatā mahjā labibas, galas un zitu pahrtiſas weelu. Tagad nu ſtarp zeetokſhna komandantu graſu Strombergu un pilſehtas tehweem eefahfās gara un nemitiga teeleſchanas dehl pahrtiſas. Krona magafinas tuſſchas, karewiji zeeſch truhkumu, daſchi oſizeeri eſot pat badā nomiruſchi... Beeſchi ween koman-

dantam nahzās isteift draudus un leetot waru. Kahdreij wiņsch jutās ņpeests eeflehgt rahtskungus domes mahjā un nelaiſt ahrā divas deenas un naftis, pirms tee nebij ņinamu, leelafu ņumu ņeedojuſchi.

Ari eenaidneeku bumbas darija ņipru eefpaidu. Lai gan apņchaudiſchana ņahkumā nebij deef'zil ņipra, tomehr eelenzejeem iŶdewās ar ihpaņchām kwehloſchām bumbām aiŶdedņinat mahjās, uŶ kurām tad ņchaudiŶa ar granatām, kuras ņipri ņprahgdamas baiŶdija dŶehŶejus. BaŶnizās ari nebij wairs droŶchibas. No torneem nonehma ņwanus un pulŶŶtemus; pilŶehtas walbes paglabaja wiŶus mehrtigafos papirus. UŶ mahju behnineem pawehleja noŶtahdit uhdens muzas, lai ahtrumā apŶpeestu uguns leefmas . . . PaŶtahwigā apŶchaudiſchana nogurdinaja eemihneekus un garniŶonu. GelenŶchanas ņahkumā nodeweja roka uŶŶpridŶinaja gaiŶā pulwera torni, tur atradās 1200 muzu pulwera. WiŶa zitadele ŶagahŶās weenās drupās un tuhŶŶtots zilwefu aiŶgahja poŶtā.

Pirmā maija mehneŶha deenā, 1710. gadā eefahkās ihŶtā aplenŶchana. Aplenzeji rafa tranŶchejas, uŶmeta daudŶ apzeetinaŶumu, no kureem nemitigi apŶchaudiŶa Rigu. Deen no deenas leelgabalu dahrdona nemitejās un lodes krita wiŶgaram pilŶehtā, padaridamas dŶihwi nedroŶchu. BaŶnizās deewlapoŶchanas jau Ŷen nedrihŶteja wairs noturet.

WiŶeem par leelu poŶtu, no kreemu nometnes eeneŶa pilŶehtā mehri. Laudim un kareiwjeem pahrtika bij plahna, dŶihwot wiŶeem nahzās ŶaŶpeesti. DiklithŶ mehriŶ tika zeetokŶni, wiņŶ ploŶijās kā neŶahzneekŶ: laudis mira kā muŶchas wiŶās Ŷchirās, tiŶ augŶtās, kā Ŷemās. BaŶnizās, kur mironus glabaja, Ŷahweja tahda Ŷmir-dona, kā tur neŶehja ne elpot. UŶ eelām krita laudis un neatradās, kaŶ toŶ apglabatu. RuŶe no Rigas eemihneekseem un garniŶona aiŶgahja breeŶmigā Ŷehrgā.

Bads, eenaidneeku lodes, mehriŶ peefpeeda Rigas zeetokŶni padotees. Ŷunija beigās eefahkās Ŷarunas ar kreemu ŶeldmarŶchalu Ŷcheremetjewu par padoŶchanās noteikumeem. Zaru wahrdā ŶcheremetjewŶ apŶŶiprinaja agrafos likumus, ŶatwehrŶmi, tizibas, walodas brihwibu un privatos ihpaŶchumus. (4. julijā 1710. g.) DrihŶ pehŶ tam eedŶihwotajus Ŷwinigi noŶwehrinaja. Un tā Riga un wiŶa WiŶŶeme 1710. g. nahŶa kreemu zaru warā.

Riġas pilsehta, zittfahrt tif bagatà, tagad atradàs loti behdigà stahwofli: laba dala no nameem bij gruwefkos; eedsthotaji ijmiruschi; truhfa strahdneeku, kas buhtu atfal sahkuschi şapostitàs mahjas islabot. Uş wişàm pilsehtas eelàm walajàs nomiruschi zilwefi. Gaiş wisgaram bij nepanesamş. Kreemu generafi dema padomu kwehpinat mahjas un eelas ar paegkeem. Behz breeşnigà seemelneeku kara Riġa nespehja tif ahtri atfelt. Tirdşneeşibas şafari bij şarauştiti, zeki uş wişàm puşem aişşprostiti. Tikai pamasam atfal eefahfàs fatişşme pahş juşru: şahka fugi nahşt un eet pahş juşru un wesumneeki atşaunoja brauzeenus pa zeetsemi.

Ne maşaf behdigi iştatijàs uş semem. Kareşh un mehriş bij iştostiş eedsthotaju labflahşibu. Daşhàs weetàs eedsthotaji bij eemehrojami pamasinajuşchees. Şivotaji iştostiş laufus, atweda pahş Widşemi badu. Bads ataişinaja breeşnigo sehşgu — mehri. Ko şivotaji neaişweda, to nomahza badş un mehriş. Daudş weetàs eedsthotaji bij ijmiruschi waj aişbehguşchi.

Gandriş wiş mahşitaji bij atştahjuşchi şawas draudşes, aişflihduşchi gan uş pilsehtàm, gan zitàm weetàm. Daşchi mahşitaji krita kreemu, ziti — şweedru guştibà, luştjojot uş to, kura puşi wini tureja. Kahdu mahşitaju no Terpatas apgabala kreemi aişweda guştibà un wişşch pahşnahza mahjàs ar nogreeştàm auşim un şadauşitu galwas kauşu, uş kura nehşaja ofola kofa wahşinu. Daşchus mahşitajuş apwainoja par şpeegofşanu un noteşaja uş nahwi. Zeelo latweeşchu apgaişmotaju Grnştu Gluflu aişweda uş Maşşawu. Wina eerihkotàs şkolais aişwehra zeet. Waj nu tahdos breeşnu un behdu laifos atlika walaş domat par şkolàm un grahmatàm. Kad başnişas stahweja gruwefkos, kad deewwahrdus şludinaja şemju grahmatneeki, kad pamasam modàs atfal wezà paganu mahşitiziba un mironus laudis şahka pehş wezeem paradumeem raft atfal meşchu beefoknos, newis eefwehtitàs kapfehtàs, tad jau newareja waişş şagaidit kahdus panahşumus garigà dşihwè un kulturà, preeşşch kuras wajadşeya wişşpirms meeru. No leelà seemelneeku kara laişem muşşu dşeeşnu grahmatà leelumş mehra un kara dşeeşnu. Teika stahsta, ka tşchaklais garigais dşeeşmineekş, mahşitajş Dihşş Emiltenè taişşijis dşeeşmas meşchà şem egles sehşdedamş un no şivotajeem tahdà noşchelojamà kahrtà glahşbdameeş; peemehram wina dşeeşmà atrodam şchahdu pantu:

Bads gruhtaks ir par mehri wehl,
Tas isdeld radu radus,
Mehs peeminam gan Deewam schehl
Tos gruhtos bada gadus,
Kad maises truhkums rahdijās,
Kā laudis mira zekmalā,
Dajchs maitas faulu frimšdams.

Ari ūchahds pantinūch loti ūihnigs :

Tas basnijas ir noplehstas,
Mums neir mahžitaji
To fungu pilis apsehstas ;
Ūr fungus tu norahji ;
Ūau islaupits,
Un netaupits,
Ko tehws un mahte trahjis.
Nu postits kluhst,
Un kopā gruht.
Kas dajchu gad' pastahjis, (pastahwejis).

14. Kā Peteris Leelais zibnījees Kreewijas labā.

Wiūā leelā muhscha darbā Peteris Leelais bij zihnitajs un waronis. No pašcheem behrnu autineem winam nahzās zihnitees. Lai gan Peteris I. no desmitā gada bij waj ūkaiūjās par leelās Maūkawas walūts zaru, kas bij neaprobeūhots waldneeks pahr wiūeem ūaweem pawalstneekeem, winam wajadseja ūew ūkolotajus zihnot iūzihnit, uūmeklet un ūaklauschinat. Ko ziteem behrneem ūpeeūtin uūūpeeūch, kā ūkolotajus un audūsinatajus, tas zariūkam jau neūklim ar leelām puhlēm bij pašcham jameklē. Katra ūinatnu ūkri-patina, katrs amatneeka panehmeens, katrs jauns un labaks eestats bij tumūschā un nolaidigā Maūkawas dūihwē ar pašcha aūinim jano-pehrū, jaiūzihna, ar waru, ar wiūu ūpehku jaeeguhst. Neūas zaram Peterim nedewās weegli : wiūu pašcham wajadseja nemt no ūafnes, jo tuhūigee, lempigee un islutinatee bajaranhehl mihleja wai-raf ūlinoū, neūā darbus darit. Tapehū ari Peteris Leelais jutās

ſpeests pats dotees uſ ahrſemem, lai gan tahdu ſoli toreif uſſkatija par wiſai ſawadu un neparafu. Bet Peteris I. bij gataws preeſch Kreewijas darit kaut neeſpehjamu, lai ari daudſ no wina darbeem newareja paredſet neſin zif ſekmigu galu.

Wiſu ſawu muhſchu Peteris Leelais zihniſees ar neſſaitameem ahrejeem un eekſchejeem eenaidneekem, ar atklatheem dumpineekem, ſawehrneekem, ſlepeneem ſſaugeem, walſts un wina paſcha launwehlem. Wiſch pawadija weenoſ karos. Kà eeſahka ar turkeem zihnitees pee Ũowas, tà taſ gahja zaur wiſu leelo ſeemneeku karu. Kad nobeidjās karſch ar ſweedreem, wiſch eeſahka zihnu atkal ar perſeekſcheem, luhtodams atraſt zeku uſ tahlo Indiju. Wina waldibas laikā eerotſchi eſot diſejuſchi titai peeſpadſmit mehneſchus. Peteris Leelais tiſcham nemeſleja ne kara ſlawas, ne zihninu. Wiſch karoja wairaf deht juhrām un tirdſneezibas zekem. Newis kà ſweedru maldu brunineekſ Karliſ XII., kaſ ſchleeda tautas nauđu un kara wihrus uſ neprahdigām kara gaitām, bet kà gudrs walſts wihrs, ar tahku un droſchu ſtatu nahkotnē, Peteris Leelais zihnijās pehz tautai nepezeekſchameem tirdſneezibas zekem, puhledamees Kreewiju paplaſchinat lihds winas dabikām robeschām, lihds juhrām, kur eetezeja Kreewijas upeſ. Peteris Leelais nebij tihrs kara wihrs, bet ſawas tautas kulturās zihnitajs, ſawas tautas ſlawas, ſpehka, attihſtibas un nazionalitates nodibinatajs un noſſaidrotajs. Turpinadams ſawu preeſchtetſchu, agrako Maſkawas zara darbus, Peteris Leelais padarija „tahlo un maſpaſihſtamo Maſkawiju“ par Giropas leelwalſti. Tapehz ari Karli XII. un Petera Leelā darbu ſekmes un panahfumi tiſ daſchadi: ſweedru noſlihduſchā brunineeka ſlawā iſputeja Boltawas kara laukā, kamehr Peteris, zihnidamees, weenalga, waj uſwardams, waj paſaudeams, aiſween peeauga ſpehka un peenehmās ſtiprumā. Wiſ Petera I. augligais kulturās zihnitaja darbs padarija kreemu tautu apgaiſmotaku, bagatafu un ſpehzigafu.

Wiſa Petera Leelā diſihwe muhſcham groſijās ap karu. Lai kreemu tautu weſtu pee gaiſmas un ſpehka, wajaſeja karot. Lai karotu wajaſeja mahzitu karewju un inſcheneeru, brangu eerotſchu un kara fugu, furus wareja weenigi eeguht par dahrgu nauđu. Tapehz Petera Leelā otrā

behda bij nauda. Rà wiſch wiſu muhſchu farojis, tàpat ari wiſu muhſchu puhlejàs eewahſt wairaf naudas, furas muhſcham truhſa. Daudſ nodoklu wareja weenigi no bagateem eedſihwotajeem nemt, bet ſenà Maſkawijà nauda wehl bij deefgan reta leeta. Lai pilditu walſts kaſes, wajadſeja pazelt ſemes raſchibu, zildinat ruhpnèezibu, tirdſnèezibu, kalnraſtuwuju leetas. Rà lai tahdas gudras leetas iſdara, ja neweens to neprot, mihdami ar kaſhàm neſkaitamàs ſemes bagatibas un neprafdami no ſemes tihru ſeltu pazelt. Zensdamees eeguht lihdſeklus nebeidsameem fareem un pazelt kauſchu labſlahjibu un maſſataju ſpehju, Peterim See-lajam nahzàs gahdat par ſkolàm, ſewiſchki par techniſkàm amatneeku, juhneeku, fareiwju ſkolàm, kaſ dewa dſihwè wiſeem redſamus panahſumus.

Naudas leetas Petera I. laifos. Maſkawas zaru laifos waldiba neruhpejàs par kauſchu labſlahjibu, neprafidama, waj eedſihwotaji raſcho daudſ, waj maſ, bet zentàs zif ſpehdama wairaf noplehſt, wairaf eenemt nodoklu. Katrs Maſkawas zilwèka ſolis bij apliſts ar nodokleem: pehrſot jamafſà nodoklis, pahrdodot — nodoklis; laudis maſſaja ſemes nodoklus, tataru, guhſteku nodoklus... Brauz tirgotajſ pilſehta, wiſam jamafſà muiſta, bet beſ tam uſ katra ſola nodoklis: par apſſatiſchanu muiſtas waldè, par glabaſchanu ſchkuhni, par noſwehrſchanu aiſween nodoklis nodokla galà.

Beſ ſcheem ſahrtigeem nodokleem waldiba ſpaidigos laifos uſlika ahrſahrtigus nodoklus. Diwdeſmit peezu gadu laifà (no 1654. g. lihdſ 1680. g.) waldiba praſija no eemihneefeem diwreiſ peeſto daſu, peezeiſ deſmito daſu, reiſ peezipadſmito daſu no eenahſumeem un reiſ rubli no katra tirgotaja nama. Neſſatotees uſ wiſeem puhlineem Maſkawas zaru kaſè neeenahza daudſ. 1680. gadà wiſas Kreewijas eenehmums bij tifa 1.220.367 rublu leels. Tas lihdſinajàs tagadejàs widejàs pilſehtas budſchetam. Waldibai beeſchi zits neſas neatifa, ka pahrfalt naudu, iſtaifot no puſrubleem rublus, iſlaiſt wara naudu un peeſpeeſt to nemt ſudraba naudas weetà. Kamehr tahdas naudas nebij daudſ iſlaiſts, wiſu wehl nehma pretim. Bet pahraf wara naudas iſlaiſchot, wiſas wehrtiba wairafſahrtigi fritu un prezes tifa daudſ reiſ dahr-

gafas. Maskawā izzehlās dumpis un waldibai bij wara nauda jaisnem no apgrošības.

Kas Petera Leelā rihzibu wiswairaf nospeeda, tās bij naudas behdas. Kur lai nem naudu wiseem dahrgeem usnehmumeem? Ko lai eesahf ar neezigeem walsts eenahfumeem? Peteris Leelais beeschi notifa tahdos spaidos, ka wajadsēja aismemtees no Troizās flostera, no tirgotaja Filatjewa un pat no porutščika Menščikowa 420 selta dufatus. Peteris I. newareja kaušču nastas pamafinat: wišč ar wiseem spehteem puhlejās wehl tās pawairot. Wišč paaugstinaja nodewas, eerihkoja fahrtigu nodokli eewahščhanu. Sawas waldibas šahumā zaram isdewās walsts eenehnumus pawairot dubultigi, lihdi trim miljoneem, no kureem $\frac{4}{5}$ aprija kara spēhs.

Seemelu kara šahumā armija auga augdama. No 33.000 wina pazehlās lihdi 40.000. 1704. gadā karewju jau bij 60.000, bet Poltawas kaujas gadā — jau 100.000. Tahdos spaidu laikos waldiba kehās pee wežā lihdsēkla: nehma pahrkaldinat wezu naudu, usleektot tai dubultu wehrtibu. Naudas krahjumi nebij leele un šahdi eenahkumi drihs isšihka: wiža nauda daschos gadās bij pahrkaldinata. Tad Peteris I. pawehleja eewest daschadus monopolus. Waldiba pahrdewa šahli, tabaku, degutu, rihstu, trahnu, taukus, šarus... Waldiba pirka lehti, pahrdewa dahrgi. Zars Peteris, kā weenfahrschs tirgotajs, deenām un naftim domaja par to ween, fahdā zekā šinamu prezi pahrdotu labaki un dahrgaki. 1706. gadā angļu šuhtnis šino, ka Maskawas galms esot pahrwehrtēs pawišam par tirgotaju kompaniju.

Waj daschi monopoli buhtu spēhjušchi segt ahrfahrtigi augošās walsts wajadsības. Ko maksaja karšč ar šweedreem un Baltijas flote? Ko nemafsaja pee Narwas pasaudetā artilerija un ziti eerotšchi! Zaram un waldibais nefas zits neailika, ka kertees pee wezeem lihdsēkleem un isgudrot jaunus nodoklus. Tahdos laikos Peterim katrs padoms bij dahrgs. Tagad wehl atrod daudš projektu, kas eefneegti waldibai, lai aishahditu, kā pawairot walsts eenahkumus. Zehlās pat tahdi „pekneeki“, kas isdomaja jaunus nodoklus. Tahds bij pašihstamais Kurbatows, kuru zars no kaušču zilweka padarija par nodokli waldes preekšneeku. Wišč eeweda pašihstamo stempelpapiri un nodokli.

Sahka nemt nodoklus no privatām svejām, pirtim, eebrauzamām meetam, dširnamām, bišhu dahrseem, sīrgu audšinatām; ūstureja nodokli no wezīzibneeku bahrdām un paleelinaja teem nodoklus diwfahrtejā mehrā; nehma nodoklus no ošola jahrseem.

Lai šķaidrati išdibinatu, zīf walsti maškataju, šenats išfludinaja 1719. gadā wišpahriego maškataju šķaitišanū. Šaraktus wajadseja šastahdit gada laikā. Šaldati pehra, šodija un lika eerednūs kehdeš, lai pasteigtu šaraktus. Tahdas rewīšijas atfahrtojas daudš gaduš no weetas. Weenu pašhu Nišhri-Nowgorodas eedšihwotaju šaraktu rewīdeja 54 ofižeri un 207 weenfahršhee šaldati. Tahdā zelā atrada daudš nepareišibu. Maškataju šķaitlis tīfa leelafs par pahris miljoneem.

1724. gadā maškataju bij 5.570.458. Katram maškatajam ūšlika dwehšeku naudas 80, wehšaf pamajinaja ūš 74 kapeikām. Šetera I. laikōš rubli wehrteja dešmitreiš dahrgaki. Mūhju naudā 74 kapeikas išnāhtu 5 rubli 66 kap. wehrtībā. Šamehrā leels nodoklis. Walšis eenāhtumi peeauga lihdš 10.000.000 rubleem.

15. Rubpneeziba un tirdšneeziba Šetera Leelā laikā.

Šau gan Maškawas zari preekš Šetera I. laikeem šho to darija, puhledamees tehwijs ruhpnēezibu pazelt. Bet wīni gan wairaf iškaktija eerotšhu meīsteruš un dašhaduš šmalkuš amatneekuš, nekā ihstuš ruhpnēekuš. Širms Šetera I. laikeem dašhās weetās, kā tas agraf minets, bij metala, štilla un zitas šabrikas. Ari pašhu kreemu mahšruhpnēeziba bij jau dašhos arodos attihštijusees. Seemetos taišija leetas no koka, wahrija šahli, dedšinaja degutu, medija šwehrus un šwejoja šiwis juhrā, upēs un ešeros.

Wīdejā Kreewijas jošlā, kur padewās lini un kanepes, bij attihštijusees audeklu aušhana, ihšteni Kostromas gubernā, no fureenes iš gaduš išweda 160.000 aršhinu audekla pat ūš ahršemem.

Kreemijas deenwidos, stepēs, fur labafi padewās lopi, bij attihstijusees wilnas ruhpnēeziba, ahdminu amati un tauku kausejamās darbnizas.

Tomehr wifa ņha ruhpnēeziba atradās wehl behrnu autinos. Kofa iņstrahdajumi bij wiņai praņti, audekli ņhauri un rupji, ahdas, mihtas ar degutu, ņņkņihda un laida uhdeni zauri. Peteris ar leelu ņparu pubhejās wiņos arodos pazelt tehwijas ruhpnēezibu. Wiņņ nepalaida ahrņemēs neņa garam neapņkatijis, ņas waretu kaut kaņdā ņinā deret Kreemijas ruhpnēeem. Wiņņ iņweda no ahrņemēm weņelas armijas amatnēeku un ruhpnēeku, pabalņtija tos ar naudu, uņdewa krona darbus, apbalwoja ar plaņņeem ņemes ihpaņņhumeem, dewa ņtrahdnēekus par wolti, peerakņtidams pee ņabritām ņemnēekus, blandonus un pat noņeedņnēekus. Mehņ tagad nemaņ newaram iņpraņt, ka leelais zars un walņts wihrs ņpēhja tiņ daudņ ruhpetees par paņņeem maņakeem ņihkumeem.

Peterim Leelajam bij eepatizees, ka juntus jumj ar ņkaidām un karineem. Wiņņ iņrakņta tuhlin meistarus un peespeeņh pee teem ņtrahdat waj wiņus Maņkawas eemihnēekus. Peteris Leelais mahzija ņawus laudis ņahget ar roņas ņahgeem, ņeet kanepajus freetnās grihņtēs un ņaiņņkņos, ņahlit ņiwis. Geraudņijis ahrņemēs labas gowju un aitu ņugas, Peteris I. tās iņrakņta ar wiņeem ņopejeem, mahza kreewu lopkopjeem, ka mahņlopi ihņteni kopjami. No Petera I. laiņeem Archangelņņas gubernā, Holmogoros eeweefās daudņinatā Holmogoru gowu ņuga, kuru zars atweda no Holandes.

Peterim I. bij gadijees Kurņemē, Widņemē un Pruhņņhos redņet, ka labibu plauj ar weenrozi. Zaram ņchahda plauņņhana tā patika, ka wiņņ ņadereja dewirus ņemnēekus, peelika teem klahņt ofiņeeri, ņas lai aiņwedet tos uņ Tambowas gubernu. Tur widņemnēeem uņdots kreewu ņemnēekus mahzit plaut ar weenrozi, pee-grahbjot ar maņo grahbekliti. Tā warot weens ņtrahdnēeks paņtrahdat par deņmiteem. Newaram nobrihnetees, ka zars atrada laiku preekņh tahdeem ņihkumeem, ka pat widņemnēeku weenrozis wina uņmanigam ņkatam nepagahja garam. Wiņņ bij ihņts ņawas tautas ņkolotajs un audņinatajs. Wiņņ neapnika kreewu laudis ņuhtit mahzibā pee zitām tautām. Katru gadu gahja wairak deņmit mahzēeku uņ ahrņemēm un uņ jauneekarotam ņemēm Baltijas peekraņtē. Wiņņ nemitejās ari aizinat meisterus uņ taņlo

Masfawiju. Tā energiski rihkojotēes kreemu ruhpnēeziba manami pawiršijās uš preefšchu: ižzehlās wairaf šimtu fabriku, no kurām daščas bij it leelas, ihpašchi krona dšelsšleetuwes Urala apgabalā fur strahdaja 25.000 strahdneeku. Ari daščas no Masfawas fabrikām bij itin brangas.

Kreewijā fabrikas rēhl bij neparasta leeta. Kreemu laudis neprata ar tahdeem leeleem ušnehmumeem rihkotees. Dapehž Peteris I. paškubinaja šawus tuwafos walšts wihrus šadotees kompanijās un šagahdat jauneem ušnehmumeem leelus kapitalus. Tā zehlās Masfawā daščas leelas šihda un wilnas wehrptuwes. Wehlat gan minetās fabrikas pahrgahja tirgotaju rofās.

Ar fabrikām attihstijās ari tirdšneeziba. Petera Leelā laikā Kreewija eeguwa brangas oštās Baltijas juhrā. Archangeļkas tirdšneeziba pawairojās wairakfahrt. Kad wehlat ušbuhweja Peterburgu, Archangeļkas tirdšneeziba nokrita atpakaļ uš šenako ūtahwokli. Petera I. waldibas beigās weenas paščas Peterburgas apgrošijumi tirdšneezibā šneedšās lihds 4.000.000 rubleem

Petera Leelā nodomi bij loti plašči. Winšč bij noslehdšis tirdšneezibas lihgunus ar wišām tautām. Petera I. waldibas beigās kreemi šahfa meklet tirdšneezibas zelus uš tahleem austrumeem, uš Peršiju, Bucharu un Čihu. Tirdšneeziba pa Kašpijas juhru peenehmās it eewehrojāmā mehrā.

Meškatoetes uš wišeem publineem, Peteram Leelajam neišdewās ne kreemu ruhpnēezibu, ne tirdšneezibu noštahdit lihdsās ar Wakar-Giropas ušnemejeem. Kreewijas ruhpnēezibas ištahdajumi bij šlittati un dahrgaki nekā ahriemju lihdsigi ištahdajumi. Kreemu šrabrikām truhka kreetnu strahdneeku un tos newareja tif drihš ištfolinat un ištudšinat. Leelakā dala no fabrikām Petera I. laikos wairaf lihdsinajās leelām darbnizām. Tās nodereja leelako teežu ištmehinajumeem, lai meišteri un strahdneeki wingrinatos un gatawotos par ihsteem strahdneekēem nahkotnes kahtigās fabrikās.

Par tirdšneezibas lihgunēem waram šazit to pašchu: kreemu tirgotaji bij tif mašmahziti, ka wini nebuht nešpehja ištmantot tos labumus, ka hduš wineem peeščkihra lihguni daščadās šemēs. Wineem truhka rihzibas kapitalu un šaprašchanas, kā tahdi leeli ušnehmumi wadami. Ari fugu wineem wehl nebij, lai

pašchi iswadatu šawas mantas un pahrweštu šweščas prezes no tahlām un šweščām semēm.

Dašchi kreemu šihrtirgotaji bij pahrbraufušči no Keweles gar šomu šalām uš Stokholmu, bet atwedufchi weenigi „šihšas prezes“, drufku audekka, reekstus. Wini nometufchees oštas malā, fur kurnajufchi uguni, wahrijufchi ehdeenu un buhdinās peemahjojufchi.. Šawas mantas wini, kā mahjās, škani šaufdami, iswadajufchi pa pilšehtas eelām. Noštrandajufchees šihrtirgotaji darijufchi kaunu kreemu šuhtnim, ihšteni wehl, kad šadshegrufchees un šahufchi kautees. Tahdus tirgotajus Peteris Leelais pawehleja atšuhstit uš mahjām. Tif šaresčgitās un gruhtās leetās, kahtas ir tirdšneeziba, ruhpneeziba un finanšes, Peteris Leelais publežās šawu kaušču labklahjibu pazelt, išplahtit wina šarpā techniškās, ruhpneefeem un tirgotajeem derigas šinas; wišč pabaštija jaunus ušnehmejus ar naudu, šemi, brihwu darba špehtu. Wišč ušwiršija kreemu ruhpneezibu un tirdšneezibu uš ihštām šleedēm, wišadi ruhpedamees par tās attihštibu, bet wišč nešpehja wišus apštahklus uš reiši grošit: jaunai apgašmotai paaudsei wehl wajadseja ušaugt. Kreemu ruhpneefeem pahrak gruhti nahzas ar ahršemneefeem konkuret. Tirdšneeziba ar šweščām semēm gandriš pilniigi atradās šweščtautešču rofās.

16. Školas Petera Leelā laikôs.

Ja Peteris Leelais gribeja ar weiššmi tarot, ar weiššmi šazenštees ruhpneezibā un tirdšneezibā, wajadseja mahzitu zilweku. Peteris Leelais nešpehja pirmā laikā nodibinat labas školas pašču mahjās un šuhtija mahžeklus uš wišām Europas semēm, uš Šolandi, Angliju, Wahziju, Franziju Italiju un Spaniju. Mahžekkeem dšihwe tahlās semēs bij šoti gruhta. Maškawas bajaran dehli, kreemu jaunekki, neprata walodas. Kā lai eenem galwā šinatnes šweščā walodā, kad kuhtrās un išlutinatās galwas pat ir kreemu walodā tās nešpehtu šapraš. Pee šchim pirmām behdām nahza klahšt daudš zitu. Krona kafei beešči ween peetruška naudas un mahžekki mehnešcheem dšihwoja uš parahda, par šo winus draudeja šproštit parahdu zeetumā. Dašchi no wineem nahza tahdā truhšumā, ka bij gatawi pahrdotees wergos un neišdarija šchahdu šoli weenigi aiš kreemu konšula šingrā peedraudejuma un beedinajuma.

Waj nu wifus jauneklus iffuhiti uš ahrjemem? Krona kafe bij tuffcha un tapehž wajadseja paſcheem ſawas ſkolas rihtot Skolu leetās Peteris Leelais ſtipri noſchkihrās no agrafeem Maſkawas zareem. Agrafee Maſkawas zari pawehleja wairaf mahzit walodās, wehšturi, deewwahrdus un winu ſkolotaji bij leelako teeſu maſkreewu ſinatneeki no Rijeawas akademijas. Peteris Leelais ſtrauji nogreesās no eepreeſchejā zela un pawehleja mahzitees fara un fugu buhwetaju, inſcheneeru, techniſu, navigatoru, ahrſtu un zitas praktiſkās dšihwes ſinaſchanas. Tapehž ari winſch pawehleja rihtot augſtafas techniſkas ſkolas un ſemafās „ziparu“ ſkolas, kur mahzija laſit, rakſtit un rehkinat, labatā gadījumā ari druſku no geografijas un geometrijas.

Wiſahtraki uſplauka Maſkawā nodibinatā fugeeneeku, tā toreif mehdsja teikt, navigatoru ſkola. Tur mahzija pahris labu angļu profeſoru un kreewu matematikis Magnizlis, kurſch ſaſtahdijis pirmo rehkināſchanas grahmatu kreewu walodā. 1711. gadā navigatoru ſkolu Maſkawā apmekleja tſchetrſimt ſkolenu. Skolneeku dšihwe nebij nekahda jaukā: uſturas naudas dema loti maſ un tā wehl neatnahza laiķā. Daſchreiſ ſkoloni nedabuja naudu pa puſgadam, pahrdema drehbites, apawus un tad tā ubagi ſtaigaja dahwanas luhgdamees pa Maſkawas eelām. Bada dšihiti, wini ſadewās bandās, lauſa eemihzneekem pagrabus un peeleeekamos kambarus. Sedſihwotaji aiſſtahwejās ar rungām un rihdija nerihſchas ar ſuneem. Kam gadijās naudas, tee ſadſehrās, troſſchnoja, behga no ſkolas projam. Par ſchahdeem nedarbeem ſaldati pehra ſkolenus ar pahtagām un ſkolas preeſchneeziba uſlika par fatru noſaweto deenu pirmo reiſ peezus, otru — deſmit un par fatru nahſoſcho noſaweto deenu — peezpadſmit rublu. Muſhu naudā ta buhtu apmehram no 75 (5 rbl.) lihds 250 rubleem (15 rbl.). Kam truſka naudas ſodus maſkat, to waj wina wergu kapaja ar pahtagām, lihds beedri waj kaħds radineeks neapſchehlojās un nelaimigo neiſpirta. Behglim draudeja nahwes ſods.

Mahzitajs Glūks nodibinaja Maſkawā gimnaſiju, kur mahzija wezās un jaunās walodās un zitas ſinaſchanas. Ta bij ſawa laiķa widejā mahzibas eestahde. Glūka gimnaſija ſtrahdaja ſeptini ſkolotaji: 1) Johans Reichmuts mahzija geografiju un filoſofiju, iſſkaidroja wehſturneekus un dſejneekus; 2) Kriſtjans Bernhards

Glücks greeku, ebreju, fireeſchu un faldeju walodas „wiſeem teem, kam tiſſas baudit no teologiſſeem ſaldumeem“; 3) Johans Merle, frantſchu walodas ſkolotajs; 4) Johans Wurmſ mahza gramatiku; 5) Otto Birkhans — wahzu un latinu walodu ſahtumus un aritmetiku; 6) Stefans Ramburs, dantſchu meifters, wingrina „meeſas zehlumu un mahza wahzu un frantſchu ſmalfās maneeres“; 7) Johans Sturmewels, jahſchanas ſkolotajs, kas „mahza ſirgus jahdelet un toſ wiſados maneros un ſkolās dihdit.“

Œkolas programa bij deeſgan plaſſcha, wiſwairaf uſmanibas peegreeſa humanitarām ſinatnēm, wezām walodām, ritorikai un gramatikai. Œtundas ſahtās pulſſten 8 rihtā un beidsās 8 wafaros, wiſnotahk kā muhſu ſenſenās pahtaru ſkolās. Œkolenu nebij daudſ, ſeedu laifos tikai ap puſſimtu. Glūka gimnaſijā mahzijās wiſwairaf augſtmanu dehli.

Petera Leelā laikā wiſpirmās zehlās widejās ſkolās. Wina waldebās galā ſahtā zeltees ari ſemafās un augſtafās ſkolās. Semafās ſkolās war eedalit diwās ſchfirās: 1) garigās ſkolas, kuras zehla biſſapi no ſaweem lihdsſeem, un ziparu ſkolas, kuras zehla waldebā, eelidama tur par ſkolotajeem audſemus no navigatoru ſkolās. Petera Leelā waldebās galā gandrihk katrā Kreewijas pilſehtiņā atrodam diwas ſkolās, weenu garigo, otru — ziparu ſkolu. Daſchi no augſtaſeem garidsneeſeem zihrtigi palihdſeja ſkolu leetās, zeldami ſkolās pee baſnižām un kloſtereem ſawos baſnižas eezirknoſ. Par tahdeem ſkolu draugeem eeſtatami Nowgorodas un Koſtomas biſſapi. Ari waldebā ſteidſigi dibinaja „ziparu“ ſkolās. 1716. gabā „ziparu“ ſkolās bij diwpaſmit pilſehtās; 1722. gadā — jau 42 pilſehtās.

Œhī preeſch nahwes Peteris Leelais nodomaja atwehrt ſinatnu akademiju. Wiſſch ſarunaja profeforus, daſchus ihſti eewehrojamus ſinatnu wihrus un tee atbrauza uſ Kreewiju. Te wini atradās loti jozigā ſtahwokli. Peteris I., kas par akademiju ruhpejās, nomira, wina pehzneeze maſ ko par to behdaja. Akademija un profefori bij, tikai truhka paſchu ſtudentu. Nu ſanehmās un iſrakſtija ari ſtudentus no ahrſemēm, bet ſtudentu iſnahza maſaf, nekā profeforu: 17 profeforeem tifa ween 8 ſtudenti. Paſcheem profeforeem wajadſeja weenam otra leſzijās klaufitees.

Petera Leelā darbi lauschu isglihtibas laukā išschīras no eepreefchejo Maškawas zaru puhlineem minetās leetās tahdā fahrtā: wiņsch wišur peelika Wašar-Giropas mehraulās, nebijās mahatizigi no sinatnes, nodibinaja wišadu tipu školās, šahdams no pirmmahzibas „ziparu“ školām un beigdams sinatru akadēmiju. Wiņsch pawehleja školās mahzit pašauligas šinašchanas, peegreesdams fewišchu wehribu tehniskām sinatnēm. No Petera Leelā laifeem Wašar-Giropas sinatnei Kreemijā šahweja durwis plašchi jo plašchi atwehrtās.

17. Ko Peteris Leelais prašija no muišchneekem un semneekem.

Petera I laifos muišchneeku šahwoflis stipri pahrmainijās. Senato Maškawas zaru laifos bajari, kas bij zehlušchees no wezām nowadu knaju ziltim, lika leelu šwaru uš šawu gimeni un zilti. Waj ta bij bagata waj nabaga bajaran zilts, katra turejās pee zilts atminām. Ja kahda bajara tehws bij eenehmis šinamas weetas, tad ari dehlam tās peekrita pehž wezām tradizijām. Ne pee zara galda, ne kahdā pahrwaldē, nedj kara laukā diščas zilts bajardehls negribeja buht sem masak diščziltiga bajara. Bajari kawās, plehšās un lamajās, ja kahds domaja, ka wina zilts gods aišfahrts. Pat pee zara galda išnahža breefmigi škati: bajars nešehdās tahlafi par šinamu weetu; wiņsch drihšaf nowehlās pagaldē, nekā nošehdās aij nedišchenas zilts.

Waram gan eedomatees, ar kahdām puhlēm waldibai nahžās išwehlet pahrwaldēs preefschneekus, kara wadonus kaujas laukā un šuhtaus uš šweščām semēm. Wežās muišchneeku milizes laifos kaut kahdi ištifa.

Gewedot jaunlaifu kara mahšlu, šaldatu un dragunu pulkus, teem par preefschneekem nekahdā šinā newareja list nešapratigus un tuhtigus bajarus, kas no kara nefa nešinaja. Tapehž ari zara Feodora laifā (1681. g.) zilšchu radu rakštus pawišam išnihzinaja, šadedšinaja, lai amatos nahktu tīfai tas kreetnakaš.

Tā ihji preefsch Petera I. laifeem deesgan weegli išnihzina wezwezo Maškawas dišhweš šaumumu, radu rakštus un diščzilšchu tradizijas. Šchahdam labam wiršeenam daudz palihdseja Zahna Breefmigā šklaidigā riškofchanās, kas išnihzina daudz no wezeem,

lepneem, diſchziltigeem bajareem. Behz tam leela daſa no wezeem bajareem aiſgahja poſtâ leelajâ juſu laimetâ, kaſ peemeſleja Kree-wiju Hurika ziltij iſmirſtot (1598. g.) Peterim Leelajam wajadſeja tiſ tehwa un zitu preeſſchetſchu puhlinuſ wainagot: praſit no muiſchneefeem weenigi darbu, deeneſtu, walſts, ihpaſchu kara klaufchus un rahdit, fa weenigi walſts darbi un kara klaufchi atſchkirot muiſchneefuſ no jemneefeem, diſchziltigos brihwneefuſ un funguſ no wergeem un dublu bridejeem.

Kara pulkoſ muiſchneefi eeſtahjâſ wehl deeſgan labpraht, bet braukt mahzibâ uſ taſlâm ſweſchâm jemem waj ſehſtees kara fugi un braukt biſhtamâ juhrâ, taſ Maſkawâſ bjardehleem ſchita ſaunafi waj par paſchu nahwi. Daſcham iſlutinatam bjardehlaſ bira aſaras, kaſ wajadſeja ſchkirtees no ſiltâſ weetinâſ Maſkawâ, no peederigeem, daſcham wehl no ſeewaſ un behrneem. Brauz nu projam uſ Spaniju, eeſtahjees aſademijâ, kaſ ka mehmiſ neproti ne neeſa no ſweſchâm walodâm. Behz daſcheem gadeem nemſ patſ zaſſ eſſaminet un nemſ newiſ par joſeem. Daſcheem naba-gaſeem bjardehleem, ar badu kaujotees, nahzâſ wiſai gruhti mahzitees; ziti atſal, kureem tehwi wareja dauſſ nauſas peeſuhtit, dſehra, plehſâſ un traſoja. No wiſâm Giropâſ mahzibaſ eeſtah-dem par kreemu mahzeſteem nahſ beeſchi ween behdigâſ ſinaſ. Ziſai retaiſ puhlejâſ iſmantot dahrgo laiku un kaut ko kreetnu mahzitees.

Ar preeſu muiſchneefu dehli eeſtahjâſ ſlaweno gwardu pulkoſ. Dee gandrihſ weenigi ſaſtahweja no augſtaſto muiſchneeku dehleem. Minetoſ pulkoſ deeneſtſ bij ſtingrſ un nemeenſ ari paſcheem diſchziltigeem augſtmaneem neaſlahwa tur kaſduſ atweeglinajumuſ. Augſtmanu dehleem wajadſeja uſzihtigi rihtotees ar ſlinti, eet ſtahwet uſ waſtſ un darit wiſuſ zituſ darbuſ. Iſchinuſ dabuja weenigi par ihſtu deeneſtu.

Zai nu kaſdâ weetâ un leetâ buhdamſ, Peteriſ Leelaiſ praſija no muiſchneefeem ſuhru, neaſlaidigu un kreetnu darbu. Zaſſ ſewi tureja par pirmo Kreemijaſ kaſpu un praſija to paſchu no ſaweem labafeem pawalſtneefeem. Tapehzi dauſſ no wezmodi-geem un ihpaſchi prowintſchu muiſchneefdehleem ar wiſadeem lih-dſeſteem puhlejâſ atſwabinatees no kara un walſtſ klaufcheem. Wini peeſufuſoja eeredmuſ, iſliſâſ ſlimi un pat traſi, puhlejâſ

eestahtees garīgās skolās, pat behdja klosteros. Bet zaram atkal bij šāmi mekletāji, kas viņus šahdus behglus wilka deenas gaišnā.

Rahds Wologdas muišchneefdehls, Jwans Markows aishchdja no Venezijas uš Kreemiju un eestahjās te klosteri. Nabaga navi-gatoru isnehma no klosterā un aissuhtija atpakaļ uš skolu. Dtes lihdsigs gadijums notika ar kahdu grupu muišchneefdehlu, kam rewisori pawehleja eet nawigatoru skolā, bet wini eerakstijās kahdā no Maslawas garīgām skolām. Šchos deerwahrdneefus isnehma no skolās un aissuhtija uš Peterburgu, dšht pahlus jaumbuhwe-jamās eelās.

Ziteem nenahzejeem peedraudeja ar nahwes šodu, kas Petera Leelā pawehlēš tif parasts. Nahwes šodus pee tahdeem gan ne-ispildija, bet muišchas atnehma un dahwaja tam, kas behgli uš-rahdijis. Oberfiskals Westerows weens pats atradis wefelu tuhštoti muišchneefu flapstamees. Wišus tos kehra bargs šods un tomehr maš ween ko lihdsēja. Uš muišchneefu rewisijām, kad teem waja-dseja uš galwas pilsehtām braukt rahditees, wini nenahza. Peteris Leelais jutās špees isdot tahdu pawehli, ka isweenam behglim, kas ween tif kritis waldibas rokās, tiks atņemtas teešibas un muišchas un pats padarīts par „šchelmi“, furu katris warēs ap-laupit un pat nošit beš kahdas atbildibas. Ari šchahdi bargi lih-djekti ne wišai lihdsēja un waldiba nebeidja šlīkos muišchneefus waijat.

Ko Peteris Leelais prasija no semneefem? Wišch prasija nebeidšamus naudas maksajumus, klauschus, nehma tos šaldatos, dšina par strahdneefem uš jaundibinatām pilsehtām un zeetofsch-neem . . . Muišchneefem wajadsēja mahzitees, eet kara klauschos, nodarbotees waldibas eestahdēs, kamehr semneefem janēs wišas nastas naudā un graudā. Muišchneefem Peteris I. nodewa sem-neefus ušraudšit, ka wini meerigi dšihwotu šawās šahdšchās un fahrtigi maksatu walšis nodoklus. Petera I. laikā semneefi netif ween šaistiti pee semēs, bet ari nodoti muišchneefu warā. Tahds stahwolkis bij pamašam attihštijees jau 17. gadu šimteni, Petera I. tehwa laikos, kad semneefus galigi šaistija pee semēs. Petera Leelā laikos semneefi nebij wairš brihwi, wergu no semneefa wairš ne-šchihra, semneefus wareja pahrdot u. t. t. Muišchneefi bij šaistiti pee walšis, buhdami walšis peespeesti kalpi, tāpat ka semneefi bij

peefpeesti walsts, zara un muiſchneeku falpi. Peteris Leelais wiſur luhkoja uſ walsts labumu: wiſch weenlihdſ daudſ praſija no ſemneekem, kà no wergeem (холопы). Senaſos laiſos walsts nodoklus nehma tika no brihweem ſemneekem (крестьяне). Kad zaram pahraf wajadſigi bij ſaldati, wiſch pawehleja nemt ſaldatoſ ari werguſ (холопы). Wiſch pawehleja ari walsts nodewas nemt no tahdeem nowadeem, furuſ apſtrahdà ar wergeem. Beſ tam wergi drihſteja atſtaht ſawuſ funguſ, ja wini eetahjàs kara pulkoſ un peerakſtijàs pee pilſehtàm. Pahrmahmahzigeem muiſchneekem Peteris Leelais eerihkoja aiſbildnibu un aiſleedſa muiſchneekem laudiſ pehrt pa kaſju apaſchàm. Peteris Leelais ſkatijaſ weenlihdſigi uſ muiſchneekem un ſemneekem kà uſ nodoklu maſſatajeem, walsts kalpeem un ſtrahdneekem. Pats wiſch ſtrahdaja par ſimteem un praſija to paſchu no ſaweem pawalſtneekem. Ne ſemneekſ, ne muiſchneekſ nefur nedomaja ſpruſt: zaram bij ſpehziga un ſmaga roka, un drihſ ween zara nuhja, ſaldata pahtaga ſahſta ſtrahdat; tuhſtoſch muiſchneekem atrnehma godu un mantu, deſmit tuhſtoſcheem ſemneeku ſpeeda pee gruhteem darbeem un ſmagàm naſtàm. No diwdeſmit kreewu ſemneeku ſehtàm weenu nehma ſaldatoſ, no deſmit — weenu ſtrahdneekos; zituſ aiſdſina par ſtrahdneekem, namdareem, muhrneekem uſ wiſàm malàm. Tapehž ari tàs gubernas, kuraſ atradàs tuwaki kara laufam, wiſwairaf zeeta. Zaunekarotà Ingrijà un Archangeſſkaſ gubernà bij gaſjuſe ſudumà gandrihſ puſe no wiſeem eemihntneekem (40%). Zitàs gubernàs laudiſ bij maſinajuſcheeſ par $\frac{1}{4}$ waj $\frac{1}{6}$: Smoleſſkaſ gubernà par 21%, Maſkawaſ — 24%, Aſowaſ — 13%, Kijewaſ — 2%. No 1678. gada kauſchu ſkaiſiſchanaſ eedſihwotaji bij wiſpahri par weenu peektdaku maſinajuſcheeſ. Atlikuſcheem naſtaſ nebuht nepamaſinaja, bet teem wajadſeja nodewas ſamaſſat, it kà eedſihwotaju buhtu pilnſ ſkaiſliſ. Tapehž ari nodokli Archangeſſkaſ gubernà iſnahža gandrihſ diwreiſ leelaſi, nekà pateeſibà buhtu jamaſſà, ja netruhſtu aiſbehguſcho un iſmiruſcho.

Pats keiſarſ Peteris it labi ſinaja kauſchu gruhto ſtahwokli un tapehž neuſdroſchinajaſ ari wiſgruhtakoſ laiſos nodokluſ paugſtinat, lai ſeme nepaliktu no eemihntneekem tuſſcha. Par eedſihwotaju behgſchanu wajadſeja ſtipri bihteſ, tapehž ka wiſi ſpaiditee Kreemija ſinaja zelu uſ deenwideem brihmoſ kaſakoſ un baſchkiroſ.

Tur uš deenwideem behdſa noſpeeftais ſemneeks, kaš dſintene wairs neſpehja zeest, turp demàs deedelneeks, kam netifa ſtrahdat, turp demàs ſagliš un laupitajs, kaš gribeja atrašt brihwu dſihwi un brangu lomu. Uš kaſakeem gahja wiſu ſehrdeemu un behdu kauſchu zeſſch. Turp aiſklišda ari tee, kaš nebij meerà ar tagadejo waldibu, kaš bijàs no jauneewedumeem. Tapehž blaſuſ wiſadeem nelaimigeem un gruhdeeneem deenwiduſ ſaradàs ari tizibaſ murgotaji un politiſki fanatiki, wiſi zara Petera Leela ſkaugi un eenaidneeki, kaš gaidija ween uš labu wadoni, lai waretu lihđſigi Stenkam Raſinam ſazeltees kaſhjàs pret eeniſto waldneeku, wina draugeem un ahrſemneekeem.

Tunſcho lautinu prahts neapfehra, ka zars, dihſchenais Maſkawas iſhtentizigs zars eſot noſahpis no trona un palizis par tahdu weenfahrschu ſtrahdneeku, kaš gerbjas „wahzu“ wamſchos, ſuhkà tabaku kà matroſiſ (par to wina tehwoſ pawehleja laudim apgreest auſiſ un iſraut nahſiſ), lamajas un kaujas ar nuhju kà gwardu oſizeeriſ. Weenfahrschee lautini netizeja, ka Peteriſ eſot iſhtais zars: winſch eſot Deſorta un „wahzeetes“ dehlſ, ari pati zareene Natalija mirſtot no wina atteikuſees. Taſ ne-eſot zars, bet latweetiſ.)*

Zara dihwainà dſihwe nodarbinaja kauſchu fantaſiju. Winam wehl dſihwojot tika ſadſejotas waivak teiſas. Weena teiſa ſtahſtija, ka zars brauzot uš ſweſchàm ſemèm, nonahziſ Stiſla walſti (Stoſholmà), tur ſehnineene (domata Karla XII. mahja Ulrika Eleonora, kura nahza uš trona pehž brahla nahweſ) eemetuſi zaru zeetumà. Uš waldneezeſ wahrdu deenu winas bajari luhguſchi par zaru, lai taſ nu winu laiſchot ahrà. Karaleene pawehlejuſi apluhſot, waj eſot wehl mundrſ? „Ne, pawiſam gurdens,“ tee atteikuſchi. „Nu iſwedeet winu un palaiſcheet.“ Zaru atſwabinajuſchi. Winſch gulejiſ, kamehr wina paſcha bajari ſituſchi muzai galduſ naglaſ, gatawodameeſ tur eebahſt zaru un eelaiſt juhrà. Kaħdſ uſtizamſ ſtrehlneeks uſmodinajiſ zaru un patſ eeguleeſ wina weetà. Tà zars iſglaħbeeſ un drihſ nahſſchot atpaſak ſawà walſti un aiſdſiſchot to „wahzeeti“, (tà weenfahrschi kreewi dehwè katru ahrſemneeku) un ſahſſchot patſ waldit. Tautas teiſa loti naidigi iſturas

*) Raw laħga iſſſaidrojams, ka latweetiſ nahziſ tahdà kombinazijà.

pret Peteri Leelo, lihdama winu postâ. Kamehr zars dšihwoja, winu gribeja redset miruſchu, bet kad winſch nomira, lauſchu fantajiâ winſch palika dšihws un winu aiſween gaidija pahnahkam ſawâ walſti.

Rule peewesto teiku ſadſejojuſchi ſemneeki un ziti maſafee lautini. Dtru teiku par Peteri Antikriſtu ſadſejojuſchi weztizibneeki un garidsneeki. Uſbudinajumâ Peterim rauſtijâs gihmja panti, galwa un daſchreiſ wiſſ kermenis. „Skat, ka winu rauſta,“ ſazija tumſoni, „waj tahdam mahjos eefſchâ kaſhds labs gars? No baſnizâm nem puffſtenus noſt, pawehle godigeem kriſtigeem dſiht bahrdas, lai tee iſſſtatitos kâ runtſchi un lihdsinatots waraf paga-neem. Kâ gan Deews paſtaros iſſchſir, kuſch ihſtentizigs, kuſch netizigs!“ Daſchi weztizibneeki neſaja nogreestâs bahrdas lihds un luhdſa peederigeem eelikt tâs ſahrkâ . . .

Kad Peteris Leelais eeweda ſtempel-papiru ar ehrgli, ku eefſchâ bij Juris, kaſ nokauj puhki, tumſoni aiſrahdija, ka tur buhſchot eefſchâ „leelais tahrps“. Tahdas mulkigas baumas uſtrauza lautinu prahtus. Daſchi weztizibneeki, kad waldiba pawehleja ſakert kaſdu droſchafu runataju waj kuhditaju, ahtraki ſadedſinajâs ſawos luhgſchanas namos, nekâ dewâs ſaldatu rofâs. Ziti klichda pa ſemi apſahrt, kuhdidami un muſinadami laudis, ſewiſchſi Kreewijas deenwidos, ku bij ſakrahjees leels pulks ne-meerneeku. Netik ween tumſchakee weztizibneeki, bet ari paſchi garidsneeki ſpredikoja pret jauneewedumeem, nelaida noſkufſtos ſaldatus baſnizâs un nepeelaida tos pee ſwehtâ meelaſta. Tâ Peterim Leelajam radâs naidſ wiſâs ſchſirâs. Ar winu bij loti nemeerâ wezee bajari, kaſ daſchbrihd pat gatawojâs winam uſbruft. Lai eegahdajant ween Ziflera ſaſwehreſtibu ihſi preeſch pirmâ zara zelojuma uſ ahrſemem. Ar winu ſtipri bij nemeerâ wezee kareiwji — ſtrehneeki, wiſnotahl tihtodami winam pehz dšihwiſas. Ar winu bij nemeerâ kuhſtree un kuhſigee wezmodes muſiſchneeki, kam krona deeneſts ſchſita par ſmagu. Ar winu bij nemeerâ ſaldati un winu gimenes par to, ka wiſhreem muſſcham jaſtahw kara laukâ. Tâpat plaſchâs ſemneeku un pilſehtneeku ſchſirâs, kuras ſawâ gara aklumâ newareja nojaufſt leelâ zara reformu noſihmi, redſeja tikai poſtu ween: ſchodeen rublis, riht — puſrublis, gan

darbi pee jaunām pilsehtām un zeetofschneem, gan schkuhtes tablās fara gaitās un tā gadu no gada bef šawa gala . . .”

Kuhtrā kaušchu masa redseja Petera Leelā flamenos darbos launu ween. Tapehž ari wina lah wās aifrautees daschbrihd uš dumpjeem. Paschā leelajā zihnā ar Karli XII. iszehlās dumpis Astrachanā (1705. g.) Peteris Leelais baidijās, ka dumpis neišplehščas uš Donas kasaku apgabaleem un tapehž šuhtija weenu no labakeem generakeem, Scheremetjewu, no Baltijas peefraštes uš Kaspijas juhras krašteem. Dumpi gan aštrumā apšpeeda, bet daudš no Scheremetjewa saldāteem, fara gaitu gruhtumu nespehdami pazeešt, aifbehga brihwos kasafos. Saldatu behgščana ari wehlaš turpinajās.

Behž tam iszehlās dumpis Donas kasaku nowados, furus wadija Bulawins. Winšč šapulzija ap sewi wišadus laupitajus, deedelneekus un zitus walšts un šabeedribas eenaidneekus un apdraudeja deenwidus pilsehtas un taišijās dotees uš Maškawu. Dasčas nodakas no fara špehta aifgahja eenaidneeku pušē, zitas dumpineeki šafahwa. Beidsot gan leelafs fara špehšs winus šawalidija, pats Bulawins noščah wās un leelafs pulšs no wina beedreem (2000) pahrgahja turku sultana pawalštneezibā.

Šo leelu špehreenu zaram šagatawoja hetmans Mašepa, kas preelšč galwenās zihnas ar Karli XII., pahrgahja eenaidneeku pušē. Mašepa bij zara mišlulis un tapehž winam šchahds augštā nodeweja darbs išrahdižās dimfahrtigi šlaudigs.

Daschus gadus wehlaš (1716. g.), kad ahrejee eenaidneeki bij jau pušlihdš ušwareti, Peterim Leelajam išnahja leels naids ar pašcha dehlu — Alekseju, nahfamo trona mantineeku. Aleksejs bij tufščhās un wezlaifeem uštizigās Lopuchinas dehls, kufšč behrnibā tizis išlutinats. Kreetni apdahwinats, bet pakufhts, trona mantineeks nepawišam nemihleja tehwa štraujo darbibu. Winšč šadewās ar tehwa eenaidneekeem, wezlaifu garidsneekeem, dascheem pee malas nostumteem Lopuchineem. Šo wezaks palifa zars Peteris un winam wairaf wajadseja lufkot uš trona mantineeku, jo masaf patita winam dehls. Tehws negribeja tahdam dehlam uštizet waldiščanu, jo tas buhtu wišus tehwa darbus išnizhinajis. Trona mantineeks štahjā šafarā pat ar Petera Leelā eenaidneekeem — šweedreem. Beidsot jutās winšč nedroščs un aifbehdja pee Ault-

rijas keisara, kas winu kahdu laiku flehpa. Aleksejs gan atkal atbrauca atpakaļ, bet pret winu zehla tif smagus apwainojumus, ka teesa winam peespreeda nahwes fodu. Tomehr nopratinaščana ar mozibām bij tif smaga bijuši, ka Aleksejs nomira pirms wehl paguma fodu ispildit (1718. g.) Tā Peteris Leelais pahrwareja pat tehwa juhtas, wišu upuredams Kreewijas nahfotnes labā.

Peteri Leelo waram par wisleelako zihnitaju dehwet. Wišu muhšču, no paščas agrās jaunības winam dšihwe bij japa-wada weenigos zihninos. Jo leelaks winšč auga, jo augstak wina genijs flehja galwu gaišā, jo wairak winam radas darbu un zih-ninu, beedru un eenaidneeku. Kas tif winam nemahzās wiršū. Wisleelakais Petera I. eenaidneeks bij kreewu ļaušču newihščiba un slinkums, kuhtriba un palauščanās uš gadijumu. Tai Pe-teris I. ar ņaweem nīpreem beedreem stahjās pretim. Winšč pats ar ņaweem lihdsīstrahdneekēem ušmetās par tautas audšinatajeem un aizinaja ņew palihgā, ja pašča ļaušču peetruhka, ahršēmneekus. Rā jau mehš redšejām, Peterim Leelajam nahzās dešmit darbu uš reiši darit: ar ahrejeem eenaidneekēem karot, ar eekščejeem ņau-geem un dumpineekēem zihnitees, gan mahzit leelgabaleem ņchaudit, ņanepju grihštis ņagreešt un ņašeet, gan strihdetees ņenatā par likumu projekteem un walšts pahrwaldības eefahrtu, gan mahzit karinus taišit, ahdas miht un ņiwis ņahlit. Nēweens waldneeks pašaulē naw pratis leelus walšts darbus, kas pazehla kreewu tautu lihdsjas zitām tautām Ćiropā, tā ņaweenot ar mašeem ikdeeniščkeem, pat ņmeekligeem amatneeka ruhpesteem. Tā Peteris Leelais kā leels zihnitajs stahw wehšturē weentuls: te akadēmikis, te kara wadonis. te tahtas juhras brauzejs, te namdaris, — Peteris palīta aišween nemitigs strahdneeks un zihnitajs uš trona. Winšč ušgreesa Kreewiju uš tām ņleedēm, kuras wēda pee apgaišmotām tautām, pee išglihtības, bagatības un waras. Winšč išplatija Kreewijas robeščas lihdsj Baltijas peekraštei, dema winai uš reetrumeem dabīškās robesčas, zentas ņawu tehwiu ari uš deenwideem nowiršit lihdsj dabīškām robeschām. Wišus ņawas ahrejās un eekščejās politīkas ušdewumus Peteris I. ņanehma no tehweem, ņanehma no agrakās nazonalās dšihwes, tif pawiršija tos ar warenau geniija rofu uš preekšču. Tā Peteris I. tifa leels nazonals zihnitajs, kas zehla ņawu tautu ņpehā un godā.

Is. Petera Leelà gals un keisareene Katrine II.

Petera Leelà muhscha gals aistezeja rahmafi, nekà wina jannibas deenas. Winam nebij wairs jazihnas par šawu dšihwibu, par zara godu, nebij wairs jariskè, tahdu breesmigu karu eesahkot, kahds bij leelais seemelneeku faršch. Ari eekšchejā dšihwe pamasam šahka nofahrtotees un wiršitees uš preešchu šawu parasto gaitu. Leelais seemelneeku faršch nobeidsjās 1721. gadā, kad Kreewija noslehdja ar šweedreem meeru Rišchtatē. Kreewija patureja Wišsemi, Sgauniju, Ingriju, datu no Karelijas un Somijas ar Wiborgas pilsehtu.

Leelais faršch, kas tā bij nošpedis wišu tautu, nu bij no plezeem nowelsts. Netik ween kreeweem nu peesneedsjama Baltijas peekrašte, bet ari seemelos eekarota waldošchā loma. Tapehž ari senats, šwehtot Rišchtates meera lihguma deenu, isgatawoja leelaku rakštu, kurā luhdja zaru Peteri peenemt keisara tituli un atkaut šewi dehwet par „Veelo“. Peteris Leelais ar lihgsmu prahtu peenehma šchahdus godinajumus, ko winam dewa par leeleem darbeem wišas Kreewijas labā.

Keisaram Peterim muhscha galā, kad weseliba šahka pamasam šlihdet uš leju, aijween beeschaki šahka ušmahktees domas par trona mantineeku. Wina otrā laulata draudšene, Keisareene Katrine dšemdeja daschas meitas un dehluš. Domehr dehli neišdšihwoja, gan ihšakā, gan ilgakā laikā wini wiši nomira. Tapehž Peteris Leelais nodomaja šawu laulato draudšeni zelt keisareenes godā, lai šinatu, ka wina muhscha kopums atradišees ihštās un droščhās rokās.

Kā jau šenak dširdejam, Keisareene Katrine ir zehlušees no wišai šemas žilts. Par winas behrnibu un jaunibu išplatitas wišai daschadas šinas, kuras weena ar otru nebuht nesaskan. Weeni apgalwoja, ka Katrini šauzot Kabe un krištams wahrds winai Marta, bet israhdas, ka par Kabenu šaufušchi winas pirmo wihru. Gandriih japekem par peerahditu, ka winas wezaki bijušchi pahropoti leišchi waj latweešchi, kas juku laikos atbehgušchi uš Wišsemi. Winas dšintene ešot Terpata (tag. Surjewa). Pati keisa-

reene Katrine apgalwojuſi, ka wina peedſimujuſi 5. aprili 1689. gadâ bet ziti awoti leef ta weetâ 1684. g.

Keiſareenes Katrines wezaki bijuſchi dſimtslandis un pelrijuſchees Terpatâ, deenas algadſchos eedami. Mehra laikâ wini atklibduſchi uſ Muſſnes apgabalr, fur wezaki weens pehz otra aiſgahjuſchi fehgâ. Dehluſ eſot peenehmis kahds ſemneeks, meiteni — feſteris, no kura to wehlaſ eeguwiſ prahweſts Glüks. Stahta ari kahdu romantisku teifu, kahdâ zetâ Glüks meiteni eeguwiſ. Winam atgreeschotees iſpoſtitâ mahzitaja muuſchâ, no tuſſchâm iſtabâm iſſkrehjuſi pretim maſa, glihta meitenite, fehruſees prahweſtam ſwahrku krofâs un luhguſees maiſes. Ta bijuſi wehlaſâ Kreewijas keiſareene Katrine. Glüks peenehmis meiteni par audſekni un tâ wina pa puſei behrna, pa puſei kalpones kahrtâ peeauguſi mahzitaja mahjâ par jaunekli. Katrini eeſwehta. Tai breeſmu un fara laikâ Glükam nahzâs gruhti iſtiſt ar ſawu leelo ſamiliju. Tapehz wiſſch labpraht laida ſawu audſekni pee ſweedru garniſona unteroſiſeera, kuru komandats tahdâ gadijumâ eezehla par kaprali. Jaunais, gaiſchmatainaiſ karewiſ jauneklei koti patika un wina iſjuta fara troſni ſawu pirmo laimi. Bet drihſ nahza zihniſi; kaprali aiſſuhtija projam; kreewi apnehma Muſſni. Sweedreem padodotees, Glüks gahja ar ſawu draudſi uſ kreewu nometni. Scheremetjewam eepatikâs jaunekle un wiſſch to aſtahja ſawâ mahjâ. Wehlaſ Katrine nahza Menſchikowa mahjâ, fur pats zars wimu eeraudſija. Keiſaram eepatikâs glihta, ſaprahtigâ un iſweizigâ Katrine un wiſſch pawehleja wimu aiſſuhtit uſ ſawu pili. Wiſſch peekodinaja Menſchikowam, lai tas nabadſiti Katrini apgehrbjot kâ peeklahjaſ. Menſchikowſ atſuhtija Katrines mantas ar diweem dſimtzilweſeem, kureem pawehleja palikt un apſalpot Katrini tiſ ilgi, lihds wina toſatureſ. Pee drehbêm wiſſch eemeetoja wehl kaſtitê dahrgu diamanta rotu 20,000 rublu wehrtibâ. Peteris Ceelaiſ bij ar ſawu mihluli pilnâ meerâ.

No ta laika Katrine ſahka aiſween leelaku lommu ſpehlet keiſara Petera dſihwê. Neeweenu wafaru wiſſch nepalaida neaiſgahjiſ uſ Katrines dſihwoſki. Pehz gruhteem deenas darbeem keiſarſ gahja turp atduſetees. Wiſſch wareja ſawai Katrinei uſtizet paſchus noſlehpumainakoſ planuſ. No gudrâs un ſapratigâs ſee-

weetes wijsch fanehma daschu labu aifrahdijumu. Beidsot wijsch fahka weenfahrschâ dšihwofli peenemt pat ministrus un ar wineem Katrines flahthuhne apspreestees un aprunatees. Neeuens tâ neprata notwert leetas ihsto kodolu un to iflikt Peterim pa prahtam; neweens neprata tif labi usminet keisara flufakâs wehleschanâs un teefmes kâ Katrine. Ko keisars wehl nepaguma muhschigâ steigâ pahrdomat un labi pahrlift, to wina jo gaischi un flaidri isteiza. Petera I. trako un newaldamo dabu wina panesa ar leelu lehnibu, prata wina dušmas remdinat un lehninat. Kad keisaram pahrgahja pirmâis dušmu wilnis, wina finaja wina ar prahtigeem wahrdeem un gudreem peerahdijumeem atturet no pahrschteigshânâs, warmahzibas un netaišnibas. Weenadi laba wina bij preefos un behdâs, breešmu un gawiku deenâs. Uš wezuma deenâm Petera Seelâ weweliba juda azim redsot. Katrine bij wislabakâ un ruhpi-gakâ keisara lopeja un fargataja.

Zau agri Peteris Seelais pawehleja Katrinei dot waldneezes godu. Domâ, ka no 1707. g. wina buhs Peterim Seelajam peelaulata. 1708. gadâ winai peedšima prinzeše Anna, wehla kâ Holsteinas herzogene un Petera II. mahte; 1709. gadâ peedšima otra prinzeše, wehla kâ keisareene Elisabete.

17. martâ 1711. gadâ Peteris, aiseedams farâ pret turkeem, ijsludinaja Katrini par šawu ihsto un likumigo laulato draudšeni. Wina pawadija šawu laulato draugu bihstamâ Prutas kara gaitâ, kad turki apnehma kreewus un tifko nesanehma wišus guhštibâ. Katrine esot nahfufe uš domâm peefufulot turku leelwiširu un tahdâ zekâ isdabut peenemamus meera lihguma noteikumus. Tapehž ari Katrini dehweja par kreewu ijslahbeju pee Prutas.

Wehlaškos gados Katrines eespaids aifween peenehmâs. Keisars Peteris nedara beš winaš neweena eewehrojama darba: beš Katrines nenoteef neweenas parahdes, ne weenas audienzes, weešibas waj žits kahds atklahts šwinigs notikums. 1716. un 1717. gadâ Katrine pawadija keisaru ahršemju zelojumâ, kur wina prata išturetees kâ keisareene, lai gan itweens wareja nomanit, ka wina nebuht naw aifmiršufi no kahda dšimuma wina zehlušees.

1722. gadâ Katrine pawadija keisaru Peršijas kara gaitâs, ušupuredamâs ruhpeš par keisara wewelibas šahwofli.

1724. gadā ķeizars Pēteris nodomāja Kātrīni šķinīgi kronēt, ar to nolūktu, lai sagādātu viņai tēfības uzkāpt uz Kreemijas troni. Bats ķeizars išteizis tahdus sīhmīgus wārdus: „Kas Kreemiju pee Prutas iſglahbuſi, tai gan eſot tēfiba pehz wina walſti waldit, lai uſturetu ſpehtā wiſus wina paſahkumus un daritu tehwiju laimigu“.

Kad ķeizars Pēteris nomira 1725. gada ſahkumā, Kātrīnes partija bij tiſ ſpehzīga, ka beſ ſahdeem trauzejumeem pazehla wīnu troni. Wīnas puſi tureja Menſchikows, Preobraschenſkas un Semjonowſkas gwardu pulki un daudz ziti Pētera Leelā peekriteji. Uz trona uſkāpuſi jaunā waldneeze atweeglināja laudim druſku nodokli naſtas, miſhſtināja noſeedsneekēem ſodus, liſa noahrđit ſaratawas un atkāwa daſcheem aiſſuhtiteem atgreētees atpaſa.

Tiſto Kātrīne bij naſkuſi uz troni, wina atzerejās ſawus ſemos iſteneekus, kuri mozijsās uz ſemēm kā klaufchu laudis daſchās leiſchu muiſchās. Kātrīne no ſawām mahſām un brahkeem bij ſchikhrufees kuſlā behrnibā un tapehz nefa ſkaidra neſpehja atminetees. Pēteris Leelais iſturejās pret ſemeem radeem ar paraſto weenalđību: wīnam nepatifa, ka galma laudis ſtahtija wiſadas tenſas par ķeizareenes ſemeem radeem. Wīnſch tureja ſewas radus lahlu no ſewis projām.

No Kātrīnes I. mahſām pati droſchſirdigatā un duhſchīgatā bij Kriſtīne Skawronſka, kura iſdabuja pee Kātrīnes audienzi 1721. gadā. Bet tolaik wehl nebij atnaziſ laiks ruhpetees par ſawejeem, lai neſazeltu pahraſ daudz launu walodu. Dreis wina laida „ſupliki“ ķeizareenei Kātrīnai I. 1725. gadā, kad bij iſklaufchinajuſi, ka mahſa pehz Pētera Leelā nahwes tiſuſi par patwaldneezi Kreemijā. No ta laiſa Kātrīne I. teeſham ruhpejās par ſawejeem. Bet taſ beſ leela ſkandala nebij iſdarams. Daſchas mahſas, kas dſihwoja leiſchos dſimtklauſchu ſahrtā, wjadſeja kluſam un ar wiltu aiſweſt projām. Dſizeeris, kam bij uſdots ſchahdu warona darbu iſdarit, dabuja peezus duhreenus rokā. Muiſchneeze, kurai peedereja weena no ķeizareenes mahſām, negribeja to aiſdot beſ dahrgas naudas. Zitus brahluſ liſa ſanemt ka melu ſinas iſplahititajus par ķeizara namu. Wīnus ilgi tureja ſem ſtipras waktis un paſchu Skawronſki ilgi neſināja, waj preezatees waj raudat par ſawu liſteni.

Samuelam Skawronskam un wina seewai Dartai Hahn bijušchi pawisam sešchi behrni: trihs dehli un trihs meitas. Diriki nemaš neišdewās ušmeklet. Karla un Fritšcha, Kristinas (Gendrikowas) un Anas (Jesimowškas) familijas šastahweja no diwdesmit trim personām. Skawronskus aišweda uš Peterburgas apšahetni, kur tee klusumā dšihwoja, lihds wineem šagatawoja krahschno admirala Kreiza namu. Kad jaunos, uš semēm nabadšibā ušaugušchos raduš eelaida krahschnā namā, wini kà nepraščas wišu apbrihnoja un aptaustija ar behrnu šinfahribu.

1728. gada šahkumā Karlis un Frijis Skawronkis tifa apbalwoti ar grašo tituli un wiši familijas lozekli apdahwinati ar leeleem semes ihpašchumeem, muiščhām un nowadeem. Ziti galma laudis apškauda semos laimes luteklus. Grafus Skawronsku, Jesimowšku un Gendrikowu (pehdejee divi grafu godā nahza wehl tifai 1742. gadā Elisabetei waldot) škaitija par bagatašām muiščhneeku gimenēm Kreewijā. Lai gan minetee grafi naw Kreewijai šahdus leelus labumus išdarijušchi, tomehr aišween kà preekšhšihmigi augštmani un šeišareemu radi, pee galma šahwejušchi zeeņā un godā.

Tā Katrines I. škaitums, prahts un tikums pazehla wimu par leelas walšts waldneezi un pazehla jo augsti ari winas radineekus. Widšemes wangineeki tifa Kreewijā pee waras un mantas. No ta laika muhšu dšimtene zeeši peeklahwufeēs pee leelās Kreewijas. Wina der Kreewijai par turpinajumu lihds juhemalai. Ne wahjā Polija, ne tahlā Šweedrija, kas pati atradās aiš juheas, nespējja muhšu dšimteni paturet šawās rokās. Tapehž ari muhšu dšimtene no 1710. gada atraduši nu meeru. Wina dšihwo ar kreewu walsti un tautu weenu dšihwi, zeešch weenas behdas un preezajas weenados preekos. Garām un postigām tautu zihnām Baltijas peekraštē, kas muhšu dšimteni peemeklejušchas ar wisbreesmigakeem šareem un šehrgām, Petera Leelā warenā roka padarija galu. Ugri waj wehlu Baltijai wajadseja krist Kreewijas warā. Un tas notika 18. gadu šimtēna šahkumā, kad kreewu nacionālā walšts tifa štiprašā Širopas šeemelos.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309052178